

Р. 126 р. 538. 1 300

ЈВНО ПРАВО

КНЯЖЕСТВА СРБИЈЕ

Саше В. Милића

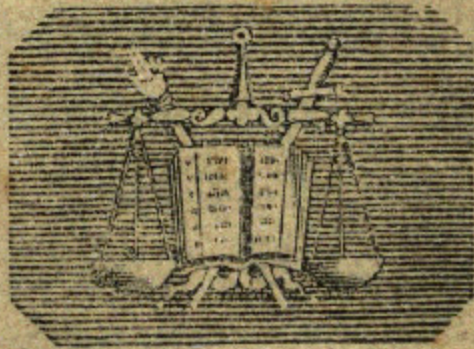
Београд, 1851.

РАЗЛОЖИО

ДИМИТРИЈЕ МАТИЊЪ.

Секретарь Савскаго управления у Кнест. Сербског.

Прегледала и одобрила школска Коммиссија.

У Београду 18/1851

Издаша 15. Јуна
У БЕОГРАДУ,

У Княжества Србскогъ Књигопечатњи.

1851.

КЊИЖАРА И АНТИКВАРНИЦА
ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ
БЕОГРАД
БАЛКАНСКА УЛ. 11.

М II 593

Р 10 Ср II 538. 1

280182

Янв. 82
280182

Дуровић у Београду с министром се разговарао и го мис-
 го оубао Мурска и он му одговори штабад, та овај није
 разумео.

ПРЕДГОВОРЪ.

Кадъ є высокославно Попечителство
 Просвѣщенія по рѣшенію Правительства
 у години 1849-ой неке нове науке у Ли-
 цеуму нашемъ увело, онда є прописало
 да и Явно Право Србіє буде редовный
 школскій предметъ, и наредило є, да га
 я предаємъ.

Но као што се овај предметъ немо-
 же предавати безъ оны акта, коя се Яв-
 ногъ права Србіє тичу, я самъ молио Попе-
 чителство Просвѣщенія, да ми Оно та
 акта одъ Попечителства иностраны дѣ-
 ла' набави, и услѣдъ тога добио самъ у
 препису трактате, Хатишерифе, и све
 што ми є требало.

Кадъ самъ разгледао оно, што ми є
 предано, видіо самъ да є Акерманска кон-
 венція, онай нбой приключеный оддвоє-
 ный Актъ, и Хатишерифъ одъ године
 1829-е на Русскомъ єзику, (што є требало
 за народъ Србскій на нашъ єзикъ преве-

сти), и нашао самъ, да се смысао гдигди неможе да разуме, а гдишто се ніе могло сасвимъ ни прочитати, као н. п. они подписи Митрополита' у конкордату и допуни истога.

Разсмотріо самъ и она два Хатишерифа, одъ године 1830 и 1833, коє є покойный Давидовићъ у нѣговимъ новинама печатао, па и ту ніе све онако, као што є онде, што є мени предано.

Ово ми є дало повода, те самъ за саветъ пытао и друге, кои то дѣло познаю; а добио самъ и са друге стране поузданъ преписъ свію тїи Акта', која су тамо и на французкомъ и на турскомъ єзику изложена. Но почемъ самъ и у овимъ преписима неке разлике нашао, добавіо самъ и єдно у Лондону печатано дѣло*), у комъ су та Акта изложена на енглезкомъ, а нека и на французкомъ єзику.

Ове самъ изворе имао при руци, кадъ самъ ово дѣло радіо; поглавито придржавао самъ се оны Акта', која ми є похвалѣно Попечителство предало; понайвише оставляо самъ изъ разны узрока' и оне исте речи и изражає, изузима-

---

*) Treaties and Hatti-Scheriffs relating to Servia.

юћи нека места, ма да бы се то могло и болъ Србски казати, и само онде, гди є што тамно было и гди се ніє могло разумети, помагао самъ се и онимъ другимъ, о којима самъ мало више споменуо.

Кадъ самъ тако поступаюћи, овај посао свршио, и почемъ самъ осимъ тога и начела умногъ државногъ права израдїо, поднео самъ оба дѣла као у свези стовѣћа предхвалѣномъ Попечителству, придржаваюћи се препоруке Нѣгове, да свакій Профессоръ има своє научне предмете за печатню спремити; а Оно їй є послало школской комиссїи, да она прегледа и мнѣніє своє о њима изрече.

Коммиссїя, после неки измена', одобрила є и рѣшила, да се оба дѣла печатаю.

Но збогъ млоги послова' у Типографїи нису се могла оба дѣла напечатати; начела умногъ државногъ права предузеће се, кадъ Типографїя узможе.

За садъ ево излази *Јавно Право Княжества Србіє*.

Ј самъ гледао, да ова Акта у редъ доведемъ, и гди є нужно обяснимъ, при-

VI

државаюћи се у томе најновіе Исторіе Србіє. У веће претресе нисамъ се могао упуштати.

Некъ и овако та важна за народъ Србскій Акта на светъ изиђу; народъ Србскій нека ій чита, и некъ позна каква права има.

Свестъ и поносъ народный узвисиће се, кадъ свакъ помисли, како є было у Србиі у почетку овогъ столећа, а како є садъ. И доиста свакій Србинъ, читаюћи ову књигу, коя се народа тиче, благосилятће оне мужеве, кои су се трудили и мучили, а гдикои и животомъ платили за свой народъ. Слава имъ! —

На Сретеніе 1851. године
у Београду.

ДИМ. МАТИЋЪ.

3.

С А Д Р Ж А Й.

Садржак

	Страна.
а.) Понятіе явногъ права Княжества Србіе	1.
б.) Извори " " " "	2.
I. Осма точка Букурешкогъ трактата	4.
Шта е дало повода Руссиі, да она тай трактатъ съ Портомъ заключи? —	6.
Преговори Караѣорѣа и нѣговы посланика' са Турцима у то доба	7.
II. Пета точка Акерманске Конвенціе	13.
Оддвоеный Актъ, кои е нѣой придоданъ	15.
Како се до те Конвенціе дошло?	17.
III. Чланъ шестый Бдренскогъ трактата	21.
IV. Султанскій Хатишерифъ одъ г. 1829.	22.
Преговори Княза Милоша и нѣговы посланика' са Турцима	28.
V. Султанскій Хатишерифъ одъ год. 1830.	33.
Ко е донео овай Хатишерифъ и гди е онъ народу прочитанъ?	41.
VI. Султанскій Хатишерифъ одъ г. 1833.	42.
Гди е прочитанъ тай Хатишерифъ народу?	52.
Ков су границе Княжества Србіе?	53.
Нападай на Србе Вышеградски и Прибойски Турака', и Турака' изъ Рудога, кадъ су Срби ударали умке на своіой граници	55.
Е ли извршена она царска наредба, у Хатишерифима изложена, што се тиче изселеня Турака' изъ Србіе?	57.

	Страна.
VII. Хатишерифъ Султанскій одъ године 1834. за Нишкій ђумрукъ	59.
Примѣтба о томе	62.
VIII. Новъ Ферманъ о ђумруцима одъ године 1845, по коме се сада управляю и Србски и Турски ђумруци	63.
Како е Попечителство Финансiе овай Ферманъ обяснило?	79
IX. Ферманъ Султанскій одъ год. 1835. за Србску заставу	85.
X. Ферманъ Султанскій одъ год. 1838, коимъ се поправля Србска застава	88.
Каква е Србска застава?	90.
XI. Ферманъ Султанскій одъ год. 1835, да е слободно Молдавску со' проносити за Србию	—
XII. Ферманъ Султанскій одъ год. 1835 о Србской Агенцији у Влашкой и Молдавији	92.
XIII. Ферманъ Султанскій одъ год. 1839, коимъ се повторава наредба о Србской Агенцији у Влашкой и у Молдавији	94.
XIV. Ферманъ Султанскій одъ год. 1837. о Србскимъ трговцима, кои имаю Берате	95.
XV. Конкордатъ съ Цариградскомъ Патриаршиомъ о прквенимъ дѣлима	98.
XVI. Допуна тогъ Конкордата	106.
XVII. Патриаршеско-Синодална квита, како су исплаћени дворски дугови Епархије Београдске и Ужичке	108.
XVIII. Патриаршеска квита, како су намирени дворски дргови оны предѣла', кои су Србији присавдинѣни	110.
О Уставу уобште	111.
XIX. Уставъ Княжества Србије одъ 10 до 12 Декабра 1838	113.
XX. Нота Руске Миссiе у Цариграду, коюмъ се признае Уставъ Србскій као допуна трактата' између Проте и Русiе	138.
Обясненъ Устава	140.
Примѣтба	162

Арта је можда од Србије истаки зајам, да би могла оддати телеграф. -

У Инт. реској је сватки само оно за што га је држава признала. -

Само онакве вере држава неможе трпети које оштривају државу

Omnia in nomine dei gloria.

Понятіе и извори јавногъ пра- ва Княжества Србіе.

Србија је држава,

провинције знаме као и асобеена земља = про виста како зваљу

Кад се ко за грађанска арима, арима се с отиш арабима, која има на

а.) Понятіе јавногъ права Србіе.

2
Јавно право Княжества Србіе естъ особено државно право у ономъ смислу, како в при разлаганю умногъ државногъ права при §. 10. подъ I. изложено.

Подъ Србскимъ државнимъ правомъ уобште разуме се збиръ свію политичны, то естъ на државно станѣ односећи се правны прописа', кои важе и силу имаю у Княжеству Србиі, од како в она државомъ постала.

б.) Извори јавногъ права Княжества Србіе.

Као што Србија ніе посве независима држава, него по сили трактата' заключены између Русіе као покровительке Србіе, и Отоманске Порте, господарство ове последнѣ признае, имаюћи по смислу ти' јавны преговора' савршену унушрашню државну самосталность и слободу; то се у изворе јавногъ права Княжества Србіе брое:

1.) Између именована два двора заключены трактата' оне точке, које се на Княжество Србию и тамо уговорена и призната њена права односе; а имено а.) осма точка Букурешкогъ трактата заключеногъ између Русіе и Порте 1812_ године; — б.) Пета точка Акерманске конвенціе између Русіе и Порте одъ 25. Септембра 1826, и особеногъ акта къ истой конвенціи придоданогъ; — и в.) Шеста точка трактата Адриянопольскогъ, заключеногъ 2-гъ Септембра 1829 године.

2.) Сви Хатишерифи, које в Отманска Порта у слѣдству захтеваня Србскогъ народа и речены трактата' на Србско правленіе и на народъ Србскій подъ разнимъ датумима издала, у којима в она Србиі *унутрашнѣ посве независимо правленіе* и права и слободе народа Србскогъ, као што садржай исты явно гласи, изречно и за свагда признала; а имено овамо принадлежи: а) Султанскій Хатишерифъ изданъ Србскомъ народу прве половине Ребюл-Ахира 1245, или у другой половини Септембра 1829, съ којимъ означава права и преимущства, *коя ће дати Србскомъ народу*; — б.) Хатишерифъ Султанскій одъ 7. Ребюл-Евеля 1246, или одъ 3. Августа 1830, кои се позова на онај одъ 1829, и пространіе говори о правама Србіе и народа Србскогъ; — в.) Хатишерифъ одъ првы дана' Речепа месеца, или Новембра 1833, кои испуњава права Србіе и народа Србскогъ, — предае Србиі отргнуты шесть окружія' и опредѣлява постоянный данакъ; — г.) Ферманъ Султанскій за Србску заставу (Флагъ), изданъ у половини месеца Шабана 1251, или 1835, и другій Ферманъ

«jura vigilantibus servantur.»

«дѣлѣ гласилъ.»

изданъ у половини Шеваля 1254, или 1838, ко-
имъ се застава Србска поправља и другій видъ
добія; — д.) Хатишерифъ Султанскій одъ 28
месеца Зилхице 1250 или 1834 за Нишкій ђум-
рукъ; и другій Ферманъ одъ 1. Зилхице 1261, т.
в. 20 Новембра 1845, коимъ се одређую ђумруч-
ка одношеня између Србје и остале провинція
царства Отоманскогъ и странни држава'.

3. Уставъ Србскій, кои е одъ Порте и Ру-
сје утврђенъ, и царскимъ Хатишерифомъ око
половине Шеваля 1254 године, или 10 до 12 Де-
кембра 1838 године изданъ.

4.) Сви закони и уредбе, које е Србско
правленје издало, у колико се тичу јавногъ пра-
ва, то естъ одношеня између владе и грађана'.—

Оволико уобште о поиятију и о изворима јав-
ногъ права Србје; а садъ да изложимо одъ ре-
чи до речи слогъ ти' трактата' и Хатишерифа',
па гди што за нужно нађемо обясненя ради да
кою речъ кажемо.

*Сава Вукровић мат. мислелар, је од србина и оцет и
матерот, што писав је изред сво, да је желмо да сви
Срби федеративни брат итају од да га одједног осере.—*

*Србија није провинција ни у смислу ономе какав је био
у Римљана; па није ни као Грчке провинције што су.
Она се назива саставни део Турк. цар. ~~и~~ је у самој
ствари сасвим друглија, она има целу њу ^{оделети} управу и
има све оно што је потребно за државу.—*

Цетињски устав је овог устава.—

Уговор однос Србија према двочлвот инвстрактиву,
све државке и аорка

I.

Осма точка Букурешкогъ трактата, заключеногъ између Русије и Порте 1812 године.

Умирен с аортом без знања Србије.

Она овако гласи: *савршена амнестија из које се нико не издима.*

„Премда се по члену 4-омъ прелиминарија *) ^{небога} неваля сумњати, да ће висока Порта по своимъ основима према Србима, као према народу одавно нъой подложномъ и платежномъ благо и великодушно поступати, опеть се њ, сматрајући на то, што су исти Срби у овомъ послѣднѣмъ рату учествовали, за ^{савирише}справедљиво нашло, да се у смотренію нъіове безбѣдности учине торжествени уговори, по којима висока Порта дає Србима савршену амнестию, и по томе неможе нъіово спокойство и тишина ни на кои начинъ нарушена бити збогъ прошлы до-

*) т. е. прелиминарнаго трактата. Прелиминарни трактати заключаю се и после оброте се у дефинитивне (опредѣлителне.)

гаѣая'. Тврдинѣ, коє су исти у своіой земљи поводомъ рата поградили, а нису пре ограѣене биле, у колико за будућность нису одъ потребе, быће порушене и поравнѣне, и висока Порта ће, као и пре, већъ постојавше тврдинѣ, замкове и остала тврда мѣста у свою владу презети, иста артилеріомъ, мунициомъ и осталимъ воєнимъ припремама снабдѣти, и како сама за добро наѣе, гарнизономъ испунити. Но да тѣи гарнизони небы према Србима никаковы неправедны угнѣтаваня' чинили, висока ће Порта изъ чувства састраданія према Србима наблюдавати и извршивати ради нѣіове безбѣдности нуждну умѣреность. Преко тога висока ће Порта Србима на нѣіову молбу дати оне исте користи*), коє имаю неки поданици у островима Архипелага и у другимъ предѣлима, нѣіма истима оставивши управланѣ у нѣіовимъ унутрашнимъ дѣлима, умѣренѣ данакъ налажуѣи имъ, тай само посредствено одъ нѣіи примаюѣи, и поради тога нужна разположеня у споразумѣнію са Србскимъ народомъ чинеѣи.

То є садржай те осме точке Букурешкогъ трактата, коя се нашегъ отечества тиче.

*) Као што є н. п. слобода богослуженія и т. д.

Слогъ те точке ясанъ е и разуме се безъ свакогъ толкованя; но неће излишно бити, ако овде укратко проговоримо о тому, шта е повода дало Русији, да она тай трактатъ са Портомъ у Букурешту заклучи. —

Јошть одъ 1806 године пламтіо е ратъ између Русије и Порте.

Тай ратъ био е понавйвише подпальиванъ одъ Французскогъ у то доба посланика у Цариграду *Себастіјани*.

Као што знамо, Наполеонъ е тада већъ био за цара проглашенъ (6 Мая 1804*) године).

У то време и Срби су были подъ *Карађорђе* већъ устали противъ Турака.

Руси су были освоили Молдавию и Влашку, и премда е Тилзитскимъ миромъ (1807 године) одређено, да се те провинціе Порти врате, Русија иј е при свемъ томъ подъ разнымъ изговорима држала; збогъ тога се безъ успѣха разишао и онај конгресъ, кои се у Јашу 1809 године у Фебруару за уговаранъ мира био саставіо.

Но у обновљной войны срећа рата была е променљива; и кадъ е Наполеонъ доцнѣ ратъ противъ Русије отворио, и она нѣгова грдна войска угрожително рускимъ границама 1812 године**) ишла, царъ Рускій *Александръ* био е за-

*) 1805 године была е трећа коалиція (саюзъ) противъ Французке.

**) Одъ 11-гъ до 13-гъ Юнія прелазила е Наполеонова войска преко Нимена.

доволянь, што в съ Отоманскомъ Портомъ у Букурешту миръ заключіо (16 (28) Мая 1812 године), по сили кога рѣка Прутъ означена в за границу између Русіе и Порте; дакле Влашка и западна страна Молдавіе враћена в Порти, а источна страна Молдавіе, Бесарабія и утврђена места *Хотинъ* и *Бендери* (оба на рѣци Днѣстру) остала су Русіи.

Шта в и како в Русіа за свое тадашнѣ ратне саюзнике Србе са Портомъ уговорила, видили смо горе у осмой точки тогъ трактата. —

Но колико ће Срби Турцима данка плаћати, и каква ће друга међу њима сношенія постојати, о томе нѣ у томъ мирномъ Букурешкомъ договору ништа рѣшително наређено, и остављено в, да се сами Срби са Турцима о томе погоде и договоре.

На тай конацъ оправіо в Карађорђе после држане скупштине у манастиру Враћевшници посланике у Цариградъ.

Но јоштъ пре него што су посланици Србски стигли у Софію, Французи су были успѣли, те се преокренула турска политика: бывшій до тада великій везиръ быо в збаченъ, а на нѣгово место постављенъ в *Хуршидъ-Паша*, кои изъ Ниша оде у Шумлу. Србски посланици дођу му у Шумлу. Онъ њмъ пошлѣ у Цариградъ; но тамо нѣ њмъ нико ни погледати хтео, и наново буду управљени *Хуршидъ-Паша* у Шумлу, куда су они стигли у самый онај данъ, када в онъ заповедіо, да се удали *Реиз-Ефендія Халиб-Ефендія*, и да се казни князь *Мурузи*, кои су

участвовали на заключенію Букурешкогъ мирногъ договора. Хуршид - Паша изявио е безъ свакогъ околишеня Србскимъ посланицима, да Порта ненамѣрава заключавати сада са Србима новыи миръ, но да су они дужни положити оружїе и покорити се онако, како в Русїа за нѣи уговорила; а томе в Хуршид-Паша додао јоштъ и то, да се то дѣло нѣга нетиче, него да в постављена особенна коммиссія, коя ће скоро стићи у Нишъ, па да и они тамо иду.

Кадъ су дошли у Нишъ одређеномъ на тай конацъ изъ Цариграда дипломату *Челеби-Ефендиу*, онъ имъ в казао оно исто, што и Хуршид - Паша; но као што они нису имали пуномоћїа, да бы могли заключити какве уговоре, вратили су се у Србию, да извѣсте свое саотечественике о томе, шта Турци захтеваю.

Затимъ сазове Карађорђе у почетку 1813 године све войводе у Београдъ на скупштину, на којој су избрани други посланици, кои су одправљени Челеби-Ефендиу у Нишъ.

Тии Србски посланици представили су Султану у име целогъ народа Србскогъ преко Челеби - Ефендїе и подчинѣне нѣму коммиссїе ова захтеваня :

1) Да се влада Србска простре до оны места, на којима су постављене Србске страже.

2) Да Султанъ призна Карађорђа за княза, или господара Србскогъ, и да га Ферманомъ утврди на томъ достоинству.

3) Да Султанъ Ферманомъ утврди и Србскїи Савѣтъ, кои да управля народомъ по своемъ благоразсуђеню.

А они су обећали Султану ово :

1) Да ће они нѣму бити вѣрни.

2) Да ће за знакъ нѣове подчинѣности Султану, примити у Београдъ едногъ Султанскогъ Пашу съ онолико 'Турака', колико по договору нађу да е нужно.

3) Да ће они плаћати Султану годишнѣ онолико, колико се сада опредѣли, обвезуюћи се давати ту сумму по вољи Султана или у Београду одређеномъ одъ нѣга Чинновнику, или доставляти ту сумму непосредствено у Цариградъ.

4) У случаю какве войне између Порте и какве друге државе, они се обвезую да ће сами бранити одъ непријателя свою землю съ онолико войске, колико се сада опредѣли, и да ће они у свакомъ таковомъ случаю бити вѣрни.

5) Да ће они бранити градове царске као највеће благо; а у случаю ако они небы были толико яки, да се могу непријателю одупрети, да ће они искати помоћи одъ Султана. А што се тиче поправкѣ и други трошкова на издржаванѣ градова, то да се сада опредѣли, оће ли то бити на рачунъ Срба или 'Турака'.

Турци су напротивъ ово захтевали :

Да се сруше сва она утврђена места, коя су изнова у Србији построена, да се топови свезу на нѣова пређашня у градовима места, и да се предаду Турцима, а народъ Србскій да изда Турцима не само оружје, него и атове и драгоценне коньске такуме.

Да се Турцима остави на волю, да се као и пређе могу станити по градовима, варошима, варошицама и селима, и да имъ се врати све оно, што є пређе њино было, као: поля, баштине, куће, воденице и пр.;

Да Срби као и пре остану поддани великомъ Султану, и да се у земљи уведе турска влада, као што є пређе было, а ко то небы могао, или небы хтео примити, тзй да се мора изселити изъ Србiв куда му є воля. —

У свима тимъ захтеваняма Турци су се ослањали на осму точку Букурешкогъ мирногъ договора, заключеногъ између Русiе и Порте.

Но почемъ обе стране на таква важна условiя нису могле пристати, то є она одъ Порте наређена коммиссија настояла за тимъ, да Срби своя захтеваня представе Порти, обећавајући, да ће она Србска захтеваня доставити великомъ Султану.

Затимъ се та коммиссија развије.

Али као што су Турци непрестано чинили яке преправе за войну, то и она турска коммиссија пређе изъ Ниша, као пограничногъ места у Софию, одкуда в Челеби - Ефенди у Маю месецу 1813 године Карађорђу опетъ писао, да онъ ради преговора наново оправи свое посланике у Софию.

Срби, видећи да се Турци тако яко за войну спремаю, и заключајући отуда, да они неће попустити, свели су сва своя првашня захтеваня у две точке, па су iй по своимъ посланицима оправили у Софию.

Те две точки садржавале су :

1) Да имъ се неодузима ручно оружје, као што су пушке и пиштољи, које су они *свагда* носили.

2) Да се изтерани пре тога изъ Србије Турци и њиове породице више тамо невраћају, а Срби да ће у Београдъ примити Пашу съ извѣстнымъ броемъ войске, која ће по договору съ Пашомъ разређена бити и у друге градове.

А при томъ су се Срби изразили, да ће се они, што се свега другогъ тиче, старати да се погоде. —

Премда Турци и сада нису ни мало хтели попустити одъ онога, што су пређе захтевали, опетъ су обећали, да ће Србима доставити одговоръ на те предложене две точки.

Турци су гледали, да такимъ преговорима добию времена да могу видети, какве ће успѣхе имати у Германіи Наполеонъ, који ње побуђавао, да нападне на Србе, да ње разбию, па онда да ударе на Аустрију, како бы тиме овой стали на путъ, да противъ њега невојне заеднички съ Русіомъ и Прајзкомъ.

Турци имајући већъ све преправљено да Наполеону помогну, и недавши Србима никаква одговора, наведанпутъ су напали на ње са своју страна'.

Карађорђа су по наговору проклеты за Србию людій, одвратили одъ воеваня противъ Турака'. У почетку Септембра месеца био е у унутрашности Србије, и казао е њкимъ войво-

дама, да побацаю све топове у воду, па да траже спасенія у бѣгству. Кадъ се врати у Београдъ, пређе са Митрополитомъ Леонтиомъ и Теодоромъ Недобомъ у Земунъ. —

Тай несрећный прелазакъ Вождовъ упрестіо е войску и народъ.

Турци, кои су се до садъ скоро на свакомъ кораку задржавали, и спремали се да се збогъ кише и рђавогъ времена, које е наступило, натрагъ врате, онимъ случаемъ охрабре се и управо се Београду упуте. —

Тако жалостно свршио се онај славный устанакъ Србскій, коимъ се Србія одъ 1804 године старой слави и величини приближавала.

Одсадъ е она наново најцрнѣ удручена была, докъ іой се зора ослобођеня на ново свитати нѣ почела одъ Цветій 1815 године подъ владомъ Милоша Обреновића.

Наше нѣ овде писати историю тадашнѣгъ времена; но почемъ е речъ о едномъ извору явногъ права Србіе, кои се тадашнѣгъ времена тиче, нисмо могли, да непроговоримо баръ кою речъ о тадашнѣмъ догађајма наше домовине, и то по онимъ наводима, кои су већ у Србску Историю примлѣни. —

А сада да пређемо новіемъ добу.

II.

Пета точка Акерманске конвенціє између Русіє и Порте

Одъ 25. Септембра 1826. године. Она опредѣлява пространіє права и преимувства Србіє и Србскогъ народа.

Та точка овако гласи :

1 „Блистателна отоманска Порта же лећи дати Императорско-Рускомъ двору ново силно доказателство свогъ пріятельскогъ разположеня и брижльивогъ стараня о точномъ испуненю условія' договора Букурешкогъ, надлежно извршитѣе све оно, што є означено у осмой точки оногъ договора касателно *народа Србскога*, кои као одавна подданъ Блистателной Порти и плаћаюћи іой данакъ, има у свакомъ случаю пуно право на нѣну милость и великодушіє. Слѣдователно Блистателна Порта наредиће заєдно са по-

сланицима Србскогъ народа мѣре, коє се нађу за найудобнїє да се утврде и осигураю сва она, нѣму обећана и у трактату изложена права; и та права быће Србскомъ народу и справедлива награда и сигурно ємство вѣрности, кою є овай народъ осведочио према Отоманской Порти. «Высоке уговараюће стране признале су, као што є то изяснѣно у оддвоєномъ, овде приложеномъ акту, кои су пуномоћници обе стране заключили, да є ради надлежны по овомъ изслѣженя' и саображеня' необходимо назначити рокъ одъ осамнайсть мѣсецїй, па по тому опредѣлявасе, да наредбе о вышеизложенымъ мѣрама буду у согласїю са Србскимъ у Цариграду посланицима саставлѣне и са свима нужднымъ подробностима изложене у высочайшїй Ферманъ, кои треба да буде утврѣенъ Хатишерифомъ*), и да буде испунѣнъ у найкраћемъ по могућству времену, а на свакой случай не далѣ одъ вышеположеногъ за осамнайсть мѣсецїй рока. √ Тай Ферманъ иматѣ се саобштити Руско-Императорскомъ двору, и онда ће се онъ признати за неодѣлну часть ове конвенцїе.»

*) Тако се зове Султанскїй подписъ и оно, што онъ на Ферману своеручно напише: „по томе да се поступа.“

Da bi se sa... Konvenciju, izъ koe в изписана ова пета точка, ратифицирао в (потврдио) Государь Императорь 14-гь Октября 1826 године.

Да в ово оригиналу верно, сведочи колежскій Асесорь К. Безакъ. —

То в та пета точка конвенцие; а онай оддвоеный актъ, кои в ньой придоданъ, гласи овако:

Da u skladu ako se i sami vladika... 1. ...

„У име Бога свемогућега.

Разлика између Букрешкогь Трактата и Амстердамске Конвенције у самомь ономь изразу се в се у арвомь ситишомь Користи а у другомь права.

Блистателна Порта намъраваюћи свето испунити наредбе осме точке Букурешкогь договора, почемъ в дозволила Србскимъ посланицима, да іой представе зактеваня свогь народа о свему, што в нужно да се утврди нъгова безопасностъ и благостанъ, ти посланици у слѣдъ тога изявили су у свомъ прошенію, да народъ Србскій жели: слободу богослуженія; да самъ себи бира своє началнике; да има независимо унутрашнѣ правленіе; да се поврате отргнута одъ Србіє окружія; да се разни данци у єданъ с'єдине; † да се Србима остави, да они управляю са иманъмъ, коє Турцима принадлежи, подъ тимъ условіємъ, да се приходи отудъ даю заєдно у данку; да в трговина слободна; да се дозволи Србскимъ трговцима, да могу путовати по отомамскимъ

† ова се точка неби могла разутети, да је је претпоследна точка објаснила

областима съ нѣовимъ собственимъ пасошима; да могу уређивати болнице, школе, типографіе; и на последку да се забрани Турцима, да се осимъ оны, кои гарнизону принадлеже, други немогу станѣвати у Србиі. Међутимъ докъ се занимало како ће се све ово уредити, нѣке непредвидне препоне принудиле су, да се ово дѣло одложи. Но Блистателна Порта имаюћи и сада тврду намѣру да да Србскомъ народу сва она права, коя су осмомъ точкомъ Букурешкогъ трактата уговорена, наредиће у сагласію са Србскимъ посланицима, како о вышепоменутымъ захтеваняма тогъ вѣрно подданогъ народа, тако исто и свему другому, што бы іой Србски посланицы представили, и што небы было противно обвезательствама подданика' отоманске имперіе.

Блистателна Порта извѣститѣ Руско-Императорскій дворъ о томъ, што се буде наредило за испуненѣ осме точке Букурешкогъ договора, и саобштиће Оному Ферманъ, утврђеный Хатишерифомъ, коимъ ће се вышепоменута права дати.

На тай конаць мы нижеподписани пуномоћници Нѣговогъ Величества Им-

Императора и Падише све Русіє, по сили наши высочайши пуномоѣія' сагласно съ пуномоѣницима Блистателне отоманскѣ Порте, постановили смо и заключили о дѣлима Србскогъ народа вышеозначене точке као слѣдство пете точке конвенціє, кою смо мы и пуномоѣници отомански на преговорима у Акерману у осамъ точкѣй саставили и подписали ради осигураня и потврѣня Букурешкогъ трактата. Услѣдъ тога оваѣ оддвоєный актъ саставлѣнъ є и утврѣенъ нашимъ подписима и печатима и преданъ є пуномоѣницима Блистателне Порте.

У Акерману Септембра 25-гъ дана 1826 године. Г. М. Воронцовъ (М. П.) Рибопѣръ (М. П.) “

Оваѣ оддвоєный актъ потврдіо є Государь Императоръ 14-гъ Октобра 1826 године.

Да є ово оригиналу вѣрно, сведочи колежскій Ассессоръ Безакъ.

Ово є садржай те Акерманске конвенціє и оногъ нѣой придоданогъ оддвоєногъ акта.

Држимо да неће быти излишно изложити овде исторички, како се до те конвенціє дошло.

Јоштъ царъ Александеръ имао се жалити збогъ неприятельскогъ поступаня Порте у Влашкѣй и Молдавіи, одъ оногъ времена, како су се

были Грцы на оружіе дигли. Збогъ тога в тадашній Рускій посланикъ у Цариграду *Строгоновъ* изъ Цариграда отишао (1821 године.)

А после в новый царъ Рускій *Николай* опредѣлительно захтевао, да све те тегобе одъ стране Турака' престану.

Порта се на то представленіе склонил, те се оба двора изравнаю на конвенцији, коя в у Акерману држана 25 Септембра 1826 године.

Ту се обяснио и протолковао онай трактатъ, кои в у Букурешту заключенъ; после се у редъ довело станѣ Влашке, Молдавіе и нашегъ отечества Србіе. —

На томъ преговору Русіи се такође дозволило слободно пловенѣ по црномъ мору. —

О Грчкимъ отношеняма, коя у то време нису начисто была, нису се тада погодили.

Да се изравнаю те Грчке ствари, на тай конаць тада су се чинили озбилъни кораци. Енглезка политика, саревнъява и бдителна, нѣ трпила да Рускій упливъ у томе буде наймоћнији; съ тога се пошлѣ Херцогъ *Велингтонъ* у Петроградъ, да се тамо договоре о заедничкимъ мерама, како бы се доцѣли дошло у Грчкой ствари. Тамо се заключи протоколъ одъ 2. Априла 1826 године, за коимъ в долазеће године слѣдовао Лондонскій трактатъ одъ 25. Юнія (по нашемъ) 1827 године. На овомъ последнѣмъ участвовала в и Французска. Те три посредствуюће силе саюзиле су се на то, да добримъ начиномъ, а ако тако за рукомъ неизиђе, ма и си-

ломъ, Султана склоне, да онъ Грчку баремъ за полусуверенну државу призна; (о нѣнимъ границама нѣе тада іоштѣ ништа говорено), а вр'овно господарство надъ Грчкомъ да Порти остане, и да іой се годишній данакъ плаћа.

Но тадашній Султанъ, коме в Англескій посланикъ *Стратфортъ Канингъ*, и у Фебруару 1827. у Цариградъ дошавшій новыи Рускій посланикъ *Рибопѣръ*, (кога видимо подписана и на ономъ оддвономъ акту къ Акерманской конвенцији), а и Французкій посланикъ *Гиллелино* на одобренѣ поднео онаи протоколъ, кои в у Петрограду заключенъ, — нѣе хтео то да прими, него в и онда одбіо, кадъ су то оне европейске силе снажниѣ одъ нѣга зактевале (услѣдъ Лондонскогъ трактата (и Прайска и Аустрија приступиле су сада быле томъ захтеванію.) — Међутимъ в у Грчкомъ ужасна напасть и несрећа была. *Ибраим-Паша*, почемъ в *Пелопонезъ* опустошио, изиђе на суво, и освои после страшны биткій, юначки бранѣный градъ *Миссолунги* (10-гъ Априла 1826.) Слѣдуюће године падне са онимъ истимъ ужасима *Акрополисъ* одъ Атине. Па и на мору Грци више нису могли съ успѣхомъ да воюю, премда в Англескій адмиралъ *Кохранъ* Грчкомъ на услуги быо. Међутимъ в Англесъ *Хурхъ* земальскѣмъ войскомъ заповедао. Морско разбойништво было в найглавнии начинъ тогъ рата на мору.

Къ томе се у Грчкомъ придружила стара несрећа домаћи партая'.

Султанъ Махмудъ, (кои в Яничаре сасвимъ уништао) све се већма одупирао. Съ тога су о-

не три европейске силе строжіе налоге заповедницима нѣювы флота' дале. И тада се она знаменита битка кодъ *Наварина* догодила 20-гъ Октября 1827 године, коіомъ в Турско-Египетска морска сила разорена, те в то и Грчкой ствари сасвимъ другій видъ дало.

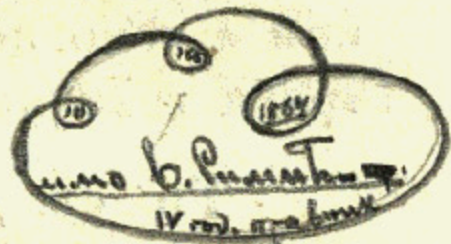
Но и Русія съ Портомъ зарати. Подъ 26-мъ Априла 1828 године изишао в Рускій обявъ рата, а 7-гъ Мая почео се рать прелазкомъ Руса' преко Прута.

Руси заузму Молдавію и Влашку, пређу и преко Дунава и продру до *Шумле*, *Варне* и о-свое ій.

Садъ в и Грчкой много болъ было, врь су Турцы збогъ рата са Русима итно повукли свою войску сѣверу, а и Французкій маршалъ *Мезонъ* приспѣ (у Септембру) у Мореу са войскомъ. Ибраимъ Паша вратио се нагло натрагъ. — Само Енглезка политика постала в была ладна. Но при свемъ томъ рускій мачъ учини, те се новъ протоколъ у Лондону 10-гъ Марта 1829 о Грчкой састави, и ту іой се и границе утврде. — Русима в у томъ военомъ походу 1829 воена срећа была наклона; воначалникъ *Дибичъ* после неколико добывены биткій прешао в дрзко Балканъ, освоіо Адриянополь, па и Цариграду претио, а међутимъ в и *Паскєвицъ* у Азіи велике побѣде чиніо; све ово было в узрокъ, те в заплашена дипломација — Енглезка пре свега, но подпомагана Французкомъ, Прайскомъ и Аустріомъ, — учинила, да се на брзо миръ у *Адриано-полю* (Єдрени) заклучи (2 Септ. 1829). Тамъ ми-

ромъ Русія в Порти све освоене землѣ натрагъ вратила. — Ту в у 6-ой точки тогъ Ёдренскогъ трактата и о нашемъ отечеству преговоръ између Порте и Руссіе учинѣнь, гди в изречно Порти рокъ одъ *едногъ месеца* дана' оставлѣнь, да се испуни 5-тый чланакъ Акерманске конвенціе, и да се поврате Србіи отргнуты пређе шесть окружія'.

Симо В. Симић

III.

Ёдренскогъ , трактата членъ шестый кои се Србіе тиче,

Овако гласи :

- I „Будући обстоятелства збивша се одъ заключеня Акерманске конвенціе нису допустила, да висока Порта одма предузме извршеніе точкій оддѣленогъ акта, кои се Србіе тиче, и са петимъ чланкомъ исте конвенціе у саюзу стои; —
- II зато се блистателна Порта овимъ торжественно обвезуе, да ће ій безъ свакогъ одлаганя и точно исполнити; а нарочито ступиће Порта къ *повратку отргнуты одъ Србіе шесть окружія'* пре свега, да бы се тако утврдило спокойство и благостанѣ вѣрногъ овогъ народа. III Ферманъ, кои

(2/1X 1829)

Симић

ће о извршеню оны точкїй гласити, има быти потврђенъ Хатишерифомъ и званично приобштенъ Императорско - Рускомъ двору за *месець дана*, рачунаюћи одъ дана подписа овогъ трактата.“

То в садржай тогъ Бдренскогъ трактата, кои в тако ясанъ и опредѣлителанъ, да га не треба толковати.

То су дакле тїи трактати између Русїе и Порте о Србїи заключени, кои спадаю у явно право Србїе. —

Почемъ смо то изложили, да узмемо сада Султанске Хатишерифе, које в Порте на Србскїй народъ издаде, кои такође едну часть явного права Србїе сачиняваю.

Овими је свршена јавно правна историја Србїе

Граф Морни

Наполеон I. и Александар I.

Александр I.

IV.

Првый Султанскїй Хатишерифъ изданъ прве половине Ребюл-Ахира 1245

по турскомъ брою године, или у другой половине Септембра 1829 године.

Онъ гласи овако :

„У Акерманской конвенциі заключеной пређе тога међу Блистателномъ Пор-

^{Српски језик}
томъ и Рускимъ дворомъ казано є пе-
томъ точкомъ, да Блистателна Пор-
та желећи дати Рускомъ двору јавно свидѣ-
тельство свогъ пріятельскогъ расположе-
ня и брижљивогъ стараня о подпу-
номъ испуненію своіу точкій Букуреш-
когъ трактата, привестће одма у дѣй-
ство сва условія осме точке тогъ трак-
тата, односеће се на Србскій народъ,
кои будући одавно у поданству и данакъ
плаћаюћи Блистателной Порти, има
пуно право на нѣну милость. Услѣдъ
тога Блистателна Порта употребиће у
сагласію са посланицима Србскогъ на-
рода нуждне и најсходніє мѣре, како ће
му се испунити и утврдити права, коя су
уговорена у нѣгову ползу, и коя ће бити
томъ народу као справедљива награда
за осведочену нѣгову вѣрность према о-
томанской Имперіи, а и као ємство, да
ће она и унапредакъ трајати.

Высоке уговараюће силе признале су
по гласу оддвоєногъ акта, овде приложе-
ногъ, кои су пуномоћници съ єдне и друге
стране саставили и уговорили, да є нужд-
но опредѣлити рокъ одъ осамнайсть ме-
сецій, за кои да се изслѣђеня о овомъ у-
чине, па є заключено да се мѣре у обзи-

ру права' Србскомъ Народу уступлѣны, у сагласію са Србскимъ у Цариграду посланицима опредѣле, и подробно изложе у высочайшій Ферманъ, утврђеный Хатишерифомъ, кои се има извршити колико є могуће за найкраће време, а никоимъ начиномъ после вышеозначеногъ одъ осамнайсть месецій рока. Овай Ферманъ почемъ се саобшти Императорско - Рускомъ двору, сматраће се као єдна саставна часть поменуте конвенціє.

Осимъ тога казано є у оддѣленомъ акту те конвенціє о Србима іоштъ и то: да є Блистателна Порта, желећи точно испунити осму точку Букурешкогъ трактата, дозволила Србскимъ у Цариграду посланицима, да іой представе прозбе свогъ народа односеће се на нѣгову безопасность и благостанѣ. У слѣдъ тога, ти посланици изложили су у своіой прозби нека захтеваня народа Србскогъ, као: да имъ се допусти слобода богослуженія; право избора свои' началника, независимо унутрашнѣ правленіє; да се присаєдине отргнута одъ Србіє окружія; да се саєдине разни данци у єданъ; да се Србима остави, да они управляю онимъ добрама, коя Турцима принадлеже,

а они да плаћаю приходе одъ исты уѣдно у данку; да є трговина слободна; да се дозволи Србскимъ трговцима да могу ићи по отоманскимъ предѣлима са своимъ собственимъ пасошима; да могу уређивати болнице, школе и кнѣгопечатнѣ; на последку да се забрани другимъ Турцима, осимъ оны кои гарнизону принадлеже, станъивати се у Србиѣ.

Међутимъ докъ су се изслѣђивала выщепоменута захтеваня, збогъ ићи не предвиђены препона' морало се то дѣло одложити. Но као што Блистателна Порта остає у тврдой намѣри, да да Србскомъ народу права у осмой точки Букурешкогъ трактата означена, то ће се она са Србскимъ у Цариграду посланицима сагласити о томъ, како ће се што пре испунити права, коя су обезбѣђена и утврђена томъ вѣрномъ и покорномъ народу; а исто тако и она зактеваня, коя іой ти посланици іошть представе, ако она небуду противна дужностима поданика' Отоманске Имперіє.

Блистателна Порта извѣстиће Императорско-Рускій дворъ о свему ономъ, што ће се опредѣлити и наредити за испуненѣ осме точке Букурешкогъ трактата,

и саобштиће Ферманъ утврђеный Хатишерифомъ, коимъ ће се она означена права дати.

Докъ су Србски посланици и комисари, коє є Блистателна Порта на тай конаць одредила, разсуђивали о томе, како ће се свршити то дѣло у ползу Србскогъ народа, збогъ умора и тегоба' при порође-ной, међутимъ войны прекинуло се то занимањѣ.

После кадъ є трактатомъ у Ђдрену заключенимъ миръ међу Моимъ и Русскимъ дворомъ утврђенъ, шестомъ точкомъ тогъ трактата' казано є: „Почемъ обстоятелства, коя су се догодила одъ заключеня Акерманске конвенціє, нису допустила Блистателной Порти да се одма занима тиме, како ће се у дѣйство привести оногъ оддѣленогъ акта условія, коя се тичу Срба' и коя съ петомъ точкомъ те конвенціє у свези стоє; то се Она овимъ торжественно обвезує, да ће ий најточниє и безъ и најманѣгъ одлагања испунити, а имено да ће одма повратити шесть окружія, коя су одъ Србіє отргнута, да бы се тимъ на свагда обезбедило спокойство и благостанѣ тогъ вѣрногъ народа.

Услѣдъ тога заповедамъ, да се приступи къ испунѣню свега вышеозначеногъ, и овай Ферманъ изданъ є изъ мога Императорскогъ Рихіяба, и одправлѣнъ є утврѣенъ своєручнымъ моимъ подписомъ на тай конацъ, да бы се саобштило и разумело ово дѣло; а ты Паша и Мола съ твоє стране извѣстиѣешъ о овомъ народъ Србскій, и уразумиѣешъ га, да онъ треба да є благодаранъ, и поступаѣешъ по овимъ наредбама.“

Ово є садржай тогъ првогъ Султанскогъ Хатишерифа, о коме неѣмо дуго говорити, єрь онъ ништа друго нїє, него повторенъ наредба изложены у вышеозначенимъ трактатима.

Тимъ Харишерифомъ іоштъ нису у дѣйство приведена она уговорена условія, него се нѣме само означаваю она права, *коя ће се текъ дати Србскомъ народу.* —

Но почемъ є на више мѣста' и у онимъ трактатима, а и у Султанскомъ Хатишерифу речъ о Србскимъ у Цариграду посланицима, не можемо пропустити, да неспоменемо, да су Срби и осимъ посредствованя Русіє као свое Покровительке и сами преговоре са Портомъ посредствомъ свои' посланика' чинили.

Србія съ благодарношћу признає оно великодушно посредствованъ свое Покровительке; но и то се несме одрећи, да є она свое ослобо-

ђенѣ видила текъ после многе скупо пролирене србске крви, па и воюјући и преговарајући дошла е она до данашнѣгъ станя, у коме се сада налази.

Тако е осимъ оногъ, што е на свомъ месту изложено, како е Вождъ Карађорђе са Портомъ преговоре чинио, и Князь Милошъ подобно у више пута чинио. Да споменемо овде нѣговъ преговоръ са *Марашли Али-Пашомъ*, у слѣдъ чега Срби су овога и нѣгову войску изъ Ћуприје на Врачаръ пропустили, а кнезь Милое Теодоровићъ и игуманъ Никольскогъ манастира Неофитъ, као Србски у Цариграду посланици, израдили су кодъ Порте Ферманъ, којимъ Султанъ Али-Паши заповеда, да иде у Београдъ и да се о Србима као отаць о својой деци стара.

После кадъ е Али-Паша изъ Ћуприје изишао, Срби су наново опремили кнеза Аксентија и архимандрита Мелентија Никшића у Цариградъ, и кнезь Аксентив остао е тамо поради преговора као Србскій пуномоћникъ.

Затимъ о пролећу 1816 године послани су, Јованъ Обреновићъ и Вуица Вуличевићъ у Цариградъ ради уговараня мира; но Турци су свакій путъ са лепымъ обећаняма одлагали то дѣло одъ дана на данъ.

После о пролећу 1820 године оправљени су у Цариградъ као посланици кнезь Павле Сретеновићъ и Ћорђе Поповићъ Ћелешъ, и дано имъ е наставленъ, да моле Султана, да пошлѣ у Србию свогъ Чиновника, коме бы народъ Србскій могао поднети свою молбу.

У то време говорило се, да е одъ Русіе и Порте наређена нека коммиссія ради обясненя и испуненя нѣки точкїй Букурешкогъ договора.

Порта да избегне укоръ одъ стране Русіе, што е противу Букурешкогъ договора на Србію войномъ напала, изда одма Ферманъ, у комъ е опредѣлено :

1) Колико ће Србія, или болъ казати, една часть Србіе, а имено Београдскій Пашалукъ Султану годишнѣ плаћати.

2) Да се Муселими изъ окружія' удаде, и да остану само по градовима на граници Аустріе.

3) Милошъ е наименованъ княземъ Србскогъ народа.

4) У осталомъ одређено е, да народъ Србскій, као што су и предци нѣгови были, остане подчинѣнъ Султану, и да онъ Турской войски, коя ће бити у Србіи разположена, или коя ће крозь ню пролазити, дав оно што е на издржанѣ нужно. —

Турци су избрали едногъ дипломата *Есаид-Мехмедъ - Ефендію*, кога су назвали *Оца-Ћанъ* и послали са кнезомъ Павломъ и Ћелешомъ у Београдъ, да достави Србима тай Ферманъ и да изиште одъ нѣи подписе на преправлѣномъ у Цариграду писму, кое е на турскомъ езыку было саставлѣно у томъ смыслу, како су Срби савршено задовольни са Турцима и са своимъ станѣмъ, и да они унапредакъ ништа болъ одъ Султана неће искати.

То писмено хтели су Турци имати безъ сумнѣ збогъ тога, да бы га могли показати рускимъ пуномоћницима, када у оной сабраной комиссији речъ буде о Србији.

Но Срби, кадъ имъ в Оца-Ћанъ онај Ферманъ у Топчидеру прочитао, показали су се у нечемъ задовольни са првимъ трима точкама, а четврта нѣ имъ се ни мало допала. Неповольно имъ в было оно, што Турци захтеваю, да се подпишу, како су савршено задовольни и да никадъ ништа болѣ одъ Султана неће тражити, и казали су на то, да они задржаваю себи на свагда слободу обраћати се Султану са прозбама.

Оца-Ћанъ кадъ види да Срби нису у свему задовольни са онимъ Ферманомъ, онъ имъ га збогъ тога нѣ издао, и упыта ѿ, шта они изрикомъ ишту?

На то су одговорили, да они ишту, да имъ се даду она права, коя су у Букурешкомъ договору за Србию утврђена.

Тако се разиђу и преговори се несврше.

Оца-Ћанъ оде у Београдъ, а князь Милошъ распусти кметове и друге сабранные люде, и врати се у Крагуевацъ.

Кадъ в Оца-Ћанъ стигао у Цариградъ, обвинявао в и клеветао Србе; но и князь Милошъ в одма послао татарина са своимъ правданѣмъ, гди в сва обстоятелства изложію. Кадъ се Турци у Цариграду увѣре какавъ в посао быо, поруче князу Милошу по нѣговомъ татарину, да

Срби наново пошлю у Цариградъ посланике, па да они у нечемъ попусте одъ свои' захтеваня', а Султанъ опетъ да ће нешто додати, те да се то дѣло сврши. —

На то се сазове скупштина у Крагуевцу о Митрову дну 1821 године; ту се изберу нови посланици за Цариградъ, а по имену: Вуица Вуличевићъ, кнезъ Смедеревскогъ окружія, Дмитріе Ђорђевићъ, кнезъ Ягодинскогъ окружія, кнезъ Илія Марковићъ изъ Шабачкогъ окружія, Самуило Яковлѣвићъ, архимандритъ Каленићскогъ манастира, прота Ягодинскій Вукашиновићъ, Аврамъ Петроніевићъ, Секретаръ Депутацие и Риста Дукићъ изъ Београда; а њима да се присаедини јоштъ и кнезъ Сава Љотићъ изъ Смедерева, кои е био тада у Цариграду као Агентъ Србскій.

Найглавнiе точке захтеваня, коя су имали ти посланици у Цариграду представити, были су ове:

1) Да границе Србіе буду оне исте, коє су были и подъ Вождомъ Карађорѣмъ, т. е. до оны мѣста', на којима е стаяла Србска стража у оно време, кадъ е Букурешкій договоръ учињенъ.

2) Да се одсекомъ опредѣли сумма, кою ће Срби за своју землю имати Порти плаћати.

3) Да Султанъ призна княза Милоша за наслѣдственогъ Србскогъ княза, и да га утврди у томъ достоинству Ферманомъ, тако, да онъ заедно са Савѣтомъ Србскимъ управља земљомъ

и народомъ, и да се Србима остави, да они по вољи могу уређивати Судове.

4) Да се Србима даде савршена слобода вѣре и богослуженія по њиовимъ обредима по црквама и по манастирима, и да имъ се дозволи уређивати школе и друга заведенія за утврђењ вѣре и за разпространенъ просвѣте, и друго томе подобно.

Ти посланици были су добро примљѣни у Цариграду, и тамо се почело приљжно радити о томе, да се то дѣло рѣши; но како се међутимъ догоде немири у Молдави и Влашкој, и Грци се подигну, што Турке забуни, то се и србска дѣла одложе, и посланици Србски буду стављѣни подъ стражу, истина подъ изговоромъ, да се сачуваю одъ свакогъ несрећногъ случая, кои бы имъ се могао догодити, но у самой ствари збогъ тога, да они буду као залога, да се и Срби неће побунити.

Међутимъ е Марашли-Али-Паша употребљавао све могуће хитрине, лукавства и коварства, да Срби недобью што траже; тако е гледао да наговори неке кметове, да се ману оны захтеваня, и да несматраю Србию као едну целокупну земљу и државу, него да сваки одъ њи' тражи себи Бератъ одъ Султана на княжеско достоинство, а такове Берате, да ће имъ онъ израдити и добавити.

И збогъ тога су се унутрашњи немири и несреће у Срби догађале, што е и одъ тада њевъ толико утробу Србије раздирало, слабећи

Сенаа,
Шутидина,
и Савелујѣ аемо.

Потрешна се потрешком 33
неисправно; речуи које да небу
гоје.

самосталну снагу и еднодушје у земљи, а умло-
жавајући шкодљивъ странъ упливъ.

Држимо, да е нужно было баръ овако у
кратко изложити шта су и како су Срби сами
безъ страногъ посредствованя съ Портомъ о сво-
јој земљи преговарали средствомъ свои' посла-
ника' у Цариграду, о којима се и у трактатима
и у Хатишерифима Султанскимъ споминѣ, и кои'
й было у Цариграду докъ се годъ Србска стварь
нѣ сасвимъ рѣшила и у дѣйство привела. —

Видно сам шта је добро али овет житит и владат се
по вѣст, што је горе. —

V. Видим шта је доле и радит се
ан овет срећујет горет.

(Сенелка)

Сада да изложимо другій
**Султанскій Хатишерифъ одъ
7. Ребюл-Евеля 1246 год.**

по турскомъ, или одъ 3-гъ Августа 1830
године по нашемъ календару.

На вр'у овогъ Хатишерифа стои свовруч-
ный царскій подиасъ, кои овако гласи:

„По томе да се поступи.“

А после онъ гласи овако:

„Будући да између мое высоке Пор-
те и Рускогъ двора у Ђдрену заключеный

У монашину њудочини оскало је збого,
 моује да је још оу Московске дубла дико, да је
 так. оу маује Мисау.

трактатъ утврђує извршеніє условія А-
 керманске конвенціє, коя гласи: да ће се
 са Србскимъ посланицима у Цариграду
 о томе савѣтовати, како ће се прошенія
 и захтеваня њина съ њима у редъ по-
 ставити, и по гласу мое императорске
 издане, и Србскомъ народу, поданику
 мое високе Порте, послане заповѣсти,
 милоствѣйше одобрити, а имено: слобо-
 да богослуженія; унутрашнѣ правленіє;
 присаєдиненіє предѣла' отргнуты; утвр-
 ѣнѣ данка; правленіє турски притяжа-
 нія'; слобода путовати поради свое тр-
 говине са своимъ пасошима; слобода
 постановити типографіє, шпиталѣ, шко-
 ле; забрана Турцима пребывати у Ср-
 бии, кромѣ оны, кои нарочито имаю на-
 логъ чувати тврдинѣ; како годъ и право
 да могу представленія чинити, у ко-
 лико небы было противно свойства-
 ма подданика'.

Поесія цара Александра: Краковика ресудли

И будући, да є реченый народъ, кои
 осведочава вѣрность према моіой високой
 Порти, предметъ мое царске благонакло-
 ности, хотећи къ тому додати и милость,
 да се њина горня прошенія у редъ ставе
 онымъ начиномъ, кои небы противанъ быо
 дужностима и надлежећемъ поведенію

Један Кардинал док није постао папом све је прославо по астану тјерну
у којој је постао он онда дошло оне посланицима
Над судијана двора јило је "поко" убањено од Врхве, од саветника итд
до Курмандине куће на горе на Бадон Келонију до Врхве. -

подданика, — и да се тако усугубе,
у призрању нѣга, средства спокојства
и безбѣдности нѣгове, — тога ради дого-

воривши се съ посланицима Србскимъ у
Цариграду, установљено є слѣдуюће:

1., Реченый народъ извршиватѣ свое
богослуженіе у свимъ црквама нѣму при
надлежећимъ слободно.

2., Ныювъ садашній князь Милошъ
Обреновићъ бытѣ за награду нѣгове
вѣрности къ моіой високой Порти, по
гласу Берата, коимъ є снабдѣнъ, држанъ
као князь реченога народа, и ово достоин-

ство бытѣ свойственно нѣговой фами-
ли. Онъ ће имати одъ стране мое висо-
ке Порте правленіе унутрашњи дѣла зе-
мљъ, кои' приведеніе у дѣйство изврши-
ватѣ се у договору са скупштиномъ, са-
стављѣномъ изъ поглавара' земљъ.

3., Што се тиче оны шесть предѣ-
ла, коє Срби захтеваю, да имъ се приса-
єдине, будући су имъ отргнути были, о
томе є заключено, да се тога ради наи-
менуо комиссари одъ стране високе
Порте, и одъ стране Рускогъ двора, кои
ће имати налогъ, да извиде право станѣ
овогъ дѣла, и по томе ће се после по-
ступити.

фратинија

Средни брат
кнеза Милоша
кнезъ њо званъ
забраче.

Обвалва
Курмандине
није отозвуја
а непа гласо
свабајтѣ
его само свѣ
јујѣ

установкомъ
Срба ако ништа а оно су границе за Србију на западне

Protect je
reactivira = усвојавати. -
којој кућа јило кућа
ван са.
вратија зор отозвуја
влада.

на
судби.

Грчки
кнез добно
је позаву
ураду у
авном
су та и а
судну.

фрателова одје се разуме пород а не и родбина.

votum informativum глас саветујући

Државни савет у својсвомом списку 3*

Оба се нарећује, да ће бити стално утврђен данак

4., Арачъ и сви други данци утврдиће се опредѣлително, а сумма прихода военны притяжанія, коя заими и тимариоти имаю у санцаку Смедеревскомъ, кромѣ Нишкогъ, и коя ће притяжанія прећи подъ власть и правленіе Срба, быће процѣнена и причислѣнна къ приходима оны предѣла, кои ће се присаѣдинити.

Издворакъ оуцели власти. 5 и 10.

власти не само оне, које су у Србији биле, него и оне друге које ишчужава и са ма земљу на араба оуцели у Цариграду

5., **Власти мое высоке Порте неће се мешати ни у унутрашња дѣла, ни у судейска рѣшенія землѣ исте, ни шта више захтевати ни аспре едне, кромѣ данка, кои ће се, као што є речено, утврдити опредѣлително за у напредакъ.**

6., Кромѣ тога, будући да желимъ, да реченый народъ може подъ сѣнкомъ царске мое силе участвовати у онимъ ползама, коє трговина дає, — тога ради они Срби, кои бы се хтели на трговину одати, приматће одъ власти мое высоке Порте, по пасошима, коє ће одъ свогъ княза получавати, нуждне тескере, съ коима ће моћи путовати по моимъ државама, да бы тамо трговали, као и остали подданици мое высоке Порте, и да їй нико, ко быо да быо, нееме узнемиравати, и да имъ се несме аспра една као за трошкове на тескере изтезавати, но да налазе свуда по-

кровительство и рукопомоћъ; и кромѣ оны такса', коѣ се захтеваю одъ ђумрука, нико неће одъ нѣи искати ни *Аваида* ни *Зеваида*, нити што друго, што бы изванъ уредбе државне было, и свакій ће се чувати, да неучини у призренію нѣи таква казнидостойна дѣла.

7., Што се тиче еспапа', кои долазе Београдскомъ ђумруку, да се после у Цариградъ пошлю, они ће долазити амо снабдѣни, као и досадъ, тескерама рече-нога народа, и овде ће се пріимити таксе захтеване одъ ђумрука. Свакій седамъ година' занимаћемо се тyme, да се опредѣли промѣна цѣне надлежне ствари, да бы се тако саразмѣрно умложила сума опредѣлена. А што се тиче ђумручки такса' на еспапе, кои ће излазити изъ ђумрука Београдскогъ, да иду у друге прелѣле, оне ће се за унапредакъ присаѣдинити съ утврђенымъ данкомъ рече-нога народа, и то плаћанѣ одсекомъ быт-ће повѣрено попеченію княза Милоша.

У турској Валиевој обичај је да арава, која чини беззаконство за чело лице.

8., Да бы се предупредили непоредци, кои бы се могли догодити у Србији, и да бы се казнили кривци, то ће князь Милошъ у служби својој имати нуждне войнике.

9., Срби иматће право постановлявати у својој земљи шпиталѣ за своје болестнике, и школе за обученіе своје младежи. *Нестанало*

Покривене турске власти.

10., Муселими и войводе неће више пребивати по частима Србіє, гди нема градова, и правосудіє реченогъ места вручава се за унапредакъ реченоме князу.

Како Турски није имала право да одура државу у Србији а како је лудост од Срба неких дала, као су заљевали кадикетеле савѣташци српски остави. 1840 г.

11., Турцы, кои притяжаваю добра и землѣ у Срби, и кои бы хтели опростити се таковы, да бы прекинули сношенія са земљомъ, иматће годину дана времена, продати њ Србима, по правичној цѣни, коју ће опредѣлити комиссари тога ради наименовани. А приходи башча, винограда, добара и земаля оны Турака, кои небы хтели прекинути сношенія своя са земљомъ сасвимъ, почемъ се такође процѣне, быће давани заедно съ данкомъ ази Београдској, која ће дужна быти давати њ њинимъ надлежнимъ притяжательима. Кромѣ гарнизона градова, пребиванѣ у Срби забранѣно є свакомъ другомъ Турчину сасвимъ.

*по овоме се може лаво
одредити да и је Србија турка одбивајује, јер се изредом з
Франује да Турци ни као странци немогу бити у Србији.*

12., Народъ Србскій, даваће реченомъ князу нуждну сумму за њгово из-

*Князь И. Мат. Краљ врио сиромашан да није имао издана да
печерла посланика оавишот. - Тоје онај Краљ, који се удао
био у Блату после Коарке дубле.*

39

држанъ, но тако, да она nebude несно-
симо бремене за народъ.

13., Унапредакъ у случаю упразне-
нiя, новый князь, кои ће се наименовати,
быће дужанъ, получавајући благородный
Берать мое высоке Порте, платити одъ
своиѣ собственны прихода сумму одъ
100.000. гроша турски азни царской.

14., Митрополити и Епископи, кое
ће избирати реченый народъ, быће про-
изведени одъ патриарха грчкогъ у Цари-
граду, и да немораю сами долазити у ис-
тый престолный градъ.

*Права реченый савелат. Овде је било зно велико бирање од два зма ман
јер је била несправност звања;
говек је
дотико служби, нарушио аоине
и пошало,
да заблаговодо
а он му каже да
не ити му
јер није у случаю
и неки је одо
смена, за брутрук*

15., Докле годъ Членови Совѣта, о
коима є речено, неупадну у тежку какву
кривицу, или противъ мое высоке Порте,
или противъ закона' и уређенiя' земаль-
ски, донде немогу се безъ причине ни
сбацити ни удалити одъ званiя' свои.

16., У случаю ако реченый народъ на-
ће за нужно установити пошту за соб-
ственна своя дѣла, неће се одъ стране
власти мое высоке Порте никаква пре-
пона полагати слободномъ нѣномъ про-
лазку.

17., Ако Србинъ одъ собствене свое
воль неће да служи Турчина, оваѣ немо-

же никоимъ начиномъ захтевати одъ нѣ-
га насилну службу.

18., Кромѣ царски градова', кои су-
ществую одъ старине у Србіи, свако у-
крѣпленіе, кое є учинѣно пре краткогъ
времена, быће сасвимъ разрушено.

19., Будући да Србія сачинява часть
мой' држава', кое Богъ да чува, то неће се
ни препона, ни закосненіе чинити у слу-
чаю, кадъ бы моя висока Порта имала
нужду куповати у нѣой за свое паре сто-
ку, или нуждну раану.

20., ^{Триво ресурсе на мѣсто ^{своѣ} сараи порте.}
А наипосле Агенти Србски пре-
быватѣе непрестано у Цариграду, да бы
отправляли ту дѣла, коя се тичу Србіе.

Ове су точке опредѣлительно угово-
рене, и будући є и мой Хати - Шерифъ
милостиво по овомъ изданъ, то є ова моя
царска заповѣсть написана и послана.

А ты Везиру и Молла, кадъ ти дође
до знаня благородно садржаніе нѣно, ты
ћешъ о нѣой увѣдомити вышереченый
народъ, да добро, и као што треба, поз-
на све ове благонаклоности, кое су дѣй-
ства мое царске милости и попеченія;
докле се годъ онъ држао буде у грани-

цама вѣрности и подданства, донде неће престати быти предметомъ истога попеченія, и подъ сѣнкомъ мое царске силе уживати савршену безбѣдность и покойство. Уразуми га, да се о томъ стара, како ће точно испунити дужность поданика, и да се чува свега, што бы овыма противно было.

Ты ћешъ тако поступити, и почемъ обнародуешъ предъ реченымъ народомъ садржаніе овога благороднога Фермана, и почемъ упишешъ у Мехѣму Београдску, да ћешъ га реченоме князу, да га онъ чува.“

Овай в Хатишеряфъ на данъ светога Првозваногъ Андріа 1830 године народу Србскомъ явно на умци на Врачару прочитанъ предъ многимъ народомъ.

Нарочитый царскій комиссаръ *Лебич-Ефенди* донео га в овамо изъ Цариграда. Збогъ тога слави народъ Србскій тай данъ, као одвећъ знаменитый у своіой Исторіи. — То в двогубо радостанъ данъ за Србе, ерь су се они 1806 године на тай данъ, освоивши Београдъ, злы Дакіа' ослободили. —

Но овимъ другимъ Хатишеряфомъ границе Србіа остале су неназначене; нѣме в у томъ обзиру само то опредѣлено: да и султански и

руски комиссари прођу по отргнутимъ предѣ-
лима, и да ѿзначе у карту.

Далѣ у истомъ Хатишерифу остављенъ е
данакъ непресѣченъ у одной сумми, заръ збогъ
тога, што се чекало, да се види, кои ће пре-
дѣли Србији припасти, па да се по предѣлима и
данакъ одреди; а докле се не могло за данакъ
знати, коликій ће бити, донде е остао и ђум-
рукъ Београдскій у везирскимъ рукама. —

Далѣ истымъ Хатишерифомъ пребыванъ Ту-
рака' у Србији уговорено е за *годину дана*, но
то е тако неясно уречено, да се Правительство
Србско на скупштини држаной 1-гъ Февраля
1834 године у Крагуевцу, народу изразило: да
се три године дана после морало у томъ обзи-
ру препирати, како валя ту точку Хатишерифа
разумети. —

За шанацъ ђуприю, коя е Србима као кость
у грлу увѣкъ была, не у томъ Хатишерифу из-
рикомъ одређено, да ће се срушити. —

*Тран. У. Пар. Шрив. речена итд. итд. и
Успешву тога гадришаће негависку своју народну управу итд. итд.
јер се и оне итд. итд.*

VI.

Сада долази трећий
**Султанскій Хатишерифъ одъ
почетка месеца Рецепа 1249,
или Новембра 1833 године.**

У њму се излажу све оне точке ясно и
несумнително, тимъ више, што су све готове
дотле и у дѣйство већъ приведене биле.

На вр'у и овогъ Фермана и съ десне стране стои своеручный подписъ Султана Махмуда другогъ гласеѣи овако:

Овај Латинскиеръ садржи у себи и неки добитак и неки губитак за Србе. По тому да се поступа.“

После гласи истый Ферманъ:

Савршена је царва, којој ниједно великоство право недостаје.

1 „Хотеѣи наградити народъ Србскій, подданный момъ царству, за осведочену вѣрность према моіой високой Порти, и по сѣйнимъ знацима мога милосрдія и царске милости къ нѣму, издао самъ я 1246 године Ферманъ, кои є у-

у другом Латинскиероу било је само утврђена царва а овде се утврђено каже „савршено и т.д.“

брашень на вр'у моимъ своеручнымъ подписомъ, и посредствомъ кога самъ имъ дозволио разна права, као: савршено унутрашнѣ правленіе; присаєдинѣніе предѣла, кои су одпре одъ Србіе одтргнути; плаћанѣ утврђено нѣины данака у єдной сумми; правленіе иманѣмъ Турака, кои, кромѣ гарнизона, мораю за рокъ єдне године дана изиѣи изъ Србіе. *доукије долази преиспачено је ово, а то како да је Русија укинула јѣ се јошмучиша на Србе то као да је ѣу нева освєта потешила.*

Приведеніе у дѣйство овы разны членова' одложено є до времена, докле бы се извѣстили о стварима, коє є требало найпре сазнати, и кои є предметъ быо обшта полза и Турака' и Срба', подданика' мои. Но будуѣи су све сумнѣ тичуѣе се овогъ дѣла, изяснѣне, све пре-

поне уклонѣне, и сви начини и предложена истолкована и разрешена, и будући да є моя высочайша воля, приступаюћи къ опредѣлительномъ издѣйствию права, дарованы поменутомъ народу, обезбѣдити и дѣйство права, и милостій, кои є почетакъ обявлѣнъ у вышепоменутомъ Ферману, а мои чиновници преговарали су се съ послаиичествомъ Рускимъ, то є рѣшено слѣдуюће:

Предѣли одтргнути одъ Србіє, бывши пре тога подъ препиранѣмъ, мораю као и остали предѣли Србіє, Тобомъ Княже! управляни быти онако, као што є извиђено посредствомъ извѣštenія одъ стране комиссара, наименованы и на сама мѣста оправлѣны, и као што топографическе карте, на истымъ мѣстима списане, представляю; ови предѣли єсу: Крайна, узимаюћи у ню и Ключъ, Црна Рѣка, узимаюћи у ню и Гургусоваць, Баню и Сврльикъ, Алексинаць съ Ражнѣмъ и Параћиномъ, Крушеваць или Алаце-Исааръ, єдна часть Старога Влаа, узимаюћи у ню и єдну часть Новогъ Пазара, познану подъ именовъ Брвеника, и предѣль Дринскій, саставлѣнъ изъ Ядра и Раѣвине.

Слѣдствомъ тога, да бы предѣли о-
ви ступили подѣ Правителство Србско,
издани су и послани особити Фермани
Паши Видинскомъ, Хусеинъ-Паши, и Па-
ши Београдскомъ Веџи - Паши, у којима
заповѣдамо, да се коммиссари како одъ
стране Хусеинъ - Пашине, а тако и одъ
Твоѣ избѣру, пакъ да заѣдно отиду на
мѣсто, и да бы се дѣло ово довршило,
то чиновници и управители, налазећи
се у сусѣдству, паштиће се давати нуж-
дну рукопомоћъ у томе. И да бы се пре-
дѣли, о којима є рѣчь, ясно опредѣлили,
зато ће се дати коммиссару, коме дѣло
ово буде наложено, єданъ экземпляръ
топографическе карте, предане вышепо-
менутомъ везиру.

Вышепоменутый мой прошастый Фер-
манъ утврдїо є єдну годину рока, да Тур-
ци, кои живе по варошима око' тврди-
ня', кромѣ Београда, могу продавати съ-
ползомъ своя иманя. Но будући є при-
знано, да є реченый рокъ недоволянъ
къ томе, и да бы се дѣло ово преина-
чло и узаконило, то они имаю власть
пребывати у предѣлима Србіє іоштъ
петъ година' дана', рачунаюћи одъ дана
изданїя и обнародованїя овогъ Фермана.

За овай рокъ одъ петъ година дана' они ће зависити одъ надлежны Везира' овы предѣла', и быће управляни властима турскимма, коє ће се између нѣи избирати.

Сва раана, нужна како Турцима, коима є одређенъ рокъ одъ петъ година', тако и свой войсци гарнизона, кои ће на вѣки остати, треба да се дає одъ Срба' за готове новце, и безъ свакогъ насилія и угнѣтенія.

Власти турске неће се ни подъ каквымъ изговоромъ у дѣла Србска мешати, и живиће заєдно у наибольой слогѣ.

Турцы, кои бы хтели изселити се пре навршенія рока одъ петъ година, иматће сваку рукопомоћь у томе, да могу съ ползомъ продавати иманя своя, и премѣстити свое фамиліє.

Но у време навршенія поменутогъ рока, Турци, кои живе у варошима, мораю се премѣстити у друга мѣста; и они, кои су устанѣни у предградіяма, кромѣ Београдскогъ, уѣи ће съ фамиліяма своимъ или у унутрашньость тврдиня, или у друге стране, тако, да унапредакъ никакавѣ

Турчунъ и ни у каквомъ случаю неможе се наново утврђивати у Србији.

Но Срби мора ће савршено исплатити сходну цѣну земаля' и иманя Турцима, пре него ови изиђу.

Турци установивши се у предградію Београдскомъ, нису само опредѣлени, да буду гарнизонъ овогъ града, но воде заедно са Србима и пробитачну трговину, и оба ова народа єсу равни подданици мога царства. Да бы се пакъ више силе дало добромъ живленю поменуты Турака', то ће они, на вѣки живећи у предградіама Београдскимъ, быти подъ повелительствомъ свога намѣстника, могъ везира Мехмедъ - Веди - Паше. А да бы се главна цѣль, одржаніе обштегъ спокойства, могла сачувати одъ свачега, што бы га могло узнемирити, то ће и Срби, као и свагда досадъ, такође живити у предградіама Београда. Ты Княже! и остали Србски поглавари, имаћете слободанъ улазакъ у ньи, и излазакъ изъ ньи, и нико ни съ єдне, ни съ друге стране никоимъ начиномъ да васъ неможе у томъ узнемиривати.

И Турци, а тако и Срби, плаћаюћи таксе ђумручке, уживаће у Београду са-

овде су
изречене
словесно
саме
сачуване

вршену слободу тргованя, и овай ђумрукъ предава ће се Србима.

Кромѣ войника' подѣ повелительствомъ поменутогъ Паше, и кромѣ гарнизона и Чиновника' Србски, или служителя' полицайны, нико другій да неможе носити оружія у предградію Београдскомъ.

Турци неће ни кућа, ни ничега другогъ изванъ овогъ предградія зидати.

Турци несмеду противити се полицайнымъ уредбама, коє бы Управитель Београдскій у договору съ тобомъ Княже! за сходне нашао.

Ни ты ни народъ Србскій нећете никадѣ и никоимъ начиномъ противъ дужностій подданика', и подврженія, дужногъ Порти, дѣйствовати.

Вышереченый Управитель и ты, выћете се савѣтовати єданъ съ другимъ о свему, што се тиче порядка и чистоће предградія.

Допуштанѣ иностраннымъ подданицима, да могу трговати у Београду и пребывати у нѣговимъ предградіяма, єсу такоће точке, о коима и Управитель Бе-

оградскій и ты треба єданъ съ другимъ да се договарате, да бы тїи иностранци сваку рукопомоѣ и покровительство имали, сходно трактатима, кои између мое высоке Порте и прїятельски сила' сушществую.

Кои бы одъ собствене волѣ хотели продати или Србима или другимъ Турцима иманя, коя имаю у Београду, они да могу то чинити безъ свакогъ препятства.

Но иностранци неће ни у Београдскимъ предградїяма, ни у осталимъ предѣлима права имати, дѣйствителна имати иманя.

Неће се никакве препоне полагати, да Турци и Срби непродаю єданъ другомъ и одъ собствене волѣ иманя, коя имаю.

Сматраюћи на списакъ данка, кои су Срби досадъ моїой царской азни давали, по гласу Фермана вышереченога, и на умложенѣ трошкова' њины, кои су зато нарастли, што се унутрашнѣ правленїе њинымъ Началницима предоставля, то є данакъ утврѣенъ за унапредакъ у сумми одъ два милліона и три стотине иллада' гроша; у овомъ одсѣку разумѣва-

ће се ђумрукъ, кои се теби вручава, при-
ходи одъ тимара, зіямета, и муката, кои'
правленіе има преѣи у руке Срба', арачъ
и сви данци вообште, кои су досадъ
пріимани ил' у готову новцу, ил' у на-
тури, когъ му драго имена были. Данакъ
плаћа'ће се сваке године у Београду, у
два рока, починюћи одъ дана С. Димитрія
текуће године, и на концу свакогъ ше-
стогъ мѣсеца. Срби ће руковати свимъ
приходима свога отечества, и ужива'ће
производе свои' земаля'."

Кромѣ царски градова', кои у Срби
одъ старина постое, сва нова укрепленія
као Ђупрія — Паланка и друга поздніе по-
построєна, мораю се сасвимъ срушити.

Вышепоменути ови членови єсу до-
пунѣніе Фермана у почетку опоменутогъ,
и будући да се сва разположенія потвр-
ђую онимъ Ферманомъ, то є између ми-
нистра мое високе Порте и посланиче-
ства Рускогъ рѣшено, да се приступи къ
коначномъ нѣиномъ у дѣйство приве-
денію.

И будући да є и моя государска во-
ля, да се вышеизложени членови тако
управе и уравнию, тога ради издао самъ
и овай мой благородный Ферманъ, и свое-

ручный подпись касателно овогъ дѣла и Паши Београдскомъ, кои треба съ тобомъ да се договори о приведенію у дѣйство овде назначены членова; а другій Ферманъ послать є Паши Видинскомъ, касаюћій се утврѣненія точногъ граница, предѣла, о коима є рѣчь, а и нуждны наставленія сврху осталы точкій овогъ Фермана.

Овай Ферманъ, украшенъ Моимъ Хатишерифомъ, изданъ є и зато, да бы се теби саобштило станѣ дѣла, и одправленъ ти є посредствомъ Н. Н.

Тако извѣстивши се о овой государственной воли, ты ћешъ се постарати, да настоишь о приведенію у дѣйство и о уравненію овде вышеназначены точкій, у договору са двама вышереченымъ Пашама. И признаюћи благодаренія, коима є народъ Србскій съ мое стране обасуть, ты ћешъ све силе свое на то управити, да у свако доба онако поступаешь, како ће Моіой высокой Порти по воли быти; и паштећи се у свакомъ призренію оно избегавати, што бы утеснявало мое подданике, живеће у предѣлима подъ твоимъ правительствомъ; ты ћешъ о томъ бдити, да придобієшь

и мени и себи добра желанія и благослове съ њине стране. Надамъ се, да ћешъ се и унапредакъ попаштити, чинити услуге Моіой високой Порти, и владати се сходно дужностима подданика, чуваюћи се да противно овоме непоступашъ.“

Овай Хатишерифъ обнародованъ в народу Србскомъ на скупштини у Крагуевцу, држаной о светомъ Трифуну 1834 године, и обяснѣнъ е.

Ту е явлѣно народу, да су опетъ враћени Србиѣ они у години 1813-ой одъ њѣ отргнути предѣли: Ключъ, Крайна, Црна Рѣка, Гургусовацъ, Баня, Сврљикъ-Баня, Алексинацъ, Ражанъ, Параћинъ, Крушевацъ, една часть Пазарске, една часть Старогъ Влаа, Ядаръ и Рађевина.

И Султански и Србски комиссари прошли су одъ Тимока до утока Дрине у Саву; Србске власти дизале су умке онде, гди комиссари опредѣле.

У наставленію, коє в висока Порта дала Хусейнъ-Паши Видинскомъ о опредѣленю граница Србіє, стои поименце изложено место по место, куда граница Србіє треба да иде. Тако тамо стои:

Ограниченъ почеће се одъ утока рѣке Тимока у Дунавъ;

Врста границе лѣвомъ страномъ Тимока изићи ће до села Вражогрица;

Продужиће се до близу налазећега се високогъ мѣста *Тупня*.

Иѣи ће по течаю мале рѣчице *Безде*.

Одъ ове рѣчице простире се пруга границе на Вршку Чуку;

На затворену Поляну;

„ Остричеву Поляну;

„ Бабинъ Носъ ;

„ Китку Планину ;

„ Клисору ;

„ Тѣснаць Кади-Богазъ ;

„ Ресаватый Камень ;

„ Светогъ Николу ;

„ Писану Букву ;

Одавде управо у село Дивчинцу (Србски Репушницу);

Близу села Папратне ;

Прешавши преко великогъ Тимока иде се у планину Дрновртъ ;

Оданде на Уланаць не далеко одъ села Вла'ова ;

Периша ;

Лозана ;

Голяна ;

Черноевице ;

Рибара ;

Преконогу ;

Грамаде Планине ;

Оданде на Лютый Вр'ъ.

После оставляюѣи Копай-Кошару на десно ;

И Пописну ;

Силази къ рѣци Тополници ;

Прелазеѣи правый угаль преко нѣ иде у-
право поредъ Нишевачке , Баньске и Алекси-
начке садашиѣ меѣе;

У рѣку Мораву два часа растоянїя одъ А-
лексинца ;

Одавде преко Мораве у село Суповаць ;

Планину малый Ястребаць .

Планину великій Ястребаць .

Теснаць Янкова Клисуре , коя се зове
Дрмна ;

Одавде преко Батотала ;

Лепинца ;

Шошетина ;

Белогъ Брда ;

Высоки' Вршина' у Копаоникъ ;

Преко Яринске косе у рѣку Ибаръ при се-
лу Ярини ;

Ибромъ до утока Рашке ;

Рашкомъ у гору Паресїю ;

Одавде по вр'у горе Голїе ;

Вратинице ;

Янкова Камена ;

Одавде косомъ планине Явора , именовъ
Василина Вр'а ;

Силази у Ойковачко-Брдо , гди в близу рѣ-
ка Уваць .

Одавде деснимъ берегомъ Увца до Кожала
близу села Доброселице ;

Одавде на Орлићъ, Віогоръ и Препелицу,
коя се налази на вр'у Ивице;

Вр'омъ Ивице у рѣку Дрину;

Дриномъ у рѣку Саву. —

Коммисарима, кои су са сваке ове точке
на точку лично ишли, дана е одъ високе Пор-
те и топографичка карта, у којој су сва погра-
нична места была записана.

Кадъ се карта ова јошть 1831-ве године
саставляла, узето е за праваць, да се у ню ста-
ве она места, која су припадала Србскомъ Пра-
вителству у оно време, кадъ е 1812-те године
миръ у Букурешту заключенъ, и која су места
слала кметове свое на скупштине Србскогъ Пра-
вителства; а она места, која су у време рата
између Срба' и Турака' празна стояла, изостала
су изъ те карте.

Па при свемъ томъ тако точномъ означе-
ню докле ће Србске границе бити, и при свемъ
томъ, што су Србски коммисари примили гра-
нице онако, како су њмъ означили Турски царски
коммисари, по имену *Ћашифъ-Ага*, посланъ одъ
Видинскогъ Везира Хусеинъ-Паше, кои е добио
пуномоћіе на то одъ Высоке Порте, и *Абдуль-
Ага*, посланъ одъ Београдскогъ Везира *Вечи-
Паше*; — и пакъ и ово се нів могло безъ бой-
не и оружія између Срба' и Турака' свршити.

Вишеградски и Прибойски Турци, и Турци
изъ Рудога нападали су одъ 19-гъ до 27-гъ Фе-
бруара 1834 године на Старо - Влашку границу
спроћу Вишеградскогъ предѣла, и судѣди Ар-

наути нападали су на Жупляне Србе у Крушевачкомъ окружію, кадъ су ови последнѣ неделѣ месеца Фебруара почели врчити гору и ударати умке по своіой граници и на Янковой Клисури; но Срби су їй и на едной и на другой страни оружіемъ одбили. —

Тако е, што се тиче граница, коє су се опредѣлиле и утврдиле тимъ Султанскимъ Хатишерифомъ.

А што се тиче данка, онъ е у томъ Хатишерифу пресеченъ на два милліона и три стотине хиљада гроша; ту е урачунѣнъ и арачь, и порезъ, и муката, чибукъ, рудокопи и тимари и ђумрукъ Београдскій и скеле, едномъ речи у той су сумми сви донде Порти плаћани данци, ма се како звали. —

Къ томе додано е и то: да Срби плаћаюћи ту сумму данка право имаю уживати све приходе свогъ отечества и све производе свои земаля.

У томъ Хатишерифу изрикомъ е именованъ шанецъ Ђупрїя, да се мора срушити и до землѣ поравнити; и у очи Божића 1833-ће године и срушенъ е.

Далѣ по гласу тогъ Хатишерифа Турци, кои живе по варошима око градова, остаће у њима петъ година дана, т. е. до 1-гъ Фебруара 1838 године; а за све то време да продаю своя иманя Србима, пошто се погоде; а кадъ се наврши петъ година дана, онда продали или не-

продали своя иманя, да мораю или у градове ући, или селити се у друге предѣле.

Само у Београдској вароши остаће они, но и Срби съ њима заедно. Дуго се и о томе препирало између Србскогъ Правительства и Порте; најпосле су обе стране оставиле ову стварь на волю Рускомъ Императору као Покровителю Србіе, и онъ за право нађе, да се поне у единой Београдској вароши и Турака налази, као у вароши, која на граници другогъ царства лежи, и као у вароши, која е нужна за обрану града Београдскогъ; но и ако Турци остаю у вароши Београдској, они несмеду градити ни кућа ни други зграда изванъ шанца Београдскогъ; неће съ оружјемъ ићи по вароши, осимъ оны, кои су Везиреви Чиновници, и мораће слушати полицайне уредбе и Србскогъ Правительства.

Ова наредба, што се тиче изселеня Турака изъ Србіе за вышеозначеный рокъ одъ петъ година, кои е већ одавна истекао, нѣ јоштъ извршена; но право Србскогъ народа у томъ обзиру ясно е и несумнително, и у Трактатима и у Хатишерифима Султанскимъ написано и основано; зависи одъ крѣпке вољь Србскогъ Правительства, да кодъ Порте настане, да се и то испуни, као што су и друге точке извршене. На последной Св. Петровској скупштини нека окружја молила су Правительство, да се Султанскій Хатишерифъ о изселеню Турака изврши, и Правительство е народу на то одговорило (види 184-ту страну четврте свезке Зборника подъ

26), да е оно у дѣлу овомъ већъ учинило нуждне кораке, по којима може се надати, да ће се испунити та праведна желя народа, која се оснива на обећаню царскомъ. —

У томъ Хатишерифу видели смо, да е и то наређено, да поданици странны држава' ие могу имати непокретны добара' у Србији. —

Ћумрукъ Београдскій примило е Србско Правителство 21-гъ Декаembra 1833-ће године одъ тадашнѣгъ Везира Београдскогъ Веџи-Паше, а рачуни ѳумручки были су јоштъ пре тога прегледани. —

А едно одъ најважнѣи права, која е Србскій народъ и онимъ пређашњимъ, а и овимъ Хатишерифомъ добио, есте *независимостъ унутрашнѣгъ правленія*; — сада се нема нико више у то мешати; како Правителство и народъ Србскій за добро и цѣли сходно нађу, онако има и бити, и онако се може земљомъ управљати и уређивати.

Тимъ правомъ независимогъ унутрашнѣгъ правленія и Србскій народъ постао е народомъ, истина Порти платежнимъ, но у полу самосталнымъ.

Ово су најглавнѣе точке тогъ одвећъ важногъ Хатишерифа, којимъ су захтевана права народу Србскомъ уступљена. —

Сада да видимо, како стое ѳумручка одношенія. Као што е казано, кадъ е говорено о изворима јавногъ права Србѣ, о томъ имамо еданъ Хатишерифъ и еданъ Ферманъ.

VII.

Хатишерифъ Султанскій одъ 28 месеца Зилхице 1250 годи- не (1834) за Нишкій Ђумрукъ.

На вр'у стои своеручный Султана знакъ :

*„Да поступате по мојој высочай-
шой заповѣсти.“*

Онъ гласи овако :

„Вѣдомо буди вамъ , да є по гласу писама', дошавши моему правительству одъ стране Вециль-Паше Београдскогъ, учинѣно амо надлежно одношеніє и са-общтенѣ о ономє преговору, кои сте вы Княже са реченымъ Пашомъ имали о предмету ђумрука , и како сте сагласили се : „да, као што се пређе ніє узимала ђумручка наплата одъ оны еспапа', кои су изъ Београда износили се за у околне предѣле, па крозъ Нишъ пролазили, исто тако , као што є онда было , и сада да се неузима ђумручка такса у Нишу

одъ оны еспапа', кои изъ Београда долазећи крозъ Нишъ пролазе, и разносе се по околнымъ предѣлима, а и оно, што се досада у Нишу узимало одъ еспапа' пролазећи за унутрашность Србіє и Београда, одсада да се више не узима у Нишу, него у Београду. Одъ оны еспапа' пакъ, кои се буду у Нишу продали, да се у Нишу ђумрукъ узима, као и одъ оны, кои *неидући за у Србію и у Београдъ* изъ Албаніє, Румеліє, Видина, и други страна' долазе и одлазе, пролазећи крозъ Нишъ. И зато є опредѣлено, да се одъ арендалне сумме ђумрука Нишкогъ, коя се састои у 51,232. гроша и 20. пара — одбіє сумма одъ 6232. гроша и 20. пара одъ доходака гореозначеногъ ђумрука Нишкогъ, као нашъ приходъ, кои ће се преко Паше Нишкогъ припослати у кассу мога правителства. Остали пакъ 45. тисућа гроша, — будући се ови неће више у Нишу узимати, но скупляти се имаю за унапредакъ у Београду одъ тамошнѣгъ ђумрука, — ове ћете, као приходъ пролазногъ ђумрука за пренашай еспапа у Србію и Београдъ, — вы Княже дужни быти отдавати сваке године у место Нишкогъ ђумрука, почемъ ій овай неће више узимати, него ђумрукъ Београдскій.

И та сумма несме никако смешана бити съ другимъ отдаванѣмъ, нити са утврѣенымъ, по высочаймой моіой заповѣсти, годишнимъ земальскимъ данкомъ, но єдно и друго да се оддає поособъ сваке године.

А све друге точке, коє се односе на Београдскій и Нишкій ѣумрукъ, да остану у дѣйствиу онако, као што су постојале одъ давногъ времена, за увекъ, и ни у чему да се ненаруше. Плаћанѣ реченне сумме одъ 45 тисућа гроша са ваше стране почеће одъ ѣурѣева дна ндуће 1251. године, и предаватће се тай новацъ за мой высокій дворъ у руке Паше Београдскогъ сваке године.“

Овай уговоръ вашъ са реченымъ Пашомъ одобраваюћи и потврђуюћи заповедили смо, да се у дѣйствиу приведе, и зато смо одпустили нуждне вѣдомости ради о овой ствари Фермане поособъ на Пашу Београдскогъ, а и на Османъ Пашу Нишкогъ, и наложили да се заведу ови Фермани у кибиге главногъ рачуноводительства државногъ. Ово и вама Княже саобштавамо нашомъ высочайшомъ овомъ заповѣшћу, украшеномъ нашимъ собственоручнымъ подписомъ.“

Нишкій ђумрукъ свагда е принадлежао Београдскомъ ђумруку, то всть быо е нѣгово крило (Филіалъ). И по тому, што в годъ Нишкій ђумрукъ наплаћивао на Румелійске еспапе, кои иду за Србию, или крозь Србию за Аустрію, на оно нѣ Београдскій ђумрукъ више ништа наплаћивао. — Тако исто, што в годъ Београдскій ђумрукъ наплаћивао на Србске производе, или на европейске еспапе, кои иду за Румелию, нѣ на то ништа узимао Нишкій ђумрукъ. И свагда е Нишкій ђумрукъ предавао свое рачуне Београдскомъ ђумруку, као глави своіой, и одъ нѣга у свему зависіо.

Кадъ се Србима предавао Београдскій ђумрукъ 1833 године, посумня се о томъ Београдскій Везиръ *Веџи-Паша*, и запыта писмено Порту, да ли Нишкій ђумрукъ принадлежи Београдскомъ ђумруку, и запыта оће ли га предати Србима. — Порта му одговори, да принадлежи, и заповеди му, да га Србима преда, и онъ тако и учини. По тому дакле укине се у Нишу ђумрукъ сасвимъ, и Срби у место тога наместе свой ђумрукъ у Алексинцу, као на своіой граници, и то е тако трајало око' седамъ осамъ месецій.

После тога промени се кодъ Порте министеръ финансів (кои се онда звао ТеѢтердаръ) и новыи, кои е быи наименованъ, нађе у протоколлима, да е Нишкій ђумрукъ, премда преко Београдскогъ ђумрука, давао државной касси одъ свои' прихода' ону сумму, коя е у Ферману назначена; и видећи да садъ тога нема, постави наново ђумрукъ у Нишу, на штету Србскогъ народа.

Тадашній Князь Србскій Милошъ Обреновићъ, препирао се о томе седамъ, осамъ месециъ, па кадъ нѣ могао кодъ Порте у томе да успѣ, по предложеню Београдскогъ Везира, Веди-Паше, погоди се съ Портомъ за Нишкій ђумрукъ онако, као што вышензложеный Ферманъ гласи. —

Ово пытанѣ о ђумруку после се заплело.

Збогъ тога, што су ђумручка одношеня поремећена была, Правителство Србско израдило е кодъ Порте у томъ обзиру новъ Ферманъ царскій. — Кадъ бы се гледало на године, кадъ е изданъ тай Ферманъ, требало бы да дође текъ после оны, кои су рани; но мы га одма овде ставлямо збогъ тога, да е у ближой свези са Хатишерифомъ, о комъ е сада говорено. —

W. W. 500

Г. Порез по илустрацији

итоме
и
у
и
и

VIII.

П

Ферманъ управлѣный на Губернатора Београдскогъ Хафизъ - Ахмедъ - Пашу и Княза Србскогъ Александра Караѓорѣвића.

Одъ 1. Зилхице 1261 године по турскомъ брою година, а по нашемъ одъ 20 Ноембра 1845 године.

После уобычаене форме, Ферманъ садржава слѣдуюће:

„Ты, кои си Губернаторъ Београдскій! твой предшественникъ Мехмедъ - Хафисъ, садашній Губернаторъ Мосулскій, и горепоменутый Князь Србскій, и іошть нѣки, као и Србскій Капућехая, кои в поднео єданъ тахрирь, представили су и зактевали слѣдуюће:

„Да, будући одъ старина постое у Румелии два ђумрука сувоземна, одъ кои' є єданъ у Єдрене, а другій заєдно у Нишу и Београду; и будући да су ова два ђумрука у свему єданъ съ другимъ єднака, да нѣове надлежне квите єднако важе, да се квите ова два ђумрука сматраю за уважаєме такођеръ и у Босни, и у другимъ мѣстима, гди пріє ніє было ђумрука, и гди се садъ само подъ именовомъ гечида (права пролазка) по нешто наплаћує; — да се дакле изъ призрѣнія тога дозволи ђумруку Београдскомъ, да наплаћує 3% ђумрука на еспапе, кои долазе у Србію изъ други частій мои царски земаля', изузимаюћи Цариградъ и Салоникъ, као и на оне, кои иду изъ Србіє у Аустрію, или у друге части мога царства, осимъ Цариграда и Салоника; — далъ, да будући є Нишкій ђумрукъ датъ подъ аренду за 175.000. гроша', то се нѣ-

говъ арендаторъ незадоволява наплаћиванѣмъ рефтіє, него іоштѣ наплаћує и ѣумрукъ на еспапе, кои тамо остаю, као и на оне, кои иду у Албанію, народъ пакъ Србскій захтева, сходно привилегіяма, да узме на себе овај ѣумрукъ, за 45.000. гроша подъ условіємъ, да ненаплаћує выше одъ 3%; да трговци Србски, пошто плате у Серезу, Зихни и другимъ мѣстима 13 гроша и 8 пара ѣумручке таксе, разумѣваюћи у томе и трошкове, на еспапе, коє купую у Румелии, нису дужни плаћати ихтисабъ, и при свему тому да чиновници ихтисаба наплаћую одъ нѣи' іоштѣ по 2½ и выше одъ стотине на те исте еспапе, на коє се тимъ начиномъ, при нѣіовому пролазку у Србію, по 15. гроша и 28. пара на % ѣумрука и ихтисаба наплаћує; — да ѣумрукъ Нишкій безъ призрѣнія на тескере, коє трговци притяжаваю, процѣнююћи у 600 гроша предмете, кои невреде выше одъ 200., узима на ново по 3. гроша и 8. пара на % по своіой собственой процѣни, и тимъ начиномъ да еспапи ови плаћаю по 40. на %; къ тому, да є одавно постояо обичай, наплаћивати подъ именовъ бачъ 6. пара на свакій товаръ еспапа, кои прелази преко Допниче, но кадъ є нова

тарифа уређена, плаћанѣ ове таксе у Допничѣ укинута є, и при свему тому садѣ се тамо наплаћує 30. гроша на свакој товарѣ еспапа. И напослѣдку да све то наноси велику штету интересима трговаца Србски.“

То су представлѣнія, која су учинѣна, и ко којима є придодата молба, да се укину ове прекомѣрне таксе, коє су очевидно противне како Уредбама, тако и мојој Царској вољи.

Слѣствиємъ тога, протоколи о предмету овомъ дѣйствуюћи, прегледани су, и у њима нађено, да међу ѣумруцима, коє моя Царска Азна одавно дає подѣ аренду, Београдској ѣумрукѣ записанѣ є обашка, а тако исто и они, кои се налазе у провинціјама Ђдрене, Нишу и Допниче, и кои су имена позната; као и они, кои постоє у 3. и у 5. санцака; и Рагуски, и Видинској, Силистриској, Швиштовској; и они, постоєћи у санцаку Херцеговине; и они кои постоє дужѣ Дунава, — сви су у протоколима записани понаособѣ, свакој одѣ овы ѣумрука будући є независимѣ, то се све уредбе, коє су пре или после у смотренію ѣумрука издане, на свакој одѣ њи односе; и ако є некада Нишској ѣум-

рукъ быо управлянъ неколико година' заєдно съ Београдскимъ, то ніє было збогъ тога, што бы овай ђумрукъ зависіо одъ Београдскогъ, но збогъ тога, што є арендаторъ Београдскій узео быо на себе и Нишкій ђумрукъ за особиту суму новаца'; — далъ, да такса, коя се наплаћує на свакій товаръ подъ именемъ гечида, или пролазка, и данъ данашній стои у сили у свима мѣстима, и ово наплаћиванъ чини се за издржаванъ плате и трошкова, коє причиняваю войници, намѣштени по овима богазима (дервентама) и другимъ пролазцима; — да наплаћиванъ, коє се узима подъ именемъ новци спасенія, селаметъ-параси, и коє се свагда практицирало, ніє ништа друго него єдна мала и незнатна такса, коя нема никаквогъ саюза съ ђумрукомъ. А што се тиче оны еспапа', кои се изъ сувоземны (карађумрукъ) у морске ђумруке преносе, за ньи постои то свагдашнѣ правило, да се на ньи издаю тескере безъ икаквогъ наплаћиваня.

Изъ свега предидућега слѣдуюће изводи се: Нишкій ђумрукъ независи одъ Београдскогъ, но стои за себе. Изузимаюћи Нишкій и Допничкій ђумрукъ, сви

остали сувоземни ђумруци дати су подъ аренду за годину 1261. подъ тимъ усло- віємъ, да се приходи наплаћую одсекомъ (макту), као што є то опредѣлѣно у тари- фи и у ђумручкомъ проєкту. Кадъ бы се о садржанію учинѣногъ захтеваня предложило арендаторима, да противу тари- фе и проєкта тако стварь уреде, да се неуважаваю тескере осталы ђумрука', о- симъ Бдренскогъ, то бы после причини- ло умалѣніє и ослаблѣніє суме, кою они плаћаю за аренду; съ друге стране, вре- дность ђумрука Београдскогъ, коя є ура- чунѣна у поменутой одсекъ (макту), ра- чуната є по старомъ приходу, и тако ніє ништа поменутой вредности придодато подъ именовъ додатка или друге таксе, за умноженіє прихода (фазли), коє є про- изишло изъ послѣднѣ тарифе и новогъ трактата. И то іоштъ по смыслу цар- скогъ указа, изданогъ подъ именовъ при- вилегіє, постои, да трговци како Турци тако и Срби уживаю пуну слободу торго- вине, плаћаюћи у Београду установлѣне ђумручке таксе, а Београдскій ђумрукъ урачунѣнъ є у данакъ, кои Србія плаћа одсекомъ (макту).

Слѣдователно у цѣли той, да се одъ сваке штете сачува, у єдно исто време

и азна и трговци, и да се ни у чему не-повреде постојеће уредбе, чинѣна су са-вѣтованя, по предизложенимъ разсужде-ніяма, о средствама сходнимъ за изданіе єдне удовлетворителне наредбе, о чему є више пута и съ гореименованымъ Ка-пуѣхаіомъ говорено. Услѣдствію тога заключено є слѣдуюће:

1. Сходно правилу, коє є заведено у призренію ихтисаба, и коє постои у мо-имъ државама, трговци Србски и други, почемъ єданпутъ плате ѣумрукъ на све свое еспапе, и почемъ добыю ѣумручке квите (тескере), неће одсада дужни быти плаћати ихтисабъ у свакомъ мѣсту; но будући се ихтисабъ неће наплаћивати ни на оне еспапе, кои иду у такова мѣста, у којима се ѣумрукъ налази, то ће при-тяжательи овы' еспапа' морати положити кауцію, и на то ће имъ се издати єдна тескера безплатежно, по чему ће сходно смыслу уредба', быти заповѣђено чинов-ницима ихтисаба (муктесиби), да наплаћу-ю ихтисабъ на оне еспапе, кои изъ Се-реза, Зихне, и други окружаваюћи мѣста' иду у Београдъ, Нишъ, и друга мѣста, гди се ѣумрукъ налази.

2. У случаю томъ, кадъ бы се у ру-кама єдногъ трговца нашла єдна тескера,

доказуюћа, да є онъ платіо ихтисабъ, онда ће сума за ихтисабъ плаћена, признати се у рачунъ ђумрука, кои се на еспапъ мора платити, и ђумрукція мѣстный примитће билетъ ихтисаба умѣсто готовы новаца, како да се две таксе одъ трговаца ненаплаћую; но макаръ ко да є муктесабъ, одъ когъ бы поменутый билетъ было изданъ, онъ ће или нѣговъ заступникъ дужанъ быти истый билетъ ђумрукціи исплатити, и таксу ихтисаба вратити му,

3. Еспапи, кои ће се носити изъ Аустріє за Цариградъ и Салоникъ, неће плаћати у Београду ни аспру ђумрука, нити и какавъ другій додатакъ; но ђумрукція ће безплатежно давати трговцима у томъ смотренію извѣстителна писма (илму хаберь).

4. Вумрукъ Єдренскій и Београдскій сматратће се као єднаки, и уважаватће єданъ другомъ ньюове надлежне тескере, као досадъ.

5. На еспапе, кои изъ Аустріє у Београдъ долазе, изузимаюћи оне, кои се носе за предпоменута мѣста преко Београда, наплаћиватће се у Београдскомъ ђумруку, по тарифи, у време ньюовогъ долазка, по 3 на $\%$ ђумрука; а што се тиче

додатка одъ 2%, овај ће се наплаћивати у Београду само у томъ случаю, да ће се еспапи у томъ мѣсту трошити; но ако трговци непотроше или непродаду такове еспапе на мѣсту, него иј износе изъ Србије, онда ће овај додатакъ одъ 2% платити ђумрукци оногъ мѣста, гди иј буду донели; таковимъ начиномъ трговци ће бити снабђвени єднимъ билетомъ, кои ће гласити, да су платили само ђумрукъ, и ови билети уважаваће се по свима мѣстима, осимъ Цариграда и Салоника: — слѣдователно и у Ђдрени, и у пристаништама Румелије и Анатолије и у окружјама, гди има сувоземна ђумрука, као и у онима, гди иј нема, ни ђумрукција, ни муктесиби неће зактевати по другій путъ ни ђумрукъ ни ихтисабъ, осимъ горепоменутогъ додатка одъ 2%.

6. Тако ће се исто поступати у наплаћиваню ђумрука и такса додатка одъ оны еспапа, кои су притяжаніе и производъ Србије.

7. Тако исто и на оне еспапе, кои иду на Београдъ, да се носе за Аустрію, или да се троше у Србији, и кои долазе изъ пристаништа, изъ стары сувоземны ђумрука Румелије осимъ Цариграда, Сало-

ника и Бдрене, ђумрукъ се непроцѣнюе по великой вредности, нити по товару, него ће се наплаћивати у име амедіе и рефтіе по 12%, као што е у тарифи одређено, одъ коє суме 9% са трошковима, кои су назначени за накнаду познаты обвезаностій, наплаћиватће се у реченимъ ђумруцима, а остатакъ одъ 3% у Београду, и то ће се тако ставити у билетама, коє ће се предавати трговцима; и двапутъ да се ђумрукъ ненаплаћуе. И као што е речено, ако дође у ђумрукъ таковы стварій, на коє е наплаћенъ ихтисабъ, онда ће ђумруци билете на то односеће се у мѣсто новаца пріимати, на рачунъ овы 9%, за коє ће се после наплатити одъ муктесиба или нѣговогъ заступника.

8. Ако когодъ съ производима мои држава' дође у Београдъ изъ оны окружія', у којима нема ђумрука, а непокаже билетъ, да е платіо надлежный ђумрукъ, у томъ ће случаю Београдскій ђумрукъ наплатити одъ нѣга 12%, одъ коє суме 3. гроша зауставитће за себе, као и досадъ, а други 9. гроша бытће наплаћивани за рачунъ моє азне, и шилятће се овамо свака 3 или 6. месецій, заєдно са подробнимъ протоколима о тому

дѣйствуюћимъ. И ако се при плаћаню ђумрука на ове исте еспапе покаже ихтисабска тескера, та ће се тескера уважити на рачунъ овы 9. гроша, као што є гореречено, и послатће се овамо у мѣсто новаца, да се по правилу наплати одъ заступника муктесабовогъ.

9. Поклони, коє трговци даю платежнымъ служительима (додеха), постављнимъ по разнимъ мѣстима одъ стране ђумручки директора', да прегледаю тескере и изналазе еспапе одъ ђумрука прикривене, несматраю се по правилу као какве заведене таксе, и речени служители (додеха) неће моћи у томъ прирѣнїю чинити никаква изтызаня или узнемираваня.

10. Што се тиче плаћаня подъ именовъ бачъ, коє се узима у богазима (дербенди), будући да се ово плаћанѣ сматра као новци спасенїя (селаметакческѣ), то ће се оно и у напредакѣ узимати, као и досадъ, но неће се моћи зактевати ни єдна аспра више, него што є обичай.

Ово су наредбе, коє є признато за умѣстно да се издаду, ради потврѣенїя пређашњи установљенїя', и будући є по

казиваню Србскогъ Капућехає Правителство Србско обећало се, да ће на еспапе, кои буду, као што є пре речено, безъ тескере у Београдъ одлазили, изъ признателства ревностно наплаћивати речены 9% ђумрука за рачунъ мое азне, и да ће се постарати о средствама, како да се безъ штете ови новци у Цариградъ пошлю; — и као што ни у кое време не дозвољно, да се одъ Срба' учини штогодъ противу стары уредба', тако да и одсада Правителство Србско неће чинити ништа, што бы было старымъ обичаима и пређашњимъ уредбама противно; то є мой министеръ Финансіє, препочитаємый Есеид - Абурахманъ - Нафисъ - Паша представіо о томе рапортъ, зактеваюћи, да вы као и други муктасиби, и ђумрукіє, коима то принадлежи, будете настављни и извѣштени, да ће се вышеизчислѣне таксе одсада наплаћивати по заключеномъ начину, и као што є овде изложено; и да ни на кои начинъ ништа противно уредбама нетреба да се догоди. Овай є рапортъ представлѣнъ врховномъ Совѣту Правосудія, гди є наћено за сходно, да се испуни ово, што є заключено; и моя є царска воля, да се тако и поступи. На тай конаць издани

су укази свуда, гди є требало; и наредбе су послане муктесибима и ђумрукцијама; по чему мой царскій Диванъ пошилъ и Вама настоєћій указъ, Вама Мухафизе, и Вама Княже горепоменутый.

И тако, кадъ будете о овомъ извѣштени, иматѣте стараніє, да се одсада таксе по овомъ начину наплаћую, и вы ѣте бдити, да се ништа противно не догоди.“

Ово є садржай тогъ Фермана о ђумруку. По нѣму се сада поступа по ђумруцима и Србскимъ и по свимъ провинціјама турскогъ царства.

Попечителство Финансіє доставило є овай Ферманъ свимъ Србскимъ ђумруцима съ налогомъ, да се по нѣму управляю, и у исто време оно га є обяснило овимъ расписомъ одъ 6-гъ Фебруара 1846 П. № 3384. одъ 1845 године.

Овде излажемо тай разписъ уместо свакогъ далѣгъ обясняваня оногъ Фермана.

Онъ овако гласи :

„Да бы се ђумручка одношенія отечества нашегъ поремећена бывша одъ 1840 године, са остальимъ провинціјама царства Турскога и странимъ државама у редъ довела, и тиме се трговини олакшанѣ и већій развитакъ прибавіо, постарало се Правителство Србско, да Блистателна Порта изда сходне къ томе наредбе.

У слѣдъ предпоменутогъ настояваня пред- похвалѣногъ Правителства изишао е подъ 1-мъ Зилхице год. 1261 (20 Новембра 1845) Ферманъ, кои се у преводу Србскомъ печатанъ у више приложены овде ексемплара' ђумруку саобшта- ва ради нуждногъ нѣговогъ знаня и управляня, а и ради раздаваня познатимъ трговцима и на- шимъ и странскимъ.

По гласу изишавшегъ Фермана овогъ на- ређуе се:

1) Трговци Србски у Турскимъ осталимъ провинціява тргуюћи, ослобођаваю се одъ пла- ћаня *ихтисаба* (штемпль такса), — и дужни су на еспапе и остале ствари само ђумручку так- су платити.

2.) Но ако кои трговаць ихтисабъ плати у Турской, онда ће онъ квиту — тескеру — при себи одъ плаћеногъ ихтисаба имаюћу показати ђумруку, кои в дужанъ речену квиту при на- плаћиваню ђумручке таксе као готовъ новаць примити; па се после споразумевати съ онимъ, кои в ихтисабъ наплатио и на то квиту издао.

3.) Они еспапи, кои изъ Аустриѣ за Цари- градъ и Салоникъ иду, неће у Београду нити у име ђумрука, нити у име додатка каквогъ къ овомъ што плаћати; и ђумрукъ Београдскій из- даваће трговцима на овакове еспапе тескере безплатежно.

4.) ђумруци у Београду, Адріанополю (Е- дрени) есу равни еданъ другомъ; кои у Београ- ду ђумрукъ плати, у Адріанополю га неплаћа, а кои у Адріанополю плати, у Београду неплаћа.

5.) Одъ оны еспапа', кои се изъ Аустріе у Београдъ доносе, изузимаюћи оне, кои преко речене вароши се носе за Цариградъ и Салоники, узима ће се по тарифи ђумручке таксе по 3%; а што се тиче додатка 2%, тай ће се узимати у Београду само у ономъ случаю, ако се еспапъ у истоме месту потроши; ако пакъ трговци еспапъ овде непродаду или га непрометну; него га изъ Србіе изнети намѣраваю; онда ће додатакъ одъ 2% платити ђумрукціа оногъ места, у коме еспапъ продавати намѣраваю. Трговци овакви добываће тескеру, да су 3% ђумручке таксе у Србіи платили, и тескере ће се ове у Турској свуда уважавати, изузимаюћи само Цариграда и Салоника, дакле и у Адријанополу, и у свима ђумруцима и морскимъ и сувоземнимъ, па гди ови последњи' и нема, ђумрукціе и ихтизаби турски нити ће смети у име ђумрука ни ихтисаба што више узети, осимъ оногъ додатка одъ 2%.

6.) Овако ће се исто поступати и у смотреню ђумручке таксе и додатка и съ онимъ еспапима и стварма, кои су наши отечествени производи.

7.) Одъ еспапа', кои се у Београдъ доносе, да се одовудъ или у Аустрію изнесу, или се у Србіи потроше, узимаће се по тарифи 12%; одъ овы 12%, 9% узимаће турске ђумрукціе, а 3% Србске.

8.) Ако кои съ Турскимъ еспапима изъ оны крава' турски дође, у којима непостое ђумруци, па nebude у станю показати турску тес-

керу, да в ђумрукъ одъ 9% палтіо, онда ће се одъ таковогъ наплатити 12%, одъ кои се после 9% узима за рачунъ царске азне, а 3% припада у ђумручку Субску кассу.

9.) Турскимъ чиновницима се строго забранюе узимати поклоне одъ трговаца.

10.) Наметь подъ именовъ *Бачъ* познатый, узимаће се у Турской и унапредакъ, аль не више, него што в обычай заведенъ.

На основанію дакле высочайшегъ овогъ Фермана, ђумруку се налаже:

1.) На све еспапе, кои изъ Аустрiе долазе за потрошакъ у Србию, наплаћиваће се одъ наши домородаца, поданика Руски и Аустрiйски, ђумручка такса по 3% или по тарифи постовој и изишавшой у Августу 1843 године.

2.) Одъ подданика свию Европейски и изванъ Европейски држава, као и одъ жителя остали свию Провинціа царства Отоманскогъ, кои еспапе у Србию за потрошакъ донесу, узимаће се (такође) ђумручка такса одъ 3% по важности унешеногъ еспапа, или по постовој тарифи, за сада и до далъгъ о томе опредѣленія.

3.) На све производе отечества нашегъ, кои за у Цесарию или іошть далъ кудъ или за турске провинціе излазе, наплаћиваће се ђумрукъ по тарифи заведеной у Срби.

4.) На еспапе, кои се у Влашку и Молдавию изъ Србие носе, наплаћиваће се такође ђумручка такса по нашої тарифи; но ако се у о-

вимъ княжесткама Валахіи и Молдавіи, узима већій ђумрукъ него на сто три; онда ће се на производе изъ њиной земаля у нашу страну унешене наплаћивати ђумрукъ већій, онолико то естъ, колико и они одъ наши наплаћую.

5.) На еспапе, кои крозь Србию за Цариградъ и Салоникъ иду, неће се у Србији никакавъ ђумрукъ наплаћивати, и на те еспапе издаваће се безплатежно тескере, да слободно могу прећи иза границе Србије.

Само ће се товаръ точно назначити, да небы трговацъ съ овимъ еспапомъ, што у Србији купљено изнео, на кое последнѣ ђумручку таксу платити мора.

6.) На све остале еспапе, кои преко Србије у Турску иду, узеће се одъ наши ђумрука, ђумручка такса по 3% и тескера на то издати: разумева се осимъ Цариграда и Салоника.

7.) На еспапе, кои иду изъ турски краева у Србию или за странне землѣ, узимаће се ђумрукъ Србскій по тарифи или по вредности по три на сто. Изузимаю се одъ овогъ плаћаня

8.) Еспапи, кои долазе изъ Цариграда, Адрианопола и Салоника, и дуванъ изъ Ђница, кои ако уредне изъ поменути места тескере имаю, неплаћаю у Србији ђумручку таксу.

9.) Ако когодъ донесе изъ турски краева еспапъ или другу стварь, па непокаже никакву тескеру, да в Турскій ђумрукъ платіо, онда се одъ такове узме 12% по вредности еспапа, па се 4-ый део наплаћене таксе узме у кассу ђу-

мручку Србску, а $\frac{3}{4}$ задржи за рачунъ азне царске и сваки 6 месецій шилѣ Попечительству Финансіе, приликомъ шиланя полугодишњи рачуна'.

Узиманѣмъ по сили предпохвалѣногъ Фермана ѣумручки такса', нимало се неквиари заведено при ѣумруцима нашимъ одъ 1 Ноемвра пр. год. и разписано подъ 6-мъ Октовра 1845. П. № 2769. кнѣйговодство. Све што се за унешене, изнешене и пронешене еспапе ѣумручке таксе у Србиі наплати, уписаће се у теѣтере за то по вышеизложеномъ циркулару опредѣлене.

Само се еданъ іоштѣ теѣтерѣ при ѣумруку завести има; а таі е за оне еспапе, кои се изъ Турске у Србию донесу, у Турской никаквогъ ѣумрука платили нису, нити какве тескере имаю, и одъ кои' по 12% ѣумрука узети валя.

У оваі теѣтерѣ треба уписати данъ, мецеѣ и годину, име и презиме газде или коммисіонера, и одкуда е оваі еспапѣ, колико товара, денькова', комада', и изъ кога места иде, вредность еспапа и колико е по 12% ѣумручке таксе узето; одъ овогъ 4-тый део у кассу ѣумручку да е задржато; 9% да се налази аа рачунъ царске азне. Теѣтерѣ ће се и оваі са новцима увекъ са свршеткомъ полгодине рачунске, съ концемъ Априла и Октовра Попечительству Финансіе послати, кадъ се рачуни и остали теѣтери шилали буду.

По свимъ ѣумруцима отечества нашегъ узимаће се еднака такса за тескере, а та е де-

сеть пара чарш. Само у Београду остав по старомъ.

Као годъ што ђумрукъ обычай има на свакій циркуларъ одговорити; тако ће и на овај тимъ више Попечительству Финансіе одговоръ свой припослати, ерь одъ дана приманя циркулара овогъ наплаћиваће се ђумручка такса по овомъ новомъ начину; па ће се после и рачунъ искати, да е по овомъ новомъ начину све узимано и наплаћивано, као што е гореналожено и препоручено.“

Оволико о ђумруку. —

Садъ да видимо какву заставу има Србскій народъ.

О томе имамо, као што е на свомъ месту казано, слѣдуюћа два Фермана; и то

IX.

Ферманъ Султанскій за Србску заставу, изданъ у половини месеца Шабана 1251.

године,

или 1835 године по нашемъ.

Онъ гласи: *Ова заставка није потпуна, па је заставо и народ био недовољан.*

„Подунавскимъ Везирима, Пашама, Кадіяма, Войводама, Аянима, и другимъ старѣшинама, и надзирательима скела’.

Одъ стране Србскогъ Кнѣзя Милоша Обреновића (да бы конаць нѣговъ щастливъ быо) поднѣшена ми є молба, да бы Србскій народъ, подданный моіой високой Порти, поредъ дарованы му већъ одъ мене преимушества, удостоіо се и дозволеня тога, да се може на трговачкимъ — по рѣкама и мору плөвѣћимъ, у Цариградъ доходећимъ, и туда пролазећимъ лађама — одъ истога народа нѣовъ особеный барякъ развѣяти. А као што є то дозволенѣ дано за трговачке лађе Молдавіе, Валахіе, и острова Самоскогъ, тако є заключено, да се одъ високогъ Девлета мога даде и Србскомѣ народу тробойный барякъ, на комѣ ће горня часть црвене, средня плаветне, а долня бѣле бое быти, — и о овомѣ є высочайша моя заповѣсть већъ изишла.

У слѣдству дакле высочайше ове мое заповѣсти, коє лађе буду унапредакъ долазиле у престолно — градско — пристаиште, и у све проче скеле царства мога, да небуду ни у чему и найманѣ одъ буди кога чиновника царства мога, или одъ прочи' узнемиривани, и на тай є конаць поредъ нарочитогъ на све краєве одправлѣногъ Фермана, приложенъ по

єданъ образъ тога баряка, да бы га сви познали и признавали. Тога ради є и вами Везири, Паше, Кадіє, Войводе, Аяни, старѣшине и скелски надзиратели, свакоме по єданъ егземпляръ образа истога баряка послатъ, да бы вы, кадъ ова моя заповѣсть къ вами приспѣ, свакоме, коме знати валя, то до знаня доставили, и да у случаю, ако србске лађе подъ гореозначенымъ тробойнымъ барякомъ у ваша пристаништа или скеле уплове, да се улазку, одлазку и пролазку ньіовомъ никакве препоне неполажу, и да ни у чему небуду напаствоване или узнемирене, ни капетанъ, ни служительство лађе обезпокоєни, но да имаду сваку рукопомоћъ, и надлежно покровительство. Овомъ моіомъ высочайшомъ заповѣшћу обявлѣно вамъ є и препоручено особито, да ово точно наблюдавате, и да се чувате тому што противно дѣлати.“

*Како је побегла Патријарх у Битлу-гору оставио је Владичу браст
и огањ у суседу.*

Краљевина Србија

*У звезде ч означи српске на које се Српски народ одделио, по овде
ни су спорни историји.*

*Бела Котлинја Зелена Краљина
мађарска.*

*ови од града
Ловча*

Но има
Дарданела - Крушка зована пртацки, дарда, привалија.

Народност великог појма. **X** *бела и црвена република*

Ферманъ Султанскій за по- прављанъ заставе Србске,

Сенерше чакотон. да српски народ једна су Кетина.

съ коимъ она добыва другій видъ, из-
данъ у половини Шеваля 1254. или по
нашемъ 1838 године.

*Цвета црвени означава код Срба велике и рата а код румуна је народ зове и Краљ
глава боја боја нежна, вишег живота, искретости по реду је друга*

*у средој црвеној и поглавника боја
Бела боја, крестина, миса, поштена, мира, доброте, милости и*

„Махмудъ-Ханъ, сынъ Абдуль Хамидъ Хана,

*Крест
помене и боја.*

*Трп је овај грб Српског Народа а не Српске државе јер је био још
један грб и то двоглави београд са Крушевима у крају а
а кај је грб не Пободоносанъ свагда.
малена аорозина.*

Началниче началника' народа христі-
янскогъ , подржаємый одъ великаша' си-
стеме Назарейске, Началниче народа Срб-
скогъ Милоше Обреновићу, (да бы твой
конаць окончао се щастливо), вы ста-
рѣшине народа Србскогъ и Епископи!
(да бы ваше повиновеніе умложило се.)

Како приспѣ овай высочайшій и цар-
скій знакъ , треба да буде извѣстно и

На дановима могао је човек видети разне слободне речко је због
твоје мајинке привика на камикама.

На истоку црвене има много одређеније значење. Та и код Буса се
зове боја, црвена" 89

тамбовит
таија,
товаловит
белу.
меу Максим
у сајрот
дла пошиса је
боја и таме

знано, да, премда е одпре еданъ Ферманъ проистекао о застави Србской, да бы могли мои подданици Србљи долазити, одлазити и водити трговину на морама и рѣкама могъ царства, и премда смо мы дали ову милость покрай други преимућства, давши имъ едну заставу одъ три цвѣта, т. е. одозгоръ црвеногъ, у среди плавогъ и одоздолъ бѣлогъ, но међутымъ будући да овај видъ заставе причинява тегобе у дѣлима народнымъ, то е рѣшено, да се ставе цвѣту црвеномъ, найгорнѣмъ, четири звѣзде, а на среднѣмъ плавомъ, грбъ національный. И будући да сте вы Княже молили высочайше наше правителство посредствомъ народны посланика, да се сагласимо одобрити овај видъ заставе за упражняванъ трговине, мы вамъ даємо овымъ Ферманомъ слободу, кои како приспѣ у ваше руке, вы Княже треба да саобщите свима ову высочайшу милость спрема народа, и да га обвежете молити се Богу за благо мое личности и могъ правленія, да будете признателни и постоянни у вѣрности. Како приспѣ овај Ферманъ, по высочайшемъ нѣговомъ смыслу вы треба да дѣйствуете, и да се повинуете овоме знаку освештеному, истек-

h
h
"Козаста
ишарана
на сајрот
Змај деси
ишаро је
зрѣ, змаја
Илијаш

"Ваша Богу укватиши шир Вука" рекао је Монтвије у аулу кад су превели Караџића.

"Генерал Црвениа" оштаро је од преветнихъ Срба у 1813 г. што је год драгоценије и скупоченије било.

шему у половини Шеваля 1254 године изъ велике канцелларіе Дивана у Цариграду.“

Дакле застава Србска сада е ова : горня іой е часть црвене, средня плаветне, а долня бѣбе бов тако, да се на црвеныи найгорныйи цвѣтъ ставе 4 звезде, а на средныйи плавыи грбъ народныйи.

Имамо да изложимо іошть неколико Фермана, кои се истина немогу сматрати као извори за явно право Србіе, па кои збогъ тога и нису споменути на страни 2-гой и 3-ћой међу изворима явногъ права Србіе; али као доста важни за народъ Србскій нека се печатаю.

Тако е

XI.

Ферманъ Султанскій одъ Цемазил-Ахира 1251 године,

или Септембра 1835 године за слободну трговину Влашке и Молдавіе на Дунаву, по комъ е слободно молдавску со' проносити за Србію.

Онъ овако гласи :

„Писано е у старымъ привилегіама Валахіе, да со' Валахіе може продавана быти са ове стране Дунава, починюћи одъ Галца и тако узъ воду идући до Фетислама у свима местима; а со' Молдавіе да

се може продавати у мѣстима, коя одъ Галца ниже низъ воду леже, тако да ако бы со' молдавска изнешена была у страну выше Галца лежеѹ, она да буде конфисцырата одъ стране мири; и ова є точка приликомъ сваке измене господара ти' земаля' поновлѣна и утврѣена Ферманомъ, поради подкрепленія стародавне ове уредбе, услѣдъ поднешены Дивану о томе прошенія'. И будући се со' молдавска, поглавитый ове землѣ приходъ, сваке године на явной лицитаціи продає, узео ю є за ову годину Князь Милошъ одъ Србіє за себе; Влашкій пакъ Князь проти-віо се превозу тому соли молдавске за у Србію, што приходима Молдавіє знатну штету проузрокує. По правама, изъ привилегія' овимъ провинціяма о слободной трговини дарованы, изтичућимъ, єсу Власи и Молдавци равноставлѣни, и тога ради запросіо є нотомъ агентъ Молдавіє, да се ово полагањѣ препятства одъ стране Княза Валахіє укине; а будући є реченый Ферманъ, силомъ кога се Князь Влашкій у томъ дѣлу ополчава, єдно безъ основа, друго шкодливъ соли молдавской, а и лишава се по гласу дарованы овимъ княжествама привилегія', законне силе — избрисанъ будући изъ списка

правителственногъ , зато одпуштамо о-
 вай Ферманъ , и потврђуемо овимъ є-
 днакостъ и равностъ привилегія' обы
 провинція' у смотреню трговине, изявлю-
 юћи како вами Княже, тако и свима Гу-
 вернерима околине, да, почемъ є реченый
 Ферманъ уништоженъ, овай же Ферманъ,
 о єднакости права' обы провинція у смо-
 треню трговине, за у будуће законну си-
 лу имати, како небы молдавска со' за-
 држана была, кадъ се узъ воду за далъ
 одъ Галца провози.“

Юштъ имамо

XII.

**Ферманъ Султана Махмуда, ис-
 текшій у почетку месеца Ре-
 цена 1251 године,**

(1835 год.) управлѣнъ на Князеве Алек-
 сандра Ђику Валахіє, и Михаила Стурзу
 Молдавіє, кои гласи о Србској Агенціи
 у Валахіи и Молдавіи.

„Будући Князь Милошъ Обреновићъ,
 садашній Князь Србскій, явля нашему

в. Девлету, да Србскій народъ има обичай водити трговину како по Валахиѣ, тако и по Молдавиѣ, и да е удобно, да се дѣла и распретичуће се ове трговине, и дѣла тичућа се добара, коя онъ у Валахиѣ притяжава, управляю єднимъ лицемъ, кое онъ на то опредѣли, и будући реченый Князь моли, да бы се Ферманъ тому предмету сходанъ издао, то е мой в Девлетъ на то саизволю одобрити ово прошеніе Княза, и на тай е конаць истекао овай в. Ферманъ, кои како приспѣ, и вы князеви Молдавиѣ и Валахиѣ уразумѣте овай предметъ, налаже вамъ се, да по моіой заповести поступаюћи покровителствуєте дѣла Срба у вашима княжествама, указиваюћи се съ ваше стране свагда покорнымъ према нашимъ высочайшимъ наложима.“

Поя Лука, Црква Св. Михаила, Копушка Чајенје.

Овай Ферманъ обновлѣнь е

ХІІІ.

Ферманомъ Султана Абдуль-Мещида, истекшій у почетку месеца Зилхице 1255 године,

(1839.), коимъ се повторава уредба о Србской Агенцији у Молдавіи и Влашкѡй.

Онъ овако гласи :

„Премда е у почетку месеца Рецепа 1251 године изтекао высочайшій Ферманъ, кои се тиче трговачки дѣла, и распра' наши вѣрны подданика' Срба', кои долазе у Валахию и Молдавию поради трговине, а равно и о томе гласеѣи, да небы лице тамо ради надзирања ти' дѣла' поставлѣно, съ никоє стране узнемиравано было, но покровителствовано у случаю нужде; будући да се у среѣной овой эпохи *) ступленія нашегъ на престоль царскій сви Фермани обнавляю, почемъ е садашній Князь Србскій Ми-

*) Времену.

хаилъ Обреновићъ замолю, да бы реченый Ферманъ по обычаю, наноно написанъ, и изданъ быо, то издаемо овай настоящій Ферманъ, кои како приспѣ, вы Князеви Валахіе и Молдавіе уразумѣвши нѣговъ садржай, трудићете се, да одбрањуєте како дѣла трговачка, тако и изродивше се парнице Срба' у вашимъ Княжествама, и пазитћете, да поставлѣнный тамо одъ стране Србскогъ Княза Чиновникъ ни на кои начинъ и съ никое стране nebude обезпокоєнъ; а вы други повиноватћете се свагда моимъ высочайшимъ налозима.“

На послѣдку да изложимо овде іошть и овай

XIV.

**Ферманъ Султанскій, отпу-
штенъ на Стамболъ Кадію у
призренію Србски трговаца'
Бератлія',**

истекшіи при концу Сафера 1253 или
1837 године.

Онъ овако гласи:

„Како ти приспѣ овай высочайшіи
знакъ, валя да знашъ, да су они мои под-

даници, кои данасъ воде трговину съ Европомъ, а равно и они, кои буду пожелали, за у будуће такову водити, подложени уредби на тай конаць учинѣной, да се трговина умложи, и растећи како трговцима, тако и приходима ђумрука ползу принесе. И зато ће по смыслу Берата' наодећи' се у рукама поменуты трговаца' о слободи трговине, у призрению тога дѣла избрати се обштимъ сагласіємъ нѣовымъ два представника, кои ће у предмету рачуна', и други трговинетичући се дѣла' судіе быти, и коима ће прочи трговци подчинѣни быти, а и за преступленія правила' трговачки одъ нѣи казнѣни быти, као што є о томе на прошеніе надзирателя и єданъ высок. Ферманъ издаты. Она два трговачка представника, быће сваке године изменѣни и обштимъ сагласіємъ трговаца' быће други поставлѣни, као што є о свима на користь трговине поставлѣнымъ условіями слѣдовало потврѣенъ выс. царскимъ знакомъ. На прошеніе дакле Кнѣзя Србскогъ Милоша Обреновића (да бы дни нѣгови срећанъ конаць имали), коимъ моли, да бы Берате даровао онимъ Србима, кои желе горепоменуту трговину водити, саизволю самъ на ту молбу,

и заповѣдамъ по смыслу истекшегъ Фермана, да они Срби, кои су снабдѣни Бератима, буду подѣ надзирательствомъ Бейликціе, званичника мога високога Девлета у прирѣнію дѣла' свое трговине, и благоволю самъ издати Ферманъ, по кому да овдашня Србска Депутація може у виду Веѣила дѣйствовати. А будући да намѣстникъ Бейликціе Ибрахимъ Саримъ Ефенди явля своіомъ нотомъ, да є нужно да о той дозволенной слободи Ферманъ буде доставленъ Савви*), Србскомъ посланику овде у Цариграду, то одпуштамъ овай Ферманъ и на предреченогъ посланика Србскогъ, заповѣдаюћи, да се нико немеша у дѣла трговачка, рачуне, и друга устроєнія Србски трговаца'; єдинствено реченый посланикъ да у тимъ дѣлима участвує, а Србски трговци да послѣдую нѣговомъ мнѣнію, изреченомъ о дѣлима трговине; онъ да може преко Бейликци надзирателя казнити оне трговце, кои бы изступили одъ уредба' и правила' трговачки. Ово знаюћи, ты ѣеши пазити, да се нико у ова дѣла реченогъ посланика немеша, и пазиѣши да ни найманый предметъ небуде противъ уредбе извршенъ. И зато є

*) Савви Льотнѣу.

изтекао овај выс. Ферманъ, да се по нѣ-
говомъ садржанію поступа.

Ово су тѣ Фермани, коє смо іоштѣ има-
ли додати.

Louis Philippe

Садъ да видимо, у каквомъ одношенію стои
Србска црква према Патріаршіи Цариградской.
У томъ обзиру имамо:

Благочестивыи Христијани? Владика Јеремъ у Србији родомъ Грк.

XV.

Конкордатъ с' Цариградскомъ Патріаршіомъ

у призренію црквены дѣла' заключенъ
месеца Януарія 1832 године.

Онъ овако гласи:

„Константиє, Божіомъ милостію Ар-
хі-Епископъ Константинопольскій, новаго
Рима, и вселенскій Патріархъ.

обо је потписано

Јасно є, и изванъ сваке сумнѣ поло-
жено, да є овај светый Патріаршескій
престолъ новаго Рима узвышенъ надъ
свима другима поради разны свои преи-
мушества'; а поглавито тога ради, што
ніє као другій, ограниченъ у управляню
дѣла' верозаконны православны народа',

обитаваюћи по целомъ простору свѣта. Брѣ све друге свете цркве, управляеме по своѣзаконнымъ правленіямъ, имаю свой оригинальный кругъ дѣятельности и власти, а престоль овогъ владѣтельственногъ поглавитогъ града, названогъ по имену великогъ Константина, подобно сунцу разпростире зраке свое на све стране, освѣтлява савъ народъ Христіянскій, огреява га съ вышньимъ зрацыма истинне вѣре, и дае му света наставленія и добра правила у смотренію свію црковны и грађански дѣла. И зато обраћа ова велика света црква, у име Исуса Христа погледъ свой са престола овогъ на све стране, као са узвышеногъ мѣста, и даваюћи непрекидно милости духовне, поставляюћи Архі-Епископе по православнымъ црквама, и управляюћи све са предосторожностію и попеченіемъ, приима са разширеннымъ наручіямъ све гдигодъ освяштене одъ православно цркве, и неодриче имъ испуненѣ ньювы праведны-желя, коє се тичу спасенія ньювы духовны чада, како небы никой одъ освяштены у наблюдаваню свои дужностій о богоугодномъ правленію цркве препятствіямъ изложенъ быо, и како бы свака црква управляна была сходно воли Бо-

жіой, и украшавала се властима и достоинствама Єрархическими, и милостима духовнымъ, и утврђавала се нужднымъ и спасоноснымъ уредбама. — Даваюћи тако врховный овай престоль доказе свога попеченія о христїянству, почемъ су Нѣгова Свѣтлость, Князь народа Србскогъ Г. Милошъ Обреновићъ, духовенство и великаши истога народа — у намѣренію душеполезногъ устроєнія и урежденія нѣовогъ свештенства, — предложи Намъ опредѣленіє неки правила за будуће наименованѣ нѣовы Архи-Епископа, и свега онога, што се одношенія истогъ народа къ нашой у Христу великой цркви тиче, равно и новчаногъ предмета, кога неизвѣстность могла бы неспоразумѣнію повода дати, — и почемъ є то предложеніє, коє се састои изъ 8. чланака, Нами, предсѣдательствуюћемъ у Свет. Собору вручено было, и умолѣни бысмо одъ посланика Србскогъ народа, наодећи се овде у Цариграду, да бы та предложенія, на душеспасеніє православногъ народа у Србіи, потврдили, и поради богоугодногъ управленія цркве и порядка у свештенству у дѣйство привели ій, — будући су гореозначени чланци по явномъ прочитаню у Собору и

строгомъ испытаніи видѣли намъ се законни, и сходни попеченіямъ высоке ове цркве о спасенію православны народа, и будући су исти чланци одъ великаша народа Србскогъ уобщте потврђени, и одъ овы, као и одъ народа посредствомъ писменногъ предложенія Светой Нашой великой цркви поднешени, а при томъ и саизволенѣмъ правительства Оттоманскогъ снабдѣни, тога ради издаемо овай црковный Декретъ са сагласіемъ Синода, и рѣшаваюћи у споразумѣнію са Нашимъ во Христвѣ браћама, око насъ надећимъ се Митрополитима, налажемо слѣдуюћа:

Зависност од Патријарха Цариградског у том је што се на српски соотисе истово име (патријарха Цариградског).

1., Да се одсада унапредакъ како Митрополитъ, тако и Епископи Србіе бираю одъ Княза и народа помеђу Духовенствомъ Србскимъ тако, да одъ стране Наше высоке цркве никаква примѣта ни о начину избора, ни о земљи рођења и особи избраногъ тому на противъ стављена быти неможе.

2., Да Архієпископъ, по обштой воли и сагласію народа Србскогъ и Духовенства изабранъ, — одъ данасъ за свагда наименованъ буде Митрополитомъ целе Србіе, т. е. Архієпископъ Бе-

Архієпископъ сабора

7

Владашка наша требало би, да је црквено и правно и државно науке са и много друге, које су га

оградскій имаће титулу Митрополита целе Србије, коме ће сви Епископи исте земље подчинѣни бити. У случају свакогъ новогъ наименованія Митрополита изъ средине Духовенства Србскогъ, -- по горепоменутомъ начину участвованя народа и Княза, дужанъ ће бити Князь и народъ Србскій извѣстити Патріарха о учинѣномъ избору и особи избраногъ и препоручити му га на освященіе; а Патріархъ, почемъ се увѣри, да є изборъ сходно правилама цркве учинѣнъ, быће дужанъ безъ свакогъ одлаганя писмено свое саизволенѣ припослати, спроведено своимъ првосвященическимъ благословомъ, како бы тамо, по обряду црквномъ, освященіе Митрополита у дѣйство привело се.

3., Да Србски Епископи, избрани Княземъ и Митрополитомъ, помеђу Духовенствомъ Србскимъ, тамо буду освящени безъ предидућегъ патріаршескогъ саизволенія, но єдинственно властію и пуномоћіємъ нѣовогъ Митрополита, као законногъ првоначалника тамошнѣгъ, па да за тимъ освященіе обяви Патріарху, кои ће у своме одговору свое саизволенѣ изјавити, придодавајући свой благословъ.

У црквеној држави према Епископа да и државословне науке зна.

Правилна нека у Кривошанскомъ сабору.

Нико неможе ући у цркву него кроз цркву. Архиепископски сабор чеба да издере цркву и кроз од се цркву једно да издере.

Будећка сватина, једна у којој народ бира. у свој сватинаји била је орогуга браво. била; и сава бравова, из те орогуге разабавана једна од Карловца да се одржи и још одговоре том учини.

4., Да се приликомъ свакогъ новогъ
избора Митрополита пошлю Патріарху
као подаракъ 300 # ц. Аустрійскій, а
приликомъ наименованя и освященія
Србски Епископа, да велика црква ни
Грба за
слово Митрополита, друга за
тоже саишкоче
пак од ср
подъ коимъ извѣтомъ што изискивати
не може, — реченна пакъ сумма одъ 300
цес. непотраумѣва се подъ онымъ
годишњимъ оддаванѣмъ, кое чини Срб-
скій народъ каси велике цркве, т. е.
3000. гроша за Архіепископа, и 3000.
гроша за Епископа Ужичкогъ, но ова о-
стає поособъ за себе, и има особито од-
давати се приликомъ, као што є речено,
новогъ избора Митрополита; а кадъ се
и друга окружія, која къ Србији принад-
леже, къ Србији саєдине, онда ће ово го-
дишнѣ оддаванѣ одъ стране Србије у є-
дној обштој сумми опредѣлити се и
издавати.

5., Да кромѣ оддаваня опредѣлене
годишнѣ сумме у кассу велике цркве, и
оны 300 #. цесар. Аустр. при новомъ
избору Митрополита, — како Архіепис-
копъ, тако и сво Србско Духовенство
слободни буду одъ свакогъ изискиваня
и потраживаня одъ стране велике цркве,
неимаюћи осимъ горереченогъ, други об-

везателства' ни према Патріарху, ни према великой цркви; — и да како Патріархъ и велика црква, тако исто ни Београдскій Митрополитъ неможе потраживати часть у наслѣдію добара' умрши Архіереа'; нити Патріархъ што за одпущеніе грѣха, будући се такова заоставша иманя како Митрополита', тако и Епископа' на полезно употребленіе у богоугоднымъ и државнымъ дѣлима, у народну кассу положити имаю.

6., Ни Митрополитъ, ни Епископи Србски, немаю право задуживати се на рачунъ Србскогъ народа, ни на рачунъ ове високе цркве.

7., Митрополитъ неможе безъ законите волѣ Патріарха Константинопольскогъ, и саизволеня Србскогъ Княза са Діецезе свое кренуть быти, као^{ни} Србски Епископи безъ сагласне волѣ Митрополита и Княза.

8., На конаць, да у теченію богослуженія Митрополитъ Србіє споминѣ Патріарха Константинопольскогъ, а Митрополита име сви Епископи у Србіи.

Будући да овы 8. преднаведены чланака', пожеланы одъ православногъ на-

obezbjede se od svake krivice

рода у Србіи, єсу како на душевну ползу народа, тако исто и сходни управленію црквїй исте землѣ, и богоугодни, зато заповѣдамо у сагласію са Св. Синодомъ: да се садржай овогъ Декрета свагда не-вредимо, безъ найманѣгъ преиначеня, одржи у пуной дѣйствителности тако, да као што мы имамо писменно увѣреніе одъ стране Србскогъ народа о ненарушимомъ наблюдаваню ове уредбе, тако ће и сви за нама послѣдуюћи надъ тымъ бдити, да духовни намъ сынови у Србіи уживаю добро управленіе духовно, къ чему имъ овимъ правило необоримо оснивамо и оставлямо.

И зато, по заведенію овогъ Декрета у *Кодексъ* наше велике цркве, и по утврѣненію таковогъ подписима Св. Синода, изданъ є настоєщій Декретъ, по саставу у цркви обичномъ, благороднымъ посланицима Србскимъ у Цариграду, кои ће вечиту достовѣрность имати. — Дано мѣсеца Януарія 1832. године Индикта 52.

Подписъ Патріярха. — Митрополитъ Халкедонскій Захаріє. Митрополитъ одъ Деркоса Никифоръ. Митроп. одъ Митлине Яковъ. Митрополитъ одъ Дураце Хрисантъ. Митроп. одъ Водена Іоакимъ.“

Metropolis

Но мы имамо

XVI.

Допуненѣ Конкордата Патріаршескогъ

у призренію црквены дѣла' и за присаєдинѣне нове предѣле къ Србіи, издано 17-гъ Юлія 1836 године.

Оно е овогъ садржая :

„Григорій Божіомъ милостию Архі-Епископъ Константинополя, новаго Рима, и вселенскій Патріархъ.

Настоеѣнимъ нашимъ патріаршескимъ и синодалнымъ писмомъ твори се вѣдомо, да, бывшей опредѣленной за общество велике наше Христове цркве годишньої плати, или приходу одъ две Епархіе, Београдске и Ужичке, у шесть хиляда гроша', доданнымъ веѣъ іоштъ шесть окружіяма, изъ кой' се саставля данасъ кругъ Србскогъ Княжества, учинило се и за ова опредѣленіе, такоѣе годишнѣ прихода у три хиляде гроша' та-

ко, да нова Митрополія Србіє, заєдно са саєдинѣнымъ іой Епископатима, подразумѣваюћимъ се сирѣчь и скоро придодатымъ, као што є речено, шесть окружіяма, има и оће платити у почетку сваке године єдну и саму сумму пореза обществу, састоєћу се изъ *деветъ* хиляда гроша, наблюдаваюћимъ се у исто време неприкосновеннымъ, и свима преимуществами, коя се садржаваю у ономъ 1831 Спасовогъ лѣта, у месецу Септембру одпуштеномъ Синодалномъ писму, кое є тада одслано на Свѣтлѣйшегъ Княза Србіє; тога ради за доказательство списало се и настоєће писмо, да се пошлѣ тамо Нѣговой Свѣтлости.“

*„Видичској, Мишској, Рашиво-призренској, Зворни-
сарайској.“*

17. Юлія 1836 године.

Патріярхъ Константинопольскій потврђує. Митрополитъ Ираклійскій Діонисій. Кизикскій Антимъ. Никомидійскій Панаретъ. Никейскій Іосифъ. Халкидонскій Геротей. Тессалонійскій Мелетій. Предсѣдатель Анкире Герасимъ. Брускій Антимъ. Артскій Игнатій. Филадельфійскій Панаретъ, Софійскій Пайсій. Маронійскій Даниль. Димитріядскій Іосифъ.

**Брсекійскій Прокопій. Кенстендилскій
Артемій.**“

Србска в дакле црква у ономъ, што в по-
главито, незавысима одъ грчке цркве по гласу
ти' преговора' са Цариградскимъ Патріархомъ; а
да в плаћенъ и онай дугъ, што су се Епархіе и
старе Србіе и Епархіе присаединѣны Србіи кра-
ва' цркви Цариградской задужиле, сведоче ове
две квите Синодалне, коє овде излажемо.

XVII.

Патріаршеско-Синодална Квита,

о исплаћенымъ одъ стране Правител-
ства Србскогъ дворскимъ дуговима Епар-
хіе Београдске и Ужичке.

„Хрисантъ Архі-Епископъ Констан-
тинопольскій, или новаго Рима, и все-
ленскій Патріархъ.

Настоећимъ нашимъ Патріарше-
скимъ и Синодалнымъ писмомъ твори
се вѣдомо, да по наредби народоуправи-
теля Србскогъ Милоша Обреновића, ов-
де наодећи се посланици нѣгови, Про-

тоєрей Милоє Вукашиновићъ , Г. Вуица Вуличевићъ, Г. Милія Марковићъ, Г. Дмитріє Ђорђевићъ и Г. Савва Льотићъ, представши нашої смърности , и нашему окружаваюћему насъ Синоду , предложили су, да изплате на єданпутъ савъ дворскій дугъ две Епархіє Београдске и Ужичке, састоєій се у сто тридесетъ седамъ иляда' (137,000) гроша'; што се пакъ тиче други црквены изтязанія' подъ именовъ мирія обе Епархіє , обрekli су давати за свагда одъ сада єдну одрећену годишню сумму обществу наше велике Христове цркве , т. є. шесть иляда (6000) гроша'; но подъ црквенымъ условіємъ, да ове две Епархіє већъ више немаю дворскогъ дуга.

Кадъ се узео овай предметъ на разсмотреніє, общтымъ мнѣніємъ и гласомъ почитаємы общтине Епитропа', саизволили смо пріимити ньіово предложеніє, и пріими смо га. Почемъ су положили да насъ речени честни посланици сву вишенаведену сумму одъ 137,000 гроша', пріимили смо исте у цѣлости одъ ньіове честности у кассу общества наше велике Христове цркве. За доказъ тога, начинило се наше настоєће Патріарше-

ско и Синодално писмо, и дало се у речу стоѣнимъ поч. посланицима, као и све дворске облигаціе, целе речене сумме исплаћене. Месеца Августа 14. год. 1826. (М. П.) М. Ефескій Макарій. М. Ираклійскій Игнатій. М. Казикскій Матей. Дерскій Никифоръ. М. Амаскій Діонисій. Брусскій Нікодимъ. Ново-Патрійскій Доротей. Софійскій Іоакимъ. Самоковскій Игнатій.“

Српска црква своји у односу сараи Цариградске во вѣрности. Канона.

XVIII.

Квита о намири дворски дугова

оны предѣла, кои су одъ Епархія Видина, Ниша, Зворника, Босне и Рашко-Призрена одузети, и Србији присаєдинѣни.

„Патріархъ Константинопольскій потврђує :

Извѣстно твори се овимъ, да се примило овде за кассу общине велике цркве 110,630 гроша и 30 пара, посланы одъ Свѣтлѣйшегъ Князя Србіе за исплату надлежны дворски дугова за оне одъ

130000
110630
240000

via gratia 1777 director фогденот оума

Епархія Видина, Ниша, Зворника, Босне, и Рашко-Призрена одузете стране, и одъ скорогъ времена саставлѣне съ кругомъ Србскогъ Княжества къ испу-ненію шесть Нахія'. По чему ради до-каза дало се и ово писмено 31. Декем-бра 1834 год. Епитропи общтине (М. П.)“

Овако на чисто дакле стои садъ Србска цр-ква према Цариградской. —

Митровачки архив

Почемъ смо Трактате, Хатишерифе и Фермане изложили, и видели, како стои Србска црква према Цариградской, сада ћемо прећи на уставъ Србскій, као на главну часть явногъ права Србіе, но пре тога држимо да неће быти излишно проговорити кою речъ

О УСТАВУ УОБШТЕ.

Подъ именовъ Устава разуме се онай актъ, коимъ се опредѣлява политично быће и животь едногъ народа, и коимъ се наређуе, како ће се устроити явне власти, кое народомъ управляю.

Уставъ е начело, изъ кога се мораю изводити сви други закони и уредбе; онъ е найвр'овнїи законъ, по коме се управляю поступци свою властей; онъ е она светиня, предъ коіомъ свако злоупотребленѣ треба да пада и да се обара.

Вештественость Устава (у наибширнїемъ смислу те речи), несастои се у томъ, што е онъ написанъ на артии. — Неки народи имали су Уставе, кои нису были написани, па су ипакъ др-

жали у равновѣсію државне власти, или разне моћи землѣ.

Писани Устави, или су *Октроирани* т. е. они, кои су дани *самомъ вољомъ владе*, или тако-ви, кои су издани и *примљени* и вољомъ владе, и вољомъ народа.

Може се догодити, да два Устава имаю *равне* форме, и при свемъ томъ да су основани на *разнимъ* начелима. То зависи одъ разны елемента, кои постоје, па упливъ еднога постане већий и владајућий. Тако се Уставъ Енглескій разликуе у основу одъ Французкогъ и одъ оногъ одъ 1830 год. и одъ овогъ, кои е подъ Републикомъ примљени. Енглескій Уставъ дѣло е великаша и аристокраціе, која е оборила Привилегіе круне зато, да своје сачува и умложи; она е учинила, те е влада прешла изъ руку краља у руке племићства. Кралѣвско достоинство у Енглеској окружено е помпомъ и сјајношћу. Народъ ужива слободу; индустрија, трговина, печатња слободна е, но племићство и благородство управља свимъ.

А напротивъ може се догодити, да два Устава имаю међу собомъ велике *спольне* различности, а у самој ствари подобни су еданъ другомъ, ако су основани на *еднакимъ* начелима. Тако ништа нѣе различнѣе одъ Устава едне Републиканске и едне монархичне државе, при свемъ томъ, што и у едномъ и у другомъ може бити основъ демократичанъ.

Дакле и у Уставу нетреба гледати само на форму правленія, него на природу и на моћ елемента, изъ кои се оно састоји: треба дакле гледати на оно, што се зове равновѣсіе властїи.

радикалци веле, да народ треба све да решава.—

Штао год је у држави установљено то је вѣчна уговорина.

Садъ прелазимо на

Основни су закони она условна, која се у уговору држави налазе.

XIX.

УСТАВЪ

Колико франца
чувају слободу?

КНЯЖЕСТВА СРБИЈЕ,

Србин ја Србин ти, да Кота ту о вазетесе. - Велуци и закон о дондану 1862. 5/11.

утврђенъ царскимъ Хатише- рифомъ, изданъ око' полови- не Шевала 1254 године

по турскомъ, или одъ 10 до 12 Декемвра
1838 год. и посланъ Србскомъ народу.

Српически
Устав Српически од 1835 г. на који су сви закони или
Кнез, био је укинут, и зато је морао народ гледати да дозна ва
Мовму Везиру, чему је.

ЮСУФЪ МУХЛИСЪ-ПАШИ

(да бы онъ быо прослављенъ!) и

Князу народа Србскогъ

МИЛОШУ ОБРЕНОВИЊУ

(да бы нѣговъ конаць быо щастливъ!).

изванредно официал

По сили преимущества' и свобода',
дарованы жителяма мое провинціе Ср-
біе за нѣину вѣрность и нѣину приврже-
ность, и по садржанію више царски Ха-

тишерифа', истекши раніе и подъ различными датумима одъ мое стране, показало се нужнымъ, даровати овой Провинціи єдно внутренѣ правленіе и єданъ національный Уставъ постоянъ, особенный и преимущественный, подъ условіемъ, да Срби испуњаваю точно у будуще дужности, вѣрности и покорности, и да плаћаю исправно на прописане термине моіой высокой Порти данакъ, когъ є плаћанъ опредѣлено и заключено.

1.

Сходно дакле органическому Уставу, кои я даемъ народу Србскому, достоинство Княза дано є твоему лицу и твоіой фамиліи за награженѣ твое вѣрности и твое привржености, и по содержанию царскогъ Берата, кои си ты раніе пріимію.

2.

Внутренѣ Правленіе землѣ вовѣрено є твоимъ вѣрнымъ стараніяма, и 4,000 кеса' прихода годишнѣгъ опредѣлене су за твое собственне трошкове.

3.

Я ти налажемъ у исто време:

а.) наименованіє разны чиновника' провинціє;

б.) извршеніє уредба' закона заведены;

в.) врховно повелителство надъ войскама гарнизона, нуждыма за полицію и за предохраненіє доброгъ порядка и мира землѣ одъ свакогъ нападенія и свакогъ нарушенія;

г.) стараніє о предопрѣленію и покупке терета' и налога' явны, сирѣчь общтенародны;

д.) издаванѣ свима Званичницима и Чиновницима Провинціє налога' и наставленія' уредбены, коя бы была нужна;

е.) поступакъ извршенія казній, на кое буду осуѣени кривци по уредбама, и даемъ ти право, праштати са изятіяма сходнима, или и умекшавати казни.

4.

Овой моѣи теби повѣреной сушой, ты ѣшъ слѣдователно имати право совршено, за добро правленіє землѣ и жителя', когъ су дужности на тебе возложено, избрати, наименовати и поставити три лица, коя, поставлѣна подъ твоимъ наложима, сочиняватѣ централ-

но правленіє Провинціє, и заниматѣ се єдно дѣлима внутреньима, друго финанціомъ, и треће руководствомъ спорны дѣла' землѣ.

Обо неки сумњави о срасном управљану независном 5.

Ты ћешъ теби устроити єдну особенну Канцелларію, која ће бити подъ управленіємъ твогъ мѣстоблюстителя, Представника, кому ћешъ ты наложити, издавати паспорте и управљати сношеніяма, суштествујућима између Срба' и властей иностранны. *овај представникъ функција срба и и то обоме стоји србаја с корбом у међународ. односу. — то неки сумњави овај 5.5.* 6.

Образоватѣ се и устроити єданъ Совѣтъ, саставлѣнъ изъ старѣшина' и најважнїи између Срба'. Число Членова' овогъ Совѣта битѣ 17, између кой єданъ битѣ предсѣдатель.

7.

Онай, кои ніє Србинъ рођенѣмъ, или кои небы быо прїиміо качество Србина по уредбама; кои небы быо стигао возрастъ одъ 35 година'; или кои непри- тяжава добара' недвижимы, неће моћи сачинявати часть Совѣта народногъ, ни бити считаємъ у число нѣговы Членова'.

8.

Предсѣдатель Совѣта као и Членови, быће избрани тобомъ, подъ условіємъ, да они буду савршено познани између нѣовы сограђана', своіомъ способностію и своимъ качествомъ честногого человека, да су учинили какове услуге своему отечеству, и заслужили одобреніе обште.

9.

После избора Членова и нѣиногъ наименованія, и пре нѣовогого входа у дужности, свакій одъ нѣи, и сви, починюћи одъ тебе, положитѣ заклетву у руке Митрополита, коіомъ се они завѣштаваю, не чинити ништа противно интересима народа; дужностима, коє су имъ наложено нѣовимъ званіяма; дужностима нѣове совѣсти, ни моіой царской вољи.

10.

Єдинствено дѣло овогъ Совѣта быће; разсуђавати о явнымъ интересима народа, и теби чинити свое услуге и свое споможеніе.

11.

Никаква уредба неће моћи бити приимљена, и никакавъ налогъ неће моћи бы-

ти сабранъ , безъ да бы онъ найпре и предходително одъ Совѣта одобренъ и пріймлѣнъ быо.

12.

Плата Членова Совѣта бытѣ опредѣлена тобомъ са сагласіемъ общимъ и начиномъ сходнымъ , и кадъ нѣова совокупленія буду устроена у мѣсту централногъ правленія Княжества , кругъ нѣине дѣятелности бытѣ ограниченъ и сведенъ на предмете слѣдуюће :

а.) Разсуждавати и рѣшавати вопро-се и точке касателно уредба' и закона' землѣ; правосудія; данка, и прочи даянія;

б.) опредѣлити плате и награжденія свію званичника земальски, као и поставляти нова званія, ако бы се у томъ потреба дала почувствовати;

в.) прорачунити трошкове годишнѣ, нуждне за правленіе земальско, и разсуждавати о средствама найприличнѣиша и найсходнѣиша за налаганѣ и куплѣнѣ даянія, коима застираће се плаћанѣ приходомъ расхода*);

г.) и на послѣдакъ разсуждавати о сочиненію єдногъ закона, кои опредѣля-

*) Овай послѣднѣй изразъ неразуме се; вальда се оће то да важе; „конма ће се разходи застирати.“ —

ва число, плату и правило службе воинства гарнизона земальскогъ, опредѣленогъ за обдржаніе доброгъ порядка и спокойства.

13.

Овай Совѣтъ иматъ право, дати устроити проєктъ са изложеніемъ побуѣненія за какавъ законъ, кои се нѣму полезанъ видію буде, и теби га представити, ставившимъ Предсѣдателю и Секретару Совѣта на нѣму подписе свое, свагда межу тымъ подъ условіемъ, да тай законъ никоимъ начиномъ не носи диранъ у законна права господствованія мое высоке Порте, коя є господаръ землѣ.

14.

У вопросима, кои ће быти разсуждавани у Совѣту, примитъ се рѣшеніе оно, коє буде имало за себе вышество гласова.

15.

Совѣтъ иматъ право, захтевати сваке године у Марту и Априлію одъ три предпоменута Директора изводъ нѣовы дѣла за теченіе године; и прегледати нѣове рачуне.

16.

Ова три висока сановника, Директори внутренњи дѣла, Финанціе и Правосудія, као и Директоръ твоє Канцеларіе, за време, докле испуњаваю своє дужности, засѣдават'ће у Совѣту, положивши найпре заклетву.

17.

Оны 17 Членова Совѣта неће моћи бити сбачени безъ узрока, докле не бы было доказано кодъ мое високе Порте, да су се они учинили повинни збогъ каквогъ преступленія, или збогъ нарушенія закона' и уредба' земальски.

18.

Быт'ће избранъ и наименованъ између Срба єданъ Капу-ѣххая, кои има пребивати постоянно при моіой високой Порти, и отпраляти дѣла народа Србскогъ, сходно моимъ намѣреніяма царскимъ, и уредбама и свободама національнымъ Србіе.

19.

Дѣла Полиціе, Карантина', издаванъ налога' Княжески властима окружія зе-

мальски, управленіє заведенія общепользны и пошта; содржаніє велики друмова; и извршеніє уредба касателно воинства гарнизона земальскогъ, све ово принадлежатъ же Сановнику, опредѣленому за дѣла внутреня.

20.

Онай, што му є наложено управленіє Финанціє, иматъ же прегледати рачуне; гледати, да процвѣта трговина; чувати и управляти приходе общенароднѣ, кой число бытъ же опредѣлено законима землѣ; старати се, да се ставе у извршеніє закони устроени у призрѣнію трговине и дѣла финанціалны; плаћати расходе земальске по рачунима, сочинѣныма одъ прочи Сановника; онъ же се старати, да се сочини списакъ добара явны и приватны, као и добара недвижимы како земальски тако и правительственны, и о обдѣланію руда и шума, као и о прочима дѣлама, коя се односе къ нѣговой Канцеларіи.

21.

Директоръ опредѣленный за руководство Правосудія, имаюћи у своима свойствама и Министерство общенароднога

воспитанія и распространеніе наука, има наблюдавати, да ли су пресуде, коє су учинѣне, извршене или нису; примати и рѣшавати жалбе, коє бы подане были противъ Судія; увѣравати се о качествама оны, кои су опредѣлени исполнявати правду; и дати себи представити одъ нѣи свака три мѣсеца списакъ свію процесса, кои ће быти были суждени у теченію овога времена; старати се о станю и опредѣленію апсова, и уводити ій у болъ станѣ.

22.

Онъ ће се занимати такође са изображеніемъ общенародны права, устроєніемъ новы школа, и съ ободреніемъ обученія нуждны вѣжества. Онъ ће имати надзираніе надъ болницама и прочима общеплезныма заведеніяма, и ставитъ се у преписку са управительима церковныма, за устроити све што се тиче Закона, Богослуженія и цркве.

23.

Лице странно, коє ніе рођенъ Србинъ, или коє не бы націонално приимило было качество Србина, неможе занимати ни єдно одъ гореописана три мѣста.

24.

Ова три Директора быће независими єданъ одъ другогъ у упражненію нѣины взаимны дужностей, безъ да єданъ буде подчинѣнъ другому, и сви ће имати свакій свою Канцелларію оддѣлену.

25.

Оддѣленіє свакогъ одъ нѣи быће раздѣлено на вышше бироа и сѣченія, и свако званично писмо, проистичуће одъ свакогъ изъ нѣи по дѣлу државному, моратѣ быти снабдѣвено нѣинимъ надлежнымъ подписомъ; и сврху тога никакво дѣло, коє бы се тицало бироа нѣине взаимне зависимости, неће моћи получити свогъ извршенія, безъ да є предходително противоподписано чрезъ начальника бироа; и тако исто никакавъ налогъ, никакво дѣло неће моћи получити извршенія, безъ да є найпре уведено и урегистрирано у кнѣиге тогъ истогъ бироа, чієгъ су происхожденія.

26.

Три Директора иматѣ у Марту и Априлу сваке године чинити изводъ свію дѣла, коя су вођена у нѣинима собственыма Канцелларіяма, и у оныма, коє

су нѣма подчинѣне, са єднимъ изложе-
нїемъ доказательнымъ, и представити га
снабдѣвена нѣними печатима и нѣними
подписима, као и подписомъ Началника
сѣченїя, на испытъ Совѣта провинціе.

27.

Моя нарочна воля єсть, да жители
Србіе, подданицы мое высоке Порте, бу-
ду защищени у нѣними добрама, нѣни-
ма лицама, нѣовой чести и нѣовомъ до-
стоинству, и ова иста воля царска про-
тивна є тому, да какво лице, буди кое,
безъ суда буде лишено свои права гра-
ђански, или да буде изложено каковому
гоненїю или казненїю каковомъ му дра-
го, и зато є суждено за сходно закони-
ма обществены потреба, и началама
правде, устроити у земљи вишше родо-
ва Судова, за казнити кривце, или за да-
ти правицу свакому лицу, явному или
приватному, сходно уредбама, имаюћи
призрѣніе на право и оправданїе, или на-
противъ на погрѣшке и повиность сва-
когъ предварително судомъ єднимъ до-
казане.

28.

Слѣдователно никакавъ Србинъ не-
ће моћи бити причастанъ новчаной, или

никаквой другой казни тѣлесной или глоби, т. є. одкуплѣнію каштиге, пре него што сходно гласу закона онъ не буде суѣенъ и осуѣенъ предъ Судомъ каковымъ. Ови Судови имаѣе, сходно закону, испытивати дѣла спорна и парница трговачки, и испытивати и судити рѣшительно кривице и преступленія, но ни у каквомъ случаю неѣе се моѣи налагати или изрицати казнь конфискаціе добра.

29.

Дѣца и сродницы кривца неѣе быти отвѣтни за кривицу ньювы родителя, нити казнѣни за ньи.

30.

Три Суда установлѣна су у Србиі за испунѣніе правосудія. Првый бытѣе устроенъ у селама, саставлѣнъ изъ Старѣшина мѣстны, и названъ „Судъ Примирительный.“ Другій бытѣе Судъ Првогъ Степена, намѣштенъ у свакомъ одъ 17 окружія, изъ кой се састои Србія. Трећій бытѣе Апелляціонный у главномъ мѣсту Правительства.

31.

Судъ Примирительный свакогъ села саставлятѣе се изъ єдногъ Предсѣдате-

ля и два Члена, избраны одъ жителя мѣстны, и ни єданъ одъ овы Судова селски неће моћи судити єданъ предметъ већій одъ 100 гроша. Они такође неће моћи извршивати казни, коє бы превосходилие затворъ одъ 3 дана и 10 удараца штапова.

32.

Парнице у ньима испытиватѣ се и судити само изводно и устменно. Само пресуде остала два Суда чинитѣ се писменно. Судъ селскій моратѣ шиляти къ Суду Окружїя, когъ онъ сачинява часть, єданъ процессъ, већій одъ 100 гроша, и суѣенъ каквогъ преступленїя, коє заслужує казнь већу одъ 10 удараца штапова, и тужителя и бране҃егъ се.

33.

Судъ Окружїя, кои є дужанъ судити парнице у првомъ степену, бытѣ саставлѣнъ изъ єдногъ Предсѣдателя, три Члена и довольного числа Писара.

34.

За Предсѣдатель и Членове Суда првогъ степена, они, кои не буду стигли возрастъ одъ 30 година, не имаю права наименовани быти.

35.

Овай Судъ иматѣ право, испытивати и судити како парнице спорне, тако и кривице преступленія и парнице трговачке.

36.

Датѣ се терминъ одъ 8 дана свакому лицу, коє изгубивши свою парницу на Суду првогъ степена свогъ Окружія, захтѣло бы имати приступъ къ Суду Апеллаціонному, и ако за теченіє 8 дана речено осуђено лице не поспѣши апеллирати на Судъ Апеллаціонный, пресуда Суда Окружногъ бытѣ снажна и извршителна.

37.

Судъ Апеллаціонный заниматѣ се исклучително само прегледанѣмъ и суденѣмъ предмета и парница, коє буду већъ суђене быле у Суду првогъ степена, и како Предсѣдатель Суда Апеллаціонногъ, тако и 4 Члена, кои су нѣму придани, требаю савршенно да буду стари 35 година.

38.

Членови Судова Србски мораю бити рођени Срби, или прирођени сходно уредбама.

39.

Касателно парница, коє се преносе одъ єдногъ Суда къ другому, Предсѣдатель свакогъ Суда дужанъ є дати у руке тужителя и одбранителя изводъ суђења, снабдѣвенъ нѣговымъ подписомъ и нѣговымъ печатомъ.

40.

Членови Судова примирителны Селски не могу быти Членови остала два Суда.

41.

Кадъ єданъ одъ Членова ова два Суда умре, избрат'ће се за нѣговогъ преемника найстаріи возрастомъ и службомъ између людій закона, кои буду већъ испуњавали дужности у Судовима.

42.

Никакавъ Членъ Суда неможе быти сбаченъ подъ предложеніємъ, да є онъ изступіо изъ своій дужностій, пре него што стварь буде доказана у Правосудію по уредбама.

43.

Кадъ чиновницы, имаюћи чинъ военный или гражданскій, или Священицы, по торжественномъ доказанію ныне кри-

вице у слѣдствію єдне законне пресуде, буду осуђени, да се казне, како се овимъ лицама не могу дати казни тѣлесне, они ће се казнити или строгимъ укоромъ, или ставленіємъ подъ затворъ, или сврженіємъ, или на конацъ заточеніємъ.

44.

Никакавъ Чиновникъ Княжества, грађанскій или военный, вышшій или нижій, не може мешати се у дѣла предпоменута три Суда; по они само могу быти позвани за извршеніе нѣины пресуда.

45.

Будући да є трговина у Србіи свободна: то свакій Србинъ може ю упражнявати свободно, и неће се никадъ дозволити и найманъ ограниченіе ове свободе, само ако Князь у согласію са Совѣтомъ земальскимъ временно ограниченіе когъ предмета трговине не нађе необходимымъ.

46.

Свакій Србинъ, саображаваюћи се законима државе, єсть савршеный господаръ, продати своя собствена добра и собственности; располагати съ нѣима

по волѣи, и оставляти їй завѣщаніємъ (тестаментомъ).

47.

Онъ не може быти лишенъ овогъ права, развѣ законномъ пресудомъ єдногъ одъ устроєны Судова земальски.

48.

Свакій Србинъ, кои уз'има какву парницу, дужанъ є обратити се къ Суду Округія, у комъ обитава, и онъ не може быти позванъ кромѣ предъ Судъ Округія, у комъ онъ има своє пребывалище.

49.

Свака работа (кулукъ) укинута є у Србиї, и неће се моћи налагати работа никаквому Србину.

50.

Трошкови, коє причинява садржаніє и урежденіє мостова и путова, быће расположены на общества села' коя су у околинѣ.

51.

Тако исто, као што є Правленіє централно Княжества дужно имати управленіє и стараніє о великими друмовима,

куда пролазе поште, о мостовима, и о прочима обштеполезными зданіями; то и приватни дужни су знати, да є и нѣна ревность, и вниманіє у тому неходима.

52.

Ты ћешъ опредѣлити у согласію са Совѣтомъ и справедливо наплату дневну сиромасима людма, кои се занимаю овима пословима, као што ћешъ ты разумѣти се са Совѣтомъ и о опредѣленію годишнѣ постојане плате свима онима, кои су намѣштени по разнымъ службама Княжества земальскогъ.

53.

Свакій Чиновникъ, кои захте законнымъ узрокомъ изступити изъ службе, служивши нѣколико годна, може то учинити: нѣму ће се опредѣлити по изступленію нѣговомъ сходна пенсія, кою онъ буде заслужио.

54.

Свако званіє, было гражданско, было воєнно, было судейско, вручатъ ће се у Србіи указомъ Княза, подъ условіємъ, да свакій Чиновникъ почне съ по-

четка одъ нижи степеня, и буде по-
степенно и после надлежнога опыта намѣ-
штенъ у степене вышше.

55.

Люди одъ закона имаюћи званія Су-
дейска, неће моћи нигда промѣнути слу-
жбу, ни получити мѣста другкуда, кромѣ
у Судовима, и бытће дужни занимати се
исключително у свомъ усавршенство-
ванію у части Судейской.

56.

Никакавъ Чиновникъ, ни гражданскій
ни военный, не може, ни само привре-
менно, намѣштенъ быти у Судовима.

57.

Будући да су Срби, платежни подда-
ницы высоке Порте, Христіани закона
Греческогъ, иначе названогъ церква во-
сточна, я самъ даровао народу Србско-
му пуну свободу, упражнявати обычне
церимоніе закона ньювогъ, и избрати из-
међу себе са Твоимъ содѣйствіемъ и
Твоимъ надзираніемъ ньюве Митропо-
лите и ньюве Епископе, подъ услови-
емъ, да они по духовному чиноположе-
нію буду подчинѣни духовной власти

Патріарха, сѣдегъ у Константинополю, кои се сматра као Началникъ овогъ закона и Синода. И као што є сходно преимуществвама и свободама, дарованыма издревле Христїянима, жителяма царства Отоманскогъ одъ завладѣнія, да Началници Священства совршенымъ образомъ управляю дѣлама закона и цркве, (у колико то небы дирало у дѣла политическа), равно, као што су опредѣлена награжденія одъ стране народаньинимъ Митрополитима, ньинимъ Епископима, ньинимъ Игуменима и ньинимъ Священицыма, побожнымъ заведенїяма, принадлежеѣимъ цркви: тако истый прописъ бытѣе наблюдаванъ у призрѣнію содржанія и достоинства Митрополита и Епископа, кои се налазе у Србїи.

58.

Опредѣлитѣе се у Србїи мѣста за совокупленїе особенногъ Совѣта Митрополита и Епископа, за учреждавати дѣла закона; дѣла Митрополита, Епископа и Священика; и дѣла, касаюћа се црквїй земальски.

59.

Као што су Спахилуцы, Тимари и Зїямети у Србїи укинуги, тако се овай

старый обычай неће никадъ наново тамо уводити моћи.

60.

Свакій Србинъ, великій и малый, подложанъ є плаћаню данка и даянія. Срби Чиновници, поставлѣни по службама земальскима, плаћатѣ ньіову припадаюћу часть по соразмѣрію добара' и земаля', коє притяжаваю; Духовенство само бытѣ изято одъ данка.

61.

Будући є Србія саставлѣна изъ 17 окружія, и свако окружіє содржава по неколико срезова', кои су опетъ саставлѣни изъ више села', и общества': то ће свакій Началникъ окружія имати по єдногъ Помоћника, єдногъ Писара, єдногъ Казначея и проча лица, коя бы была нужна.

62.

Началницы окружія' занимаѣ се извршеніємъ налога, кои ће имъ долазити одъ стране централногъ правленія Княжества, тицаюћи се свію дѣла' внутренѣгъ правленія, односећи се къ ньіовымъ дужностима; они ће се ограничавати у налаганю и опредѣленію даянія' списцыма*, коє ће

*) Вальда „по списцима“, врь другчіє нема смысла.

они получавати одъ управленія Финанціє, и они неће се мѣшати у распре, коє у нѣинымъ окружіяма може произвести плаћанѣ налога, но они ће се задовољити посланіємъ проистекши распра' и парница' къ Суду окружному, задржаваюћи себи само извршеніє пресуде Судейске.

63.

Началникъ Среза употребит'ће стараніє свое, да бы предохранити добра и землѣ села' одъ свакогъ нападенія, и да бы защищавати народъ одъ злохотника', скитница' и развращены.

64.

Онъ є дужанъ прегледати паспорте свію лица', коя долазе у нѣговъ Срезъ, или коя изъ нѣга излазе.

65.

Онъ неможе држати у затвору никога дуже одъ 24 саата, но онъ ће шилати Суду Окружному распре и парнице, коє бы се могле породити у нѣговомъ Срезу, и обратит'ће се къ Началнику Полиціє окружне, ако ова дѣла у Полицію спадаю. Сврху тога онъ є дужанъ надзиравати надъ Судовима Примирителныма села', и чувати се добро, да

се немеша у дѣла црквій и школа' селски, и да недирне у приходе землѣ, коє завысе одъ други побожны заведе- нія'. За добра землѣ и собственности, опредѣлене цр'кѣма, варошицама, жите- льима и общепольнымъ заведеніямъ, као и за добра, принадлежећа приватнымъ као собственность, да ће се свакомъ по- особъ доказательства (документи, то єсть Тапіє) потврждаваюће право притяжа- нія, и коє ће быти уписане у Канцел- ларіямъ земальскимъ.

66.

Никакавъ Србинъ вообще и безъ и- зятія неможе быти гонѣнъ ни узнеми- риванъ, ни тайно, ни явно, пре него што буде позванъ и осуѣенъ предъ Судовима.

Устроившей и утврдившей моеї во- льи Императорской Уставе горе помену- те, сочинѣнъ є нарочно овай Импера- торскій Ферманъ, да Ти се сообщи, и посланъ Ти є, украшенъ моимъ сѣйнымъ Хатомъ Царскимъ.

Я ти налажимъ дакле, бдити како у внутренности тако и у внѣшности надъ безбѣдностію те Провинціє царске, надъ коіомъ повелительство дао самъ Теби

и твоіой фамилі само подъ тымъ нарочнымъ условіемъ, да слухашъ и подчинявашъ се наложима, истичућимъ одъ мое стране; употреблявати силе твоє за избрати средства ко осигуранію нѣногъ благоденствія, као и спокойствія и мира нѣны жителя; Я Ти налажемъ къ тому, да уважавашъ станъ, честь, чинъ и службу свакогъ; да бдишъ найпаче о томъ, да точке и условія уставна горе изложена буду извршивана у цѣлости и за свагда, полагаюћи тако сву ревность твою, да прибавишъ моіой личности молитве и благослове свію класса' жителя земальски, и да потврдишъ и оправдашъ тымъ образомъ повѣреніе и благоволеніе царско къ Теби. — Я налажемъ равнымъ начиномъ свима Србима вообще, да се подчиняваю свима наложима Княза, соображаваюћима се Уставима и заведеніями земальскимъ, и да се соображаваю старателно пристойностима нужнымъ. — Я налажемъ, да овай царскій Хатишерифъ буде обнародованъ, да народъ о нѣму свѣдѣніе получи, да свакій, пронзнуть више и више признателностію, за ова дарованія и благодѣянія дарованна свима равно моіомъ щедротомъ царскомъ, влада се у свакомъ обстоятел-

ству тако, да заслужи мое одобреніе, и да точке предстоѣнегъ Устава буду извршиване одъ слова до слова и за свагда, безъ да бы се могло ни у какво време нѣма противошествовати.

И Ты такође, мой Везиру! имаѣшъ га разумѣнна, и союзит'ѣшъ силе твое са силама Княза, ко точному и строгому извршенію точка' предстоѣнегъ Императорскогъ Фермана.“

Овде ћемо изложити и ову

XX.

Ноту Русске Миссіе,

коіомъ ова признае Уставъ Србскій као допуненъ свои Трактата' съ Портомъ.

Императорско - Русскій посланикъ у Цариграду, Господинъ Бутенѣвъ къ првомъ Драгоману Миссіе Г. Князу Анцарліи.

„Одпре дошао ми е Князь Богоридъ, да ми по заповести високе Порте саобшти Проєктъ оногъ царскогъ Фермана, кои се односи на Уставъ и унутрашнѣ

правленіє Княжества Србіє, и да бы я такође о нѣму учинію мое примѣтбе. Овай Ферманъ єсть єдна одъ поглавиты клаузула' садржаны у Трактатима, заключенымъ између ова два висока двора, и зато є поменутый Проєктъ преведенъ на французкій и прегледанъ съ позоромъ, а примѣтбе, коє самъ о нѣму учинію, изложію самъ у особитомъ Мемоару, кои самъ вамъ послао, да се преда Нури Ефендіи, почемъ му будете протолковали садржай тога.

Што се тиче повѣреногъ саобште-
ня, коє ми є выс. Порта учинила о про-
стору околномъ, кои да се за Београдъ
и друге у Србіи наодеће се тврдинѣ о-
предѣли, о томъ ћете увѣдомити више-
реченогъ Ефендію, будући да се о овомъ
ненаводи ни у трактатима, ни у Хати-
шерифима, дарованимъ Княжеству Србіи,
я немогу ступати о томе у преговоре съ
нѣговымъ Превосходителствомъ; и кадъ
бы и могао обећати, да ћу на то заиска-
ти позволеніє мога Правительства, опетъ
ми се види, да разговоръ о овакомъ пи-
таню ніє удесанъ за данашня обстоятел-
ства у толико више, што ми моя искре-
на и пріятельска чувства и ревность,

коіомъ самъ одушевлѣнъ за выс. Порту, недопуштаю прећутати, да я држимъ за необходимо нужно одложити ово питанѣ на друго време.

То е садржай те ноте.

Сада да разгледамо и нашимъ краткимъ примѣтбама да пропратимо нашъ Уставъ, идући редомъ одъ члана до члана.

Шта е Уставъ уобште, о томъ е обширно говорено при разлаганю умногъ државногъ права, а и овде е нешто о томъ мало пре казано.

Овде треба да кою речъ проговоримо о *Србскомъ Уставу*, кои у Княжеству Србіи законну силу има.

О овомъ Уставу мора се одма съ почетка примѣтити, да е онъ народу Србскомъ датъ и прописанъ Султанскимъ Хатишерифомъ, кои се ономъ вышеязложеномъ Нотомъ Руске у Цариграду Миссіе сматра као допуна трактата, заключены између високе Порте и Рускогъ двора.

Ніе дакле Правителство Србско са народомъ Србскимъ само непосредствено, и безъ странногъ уплива овај Уставъ издало.

И да неспоменемо већ свакъ зна, да е узрокъ томе быо унутрашній раздоръ и несагласіе; еръ народъ Србскій почемъ по смыслу из-

ложены трактата' и Хатишерифа' независимо унутрашнѣ правленіе има, могао е самъ себи и Уставъ прописати, као што и примѣръ имамо, да е Србія 1835-те године сама себи Уставъ на скупштини издала. — Штета што тай Уставъ нѣ одржанъ.

У овомъ садашнѣмъ Уставу одъ Декембра 1838 године, најпре се спомяну она права, која су по сили више царски Хатишерифа' одъ разны датума' Србскомъ народу уступлѣна.

У 1-вомъ члану говори се о достоинству Княза, кое е тада наслѣдно было. —

2-гій чланъ предае унутрашнѣ правленіе землѣ Князу, и одређуе му 4000 кесса' годишнѣ плате. —

У 3-ћемъ члану излажу се оне власти, кое има Князь као владатељ землѣ.

У свакој држави, ма она каква была, мора бити законодавна и извршителна власть.

Законодавна е власть оно, која има право састављати и прописивати законе, кои за све жителѣ земальске обвезателну силу имаю.

Законодавну власть у Княжеству Срби по члану 10, 11, 12, (подъ а) и 13-мъ Устава дели Князь са Совѣтомъ; но о томе ће се после на свомъ месту говорити.

Сада, овде кодъ 3-ћегъ члана Устава рѣчь е о онимъ правама и властима, кое Князь има.

Кадъ се разсмотре све точке овогъ члана одъ а.) до е), у којима су те власти Княза из-

ложене, види се, да се ту говори о *извршителной* власти, т. е. о оной, која извршуе и у дѣйство приводи законе и уредбе земальске.

Ова власть „извршивати законе“, у целомъ пространству припада само Князу.

Кои има извршителну власть, онай управ-ля земљомъ, съ тога се и каже Правительство.

Кадъ бы хтели подробнѣе разликовати административну власть одъ власти извршителне, онда бы могли рећи: она права, која има Правительство, да може преправляти сходна средства за извршиванѣ закона' и законны уредба', означаваю се подъ именовъ *административне власти*; а кадъ се неће да означе та права и свойства Правительства, него кадъ се само уобщте говори о оной дужности, кою Правительство има: да *извршива* законе, онда се каже *извршителна* власть.

Но ма у комъ одъ ова два смисла да се говори о извршителной власти, види се, да се нѣно право, као што смо већ казали, састои у томъ: извршивати законе и уредбе, ерѣ, као што се никоме неможе наложити, да чини што друго, него што закони и уредбе земальске прописую, и као што се никомъ неможе забранити, да оно нечини, што закони незабранюю, одтудъ се види, да налози, наставленія и укази извршителне власти немогу супротъ стаяти надлежно изданимъ законима. По томе лако се може показати разлика између закона', и указа' или налога', коѣ извршителна власть у разнимъ приликама чини. *Законъ* прописуе и излаже дужно-

сти за све земальске жителѣ; а указомъ, наставленіама или налогомъ извршителне власти наименую се звавичници, прописую се начини, како ће се издани закони или законне уредбе извршивати. —

Збиръ оны права', коя владателю по Уставу припадаю, као што у нашемъ Уставу точке овогъ 3-ћегъ члана одъ а) до е) та права бров, саставля власти (прерогатива) владѣтеля; то су доиста велике власти. Владѣтель, кои управля земљомъ, има широко полъ великогъ рада; онъ по сили тѣи свои' права' може много за срећу и напредакъ свое землѣ чинити. Кадъ в законодавна власть оддвоена одъ извршителне, као што в то у уставнимъ државама, извршителна власть може у онимъ случаима, кадъ нема одъ законодавне власти прописаногъ закона, међутимъ за благо землѣ оно учинити, што се као нужно покаже. — Благо ономъ, кои ту велику власть на добро употребѣ.

О извршительной власти говориће се и после; за садъ оволико. —

У 4-томъ члану одређуе се централно правленіе, кое ће се састаяти изъ три лица, коя Князь избере и постави, одъ кои' ће се едно занимати дѣлима унутрашњимъ, друго финансиомъ, а треће правосудіемъ. — После говориће се понаособъ о тимъ струкама, кадъ се буде излагао кругъ дѣланя той свакой струци.—

5-имъ чланомъ наређуе се: да Князь себи устрои одну собствену Канцелларію подъ управ-

леніємъ свогъ Представника, кои ће увдно и Попечитель иностранны дѣла' быти.

Збогъ тога, што се у Княжеску Канцелларію стичу државна дѣла одъ свою струка', како у ономъ случаю, кадъ Князь поднешене му одъ Совѣта провкте Закона' и Уредба' разматра и потврђава, тако и онда, кадъ се разна Попечительства, што се тиче извршиваня закона' и уредба' на Нѣга обраћаю, у найновіе доба Княжеска Канцелларія, ков е устроєніе одъ 29 Мая 1839 год. $\frac{\text{К. В. № 1325.}}{\text{С. № 597.}}$ изложено на страни 29-ой прве свезке Зборника закона', — поделѣна е на три главна одсѣка, а) на *административный*, у кои спадаю сва унутрашня дѣла, коя Князу долазе; б.) на *правосудный*, у кои спадаю судейска дѣла, коя до Княза долазе, и в.) на *иностранный* одсѣкъ, у кои спадаю послови, ков Србія има са страннымъ државама.

Полъ рада Попечительства иностранны дѣла' ніе у Србіи пространо, зато, што су нѣна одношенія са страннымъ државама ограничена, почемъ Србія само унутрашню државну независимость има.

Но ипакъ видимо, да іой и то ніе закраћено, почемъ у 5-омъ члану Устава узречно стои: да Попечитель иностранны дѣла' има управляти сношенія између Срба' и иностранны властей, —

Члановима одъ 6-гъ до 15-гъ (заклуч.) одређув се устроєніе Совѣта земальскогъ, кои ће са Княземъ делити законодавну власть тако, да никакавъ законъ и никаква уредба неће моћи

имати обвезателну силу, докъ найпре одъ Совѣта примлѣна nebude (чл. 11). —

Овде в речъ о законодавной власти, о коіой смо пређе споменули и нѣно опредѣленіе казали, и навели, да ню Князь са Совѣтомъ дели.

Законодавна власть єсть органъ волѣ народне; она има право: изтраживати средства, како ће народъ, кои она представля, до свое цѣли доћи и срећанъ постати мудримъ и добрымъ законима. —

Иако извршителна власть доиста велика и яка права има, и законодавна є врло узвышена. Кадъ се закони и уредбе добре и цѣли сходне за землю издаю, кадъ се све по нѣима мери и управля, то є велика благодеть за землю.

Законодаваць има врло великій позывъ, али тежакъ; треба да погоди и што є добро, и праведно и цѣли сходно за ону землю, за кою законе прописує. Зато треба зрелогъ знаня, искусства и честитости. Као што се кодъ извршителне власти захтева *единство*, тако овде кодъ законодавне власти треба многостручногъ испытываня, размышляня о оной ствари, о коіой оће се законъ да састави. Никадъ ту нїє доста мало глава; више умова' далъ прозре, болъ разсуди. Ту треба саветованя. Закономъ треба погодити и волю божію и волю народа. Нигди нїє шкдливїє преуитренѣ као кодъ законодавне власти; нѣно дѣло треба да є зрело, ясно, поштено, праведно, добро; то є мучно дѣло, али благословено; таково дѣло оны, кои участвую на законо-

давству, надживи свогъ творца, па остав потомству као образацъ врлине.

Кадъ читамо законъ ма' когъ времена, и ма когъ народа, умемо судити о томъ времену, и о томъ народу, каквимъ е духомъ дисао, поштенимъ или рђавимъ. Закони едногъ народа есу нђгови носіоци; нђговъ духъ у њима се огледа. Закони, које законодавна властъ за свой народъ прописуе, треба да народъ воде нравствености; и закони су те јоштъ највећій воспитатељ народа.

Неможе се довољно узвышеностъ законодавне власти изрећи, кадъ е она непоколебима, кадъ само свое велико опредђленіе предъ очима има, па му вђрно одговара, и ничимъ се потрести неда.

Зато е Совѣтъ тако преважно надлежателство, које народъ представља; онъ е пуномоћникъ народа, па као што пуномоћникъ волю властодавца испуњава, тако и онъ тај позывъ има.

Законодавна и извршителна властъ треба да иду напредъ, спарене добромъ слогомъ и узаймнимъ повђренђмъ; она законе и уредбе прописуе, ова верно то извршуе; кадъ едно ніе добро, неможе ни друго ни одъ најболђ ревности и труда, добаръ плодъ донети. Ако закони нису паметни, добри и цђли сходни, бадава ће се извршивати; а исто тако, ма да су и најболђи закони, ако се верно и подпуно неизвршую, остаће само на артии; народъ одъ њи' неће никакве ползе имати.

Кругъ дѣланя Совѣта изложенъ в обширно у Устроєнію нѣговомъ одъ 27. Априла 1839 год. К. В. № 1058. С. № 384. у првой сvezки Зборника Закона на странама одъ 16-е до 28-е. —

Чланомъ 16-имъ одређено в: да и Попечители, докъ су у томъ званію, засѣдаваю у Совѣту, имаюћи найпре положити заклетву.

Овде се може породити питанъ: есу ли Попечители уедно и Совѣтници? —

По ономъ изразу слога тогъ члана: „за време, докле испуњаваю свое дужности“ може се мыслити, да Попечители нису уедно и Советници, него важни органи централногъ Правленія; — но у точки 5-ой Устроєнія Централногъ Правленія (на страни 39-ой прве сvezке Зборника) стои: да они часть Совѣта сачиняваю. —

Чланъ 17-ій нашегъ Устава одређує: да Чланови Совѣта неће моћи бити збачени безъ узрока, докъ nebude доказано кодъ високе Порте, да су криви збогъ каквогъ преступленія.

Ніє могуће прећи овај чланъ безъ примѣбе.

Свакій, кои в радъ истину казати, мора судити, да се наредба тогъ члана Устава посве неслаже са онимъ правомъ унутрашнѣгъ независимогъ правленія, кое Србія има. А какво бы то независимо правленіє было, кое имаюћи свое Судове, небы могло на случай преступленія осудити едногъ чиновника, да буде са свогъ званія збаченъ?

Уобште мора се рећи, да ние цѣли сходно наређено, што Чланове Совѣта, као едне главне части законодавногъ тѣла, које народъ представља, по смислу 9-гъ члана съ едне стране има бирати Князь, а съ друге стране Правителству Србскомъ 17-тимъ чланомъ одузето е право нѣи надлежно по законима судити, и у случаю кривице са званія збацити. —

Далъ чланомъ 18-имъ одређено е: да еданъ Србинъ свагда буде у Цариграду при високой Порти, као Србскій посланикъ за одправљанъ народны дѣла. —

Чланомъ 19-имъ Устава опредѣленъ е кругъ дѣланиа Попечительства унутрашнѣи дѣла.

Попечительство унутрашнѣи дѣла обима сва унутрашња земальска дѣла, осимъ оны, коя се тичу Правосудія, Просвѣте и Финансїе. —

Ово е врло важно Попечительство, кога е долъ рада врло пространо; шта овамо спада, обширно изложено е у Устровнию централногъ Правленія у 14 точкѣи на странама 41-ой до 44-е прве свезке Зборника. —

Чланомъ 20-имъ одређено е, шта спада у послове Попечительства Финансїе.

Шта спада у кругъ дѣланиа Попечительства Финансїе, такође е у Устровнию Централногъ Правленія, кога едну часть оно саставља, изложено у 17 точкѣи на странама 44-ой до 49-ой оне исте свезке Зборника. —

Чланомъ 21-имъ опредѣлено е, чиме ће се занимати Попечительство Правосудія, које ће

по смыслу члана 22-гъ стаяти подь єднимъ Попечителѣмъ и за просвѣту народню.

Послови Попечителства Правосудія изложени су у устроєнію централногъ Правленія у 11 точки на странама 49-ой до 52-е. А кругъ дѣланя Попечителства Просвете изложенъ є у 21 точки у истомъ Устроєнію на странама 52-ой до 57-е честоименоване свезке Зборника.

Чланомъ 23 Устава одређено є: да лице странно, коє нїє рођенъ Србинъ, или коє се нїє по закону природило и качество Србина примило, неможе быти Попечитель, као што є чланомъ 7-мимъ и за чланове Совѣта тако исто наређено.

Правителство в Србско уобште издало законну Уредбу подь 10-мъ Юлія 1839 године В. № 372. (види 241 страну прве свезке Зборника закона), по којой се унапредакъ нико одъ странны подданика у службу правителственну неће моћи примити, докле се одъ странногъ поданства неразрѣши и надлежно у земљи неприроди; а тако є наређено и за оне, кои се већ у служби наоде, да се далъ у истой неће држати, ако за одређеный тамо рокъ по той уредби непоступе. —

У члану 24-мъ и 25-мъ прописано є у каквомъ ће одношенію Попечители єданъ према другомъ стаяти, како ће се Попечителства на оддѣленія разделить и како ће радити.

Уобште може се примѣтити, да нїє цѣли сходно, кадъ су Попечителства тако єдно одъ

другогъ отуђена, да едно за дѣйствованѣ другогъ незна; тиме бы се лако с'укобъ у дѣйствованю могао догодити; могле бы наредбе у противуположеномъ смыслу изъ разны Попечительства' излазити.

Треба дакле едно Попечительство да зна, шта друго и у комъ духу ради, а то се најбољѣ постизава, кадъ се Попечительи у министеријално засѣданіе у извѣстно време скупляю ради савѣтованя и договора, (као што се одъ некогъ времена кодъ насъ чини,) па се лако слагати могу у своимъ пословима', ерѣ и тако сви у одной цѣли радити имаю; но исто тако нетреба ни да едно Попечительство друго подчини и прогута; нека су надлежно оддвоена за лакше и спретнѣе одправлянѣ свои' дѣла'. —

Далѣ по смыслу 26-гъ члана Устава, Попечительи ће у Марту и Априлу сваке године поднашати изводе свои' дѣла' Совѣту на прегледѣ.

Ово е на свакой начинѣ зато наређено, да се лакше може предупредити свако злоупотребенѣ, које бы се могло догодити. —

Чланови 27, 28 и 29 Устава свете су наредбе: да су жители Србіе заштићени у њиовимъ добрама, у личности и у њиовомъ достоинству тако, да нико неможе гонѣнѣ или осуђенѣ бити ни у чему, докѣ га земальски Судови надлежно не суде и као крива неосуде.

Она гнусна и неправедна казнѣ конфискаціе забранѣна е изречно 28-имъ чланомъ Уста-

ва, чему се сваки, кои правду люби, доиста радовати мора; еръ се томъ казни казне и они, кои нису криви; збогъ тога што е можда отаць скривію, кадъ му се добра конфисцираю, страдаю му и деца, коя су остала изложена невољи и оскудици. — Чланъ 29 изречно каже: дѣца и сродници кривца неодговараю за кривицу свои' родителя', нити могу за нѣи казни быти.

То су велика, човечна и праведна начела, коя се примаю свуда у новимъ уставима изображены држава'. —

Чланъ 30-ый Устава опредѣлява три Суда у Србиі за досуђиванъ правде.

За првый узима „*Примирителный Судъ*“, кои ће быти по селима саставлѣнъ изъ кметова'; за другій узима 17 првостепены Судова', одъ кои' ће се у свакомъ окружію по еданъ наместити; а за трећій узима *Апеллаціонный Судъ*."

Одъ времена Устава установлѣна су іоштъ два нова Суда у Србиі; и то *варошкій Београдскій* по сили Указа одъ 10 Октября 1841 године В. № 1373. (види нѣгово Устроєніе на страни 139 друге свезке Зборника' Закона'); и *Вр'овный Судъ* одъ 9. Септембра 1846 год. $\frac{\text{В. № 644.}}{\text{С. № 96.}}$ (види Устроєніе нѣгово на страни 132 треће свезке Зборника). —

Чланъ 31-ый и 32-гій наређуе, како ће се устроити, и како ће дѣйствовати *Примирителни Судови*. Види Устроєніе Об-

штина' и Примириетелны Судова' одъ 13. Юлія 1839 год. $\frac{\text{Нам. № 440.}}{\text{Сов. № 1024.}}$ на 94-ой страни прве свезке Зборника' Закона'. —

Чланъ 33, 34, 35 и 36 одређуе кругъ дѣла-
ня првостепены Судова'; види Устроєніе прво-
степены Судова' одъ 26-гъ Януара 1840 године
 $\frac{\text{Нам. В. № 140.}}{\text{Сов. № 110.}}$ на страни 182-ой прве свезке Збор-
ника. —

Чланъ 37 говори о Апеллаціономъ Суду,
кога старо Устроєніе одъ 26. Януара 1840 год.
 $\frac{\text{Н. В. № 140.}}{\text{Сов. № 110.}}$ (види на страни 196-ой прве свезке
Зборника), заменѣно в новимъ одъ 1-гъ Новем-
бра 1846 год. $\frac{\text{В. № 1529.}}{\text{С. № 319.}}$, кое сада важи, и кое
види на страни 148-ой треће свезке Зборника. —

Чланъ 38 наређуе, да Чланови Судова' Срб-
ски мораю быти рођени Срби, или по закону
надлежно прирођени. —

У члану 39-омъ наодимо ову речъ „обра-
нителя“, коя се обично кодъ наши Судова' не-
употреблява, него се у место нѣ узима речъ:
„обтуженіи.“ —

Цѣль наредбе члана 40-гъ невиди намъ се да
е доста ясна; т. е. незна се, е ли ту забранѣно:
да чланови Примириетелны' селски Судова' немо-
гу быти чланови остала два (сада три) Суда,
збогъ тога, да небуду едне исте Судіе и кодъ
Примириетелны и кодъ осталы выши' Судова';

или в тако наређено збогъ тога , што се неће, да кметови могу постати чланови већи Судова', заръ збогъ предпоставляя да немогу имати способности за већій Судъ.

Ако в оно прво, онда неможе се узети, да ће онай истый кметъ, кои в као примирителный Судія у којой парници судію, башъ о томъ истомъ спорномъ предмету као чланъ вышегъ Суда ту судити; ако в пакъ {оно} друго, онда треба помислити, да су све скоро наше Старешине и веће Судіе одъ кметова' произишле.

Наравно ово ће престати, и треба да престане, кадъ приспе отечествена младежь, коя права у Лицеуму редовно учи, па се и за већа судейска места надлежно преправити може. —

Но докъ то іошть ніе, врло в добре наредбе чланъ 41 Устава, силомъ кога наређуе се: да се на упразнѣна места за чланове првостепенны и выши Судова' узимаю найстаріи службомъ люди закона', кои су већъ изпуњавали дужности у Судовима.

Доиста ніе нимало цѣли сходно, поставляти за Судіе оне люде, кои су по другилъ струкама служили, па слѣдователно, іошть кадъ редовно нису учили законе, немогу имати способности за тако великій позывъ, какавъ Судія има.

Овако, кадъ свакій у оной струци остане, у којой в почео служити, баръ и ако се ніе у школи учію, дужевременномъ службомъ колико толико учини се способанъ у своіой струци.

Треба пазити, да се по наредби овогъ члана поступа.

Чланъ 42-гій подобанъ в наредби оногъ 27. члана, о коме смо већъ споменули.

Безъ сумнѣ кадъ Судія зна, да неможе бити произвольно само по чіой вољи са свогъ званія збаченъ, ако в поштенъ човекъ, и свою дужность разуме, може сталниа бити у честности да само правду, као найвећу светиню изриче, безъ сваки обзира' оће ли се то коме допадати, или не.

Неможе се истина претаяти и то, да вешти зликовци као Судіе могу доста покора и неправде чинити, и то тако да се већъ дозна, да неправдо чине, али се неможе тако да увати, да се то доказати може, како бы се осудити могли.

Врло бы добро было, кадъ бы се и овомъ помоћи могло; али збогъ злоупотребленя таковы као изузетака', неможе се одступити одъ оногъ праведногъ начела, кое садржи 42-гій чланъ: „да никакавъ чланъ Суда неможе бити збаченъ, предпоставляюћи, да в преступію свое дужности, докъ му кривица nebude по законима предъ Судомъ доказана.“ —

Чланъ 43-ћій Устава протолковала в законодавна власть.

То толкованѣ овако гласи:

„Попечителство Правосудія подъ А. № 1783. поднело в Совѣту на рѣшеніе писмо Верховногъ Суда одъ 30-гъ Априла т. год. № 343., изъ кога

се види, како онъ, сматраюћи 43-ћу точку земальскогъ Устава, по којој Чиновници и Свештеницы немогу на тѣлесну казнь осуђени быти, а по смыслу прве точке Казнителногъ Закона за поаре и крађе одъ 26-гъ Маія 1847 год. В. № 756. С. № 330. свакій се онай, кои кућу, дућанъ, стагину или другу зграду обіе или отвори, и поару макаръ какву и ма одъ какве вредности учини, смрћу казнити има, и не увиђаюћи да се та казнь и на Чиновнике и на свештенике односи, — молю в Попечителство, да дѣйствуе, да се Казнителный Законъ према наведеномъ опредѣленію Устава точке 43-ће у смотренію казни, на кою се Чиновници и Свештеницы за кривце осудити могу, изтолкуе.

Тимъ поводомъ узевши Совѣтъ у главномъ засѣданію свомъ у свестранно разсужденіе речи 43-ће точке Устава земальскогъ овако е правый њинъ смысао сватио.

Званичници, кои имаю военный и грађанскій чинъ, и Свештеницы немогу быти на тѣлесну казнь осуђени; него на место те казни, на укоръ, на затворъ; дакле Чиновника и Свештеника тѣлесна се казнь овимъ изчислѣнимъ казнима заменуе и заменути мора. Но у редъ овы тѣлесны казній, коє су очевидно по смыслу наведеное точке Устава различне, и особитимъ казнителнимъ законима прописанный бой, неможе се и казнь смрти причислити, едно зато, што се ова страшна казнь управо никаквомъ другомъ казни заменути неможе, а друго и зато, што уставодаваць да е хтео Чиновнике и свештени-

ке и тимъ привилегирати, да їй неможе не само посрамителна, него ни смртна казнь постићи, ово бы или вопросомъ точкомъ, или другомъ коіомъ нашегъ Устава изрикомъ было опредѣлено, коє учиніо нїе, безъ сумнѣ зато, што є онъ оставіо, да о казни смрти, коя є казнь за себе найвећа и найстрашнїя, закони земальски опредѣле, оће ли она у Србіи постојати или неће; па ако оће, онда да се свакій Србинъ безъ разлике чина и реда, кои се годъ за ню виновникомъ учини, подвргне, као што є тако право и за државу спасително.

Овако судивши Совѣтъ о смыслу 43-ће точке Устава по предмету вопроса Вр'овногъ Суда за слѣдствено нашао є 4-гъ т. м. № 238. рѣшити:

Да се свакій дакле Чиновникъ и Свештеникъ, надъ оно зло учини, за коє се постоєћимъ казни-телнимъ законима казнь смрти одређує, као и буди кои другїй нечиновникъ и несвештеникъ на ову смртну казнь осудити, и истой, пошто се своєа чина лиши, подврћи може.

Рѣшенїє ово Совѣта я одобравамъ и Попечителство ради нѣговогъ знаня и управленїя извѣштавамъ. А. Карађорђевићъ. № В. 818. 20. Юнїя 1849 године.“ —

Наредба члана 44-гъ цїля на то, да Судови могу слободнїє безъ свакогъ са стране уплива своє велике и свете дужности одправляги, да се нико у нїина дѣла неможе мешати.—

Чланъ 45-ый Устава говори о томъ великомъ народнѣмъ праву, да є трговина у Србіи

слободна и да свакій Србинъ слободно безъ свакогъ ограниченя може трговати, осимъ ако законодавна власть ограниченъ какво за време у томе за нужно ненађе.

Вальда се овимъ последњимъ опредѣленѣмъ тогъ члана правда оно ограниченъ, коє се у нечемъ, што се тиче слободногъ предузимања сваке радиѣ, учинило Уредбомъ о еснаѣима одъ 14. Августа 1847 године В. № 1269. (види страну 41-ву четврте свезке Зборника Закона). —

И чланъ 46-тый и 47-мый подобни су наредби вышеизложеногъ члана 27-гъ.

Ту є изречено велико право: да є свакій Србинъ, кои на што право има, савршений господаръ тога, па да тиме по своіой вољи располагати може; дакле да є властанъ то продати, поклонити, отуђити, трошити, потрошити, и после свое смрти коме и како оће оставити. —

Чланъ 48-мый изриче оно главно правило: да никога неможе позвати иля судити кои другій Судъ, осимъ онай, кои є нѣговъ природный Судъ, а то є Судъ оногъ окружія, у коме онъ живи.

У поступакъ судейскій спада изложити оне случаи, кадъ коме може судити и другій кои Судъ, у кога Окружію онъ неживи; као н. пр. кадъ є парница о комъ непокретномъ добру, рецимо о забрану каквомъ, кои крушевачкій житель у Ягодинскомъ окружію има, па га сусѣдъ нѣговъ изъ Ягодинскогъ Окружія, узмимо збогъ службености какве на тай забранъ тужи, онда

Крушевлянинъ , премда у Ягодинскомъ ояружію неживи, мора , кадъ га Судъ Ягодинскогъ окружія позове , нѣму предстати и судити се , ерѣ онъ има добро оно , о коме е парница, у томъ окружію ; дакле и ако лично томъ Суду неподлежи , опетъ му подлежи збогъ тогъ добра.

У томъ обзиру види у провектима за поступањъ судейскій , и то првогъ провекта §§ 53 до 65, а другогъ провекта §§ 77 до 87. —

Далъ чланомъ 49 Устава укида се у Србији на свагда свака работа и кулукъ тако, *да никадъ никои Србинъ више неће никомъ кулучити.*

Но треба и то знати , да безъ добры друмова' и путова' , безъ лакогъ обрта неможе трговина напредовати , а безъ трговине , и радиности , нивдна држава неможе, као што е желити, цветати; а ко другій може тай великій и важанъ посао грађеня друмова' свршити, ако не цео народъ , на кога се ползу то и чини. За то велико дѣло треба обште участіе , треба радъ цѣлогъ народа.

Србија треба да напредуе , па нѣни жители нетреба да жале труда и да губе време , него нека се тай важанъ посао безъ одлаганя предузме и сврши. —

Съ тога чланъ 50-тый Устава одређуе : да ће се трошкови на грађенѣ мостова' и друмова' располагати на Обштине оны села' , коя су у околини места, гди се то ради; премда е по смыслу члана 51-гъ и 52-гъ и Правленіе дужно у томъ участвовати , и сиромасима , кои се тимъ

пословима занимаю, наплату на данъ одређивати. —

Чланъ 53-їй Устава прописуе: да Чиновницы, кои су свое отечество служили, а законный узрокъ имаю изступити изъ службе, имаю право на сходну пензію.

Види уредбу о пензіи Чиновника' одъ 3-гъ Априла 1843 године $\frac{\text{В. № 514.}}{\text{С. № 425.}}$ на страни 210-ой друге свезке Зборника Закона, којомъ е преиначена она пређашња о пензіи Уредба одъ 2-гъ Августа 1841 год. $\frac{\text{К. В. № 961.}}{\text{Сов. № 536.}}$

И нетреба жалити, и право е да се да уживленъ ономъ, кои е за землю радіо, па више нѣ способанъ за посао. Но и Чиновницы, кадъ виде, да су за свою старость, или за случай болести обезбеђени онимъ, што е нужно за животь, могу у народнимъ пословима да нештеде ни онака труда, којимъ се здрављъ троши. —

Чланъ 55-тый и 56-тый стои у свези са чланомъ 41-вимъ, о коме смо већ неколико речій проговорили; мы сматрамо ову наредбу за врло цѣли сходну, и желити е да се по томе точно поступа. —

Чланъ 57-мый и 58-мый говори о духовнимъ и црквенимъ одношеняма нашегъ отечества.

Овде сравни онай конкордаты съ Патріяршіомъ у призренію црквены дѣла' заключены, и допуненъ тога, кое смо горе изложили. —

Чланъ 59-тый изрикомъ каже: да су Спихилуци, Тимари и Зіямети у Србїи на свагда укинуги тако, да се никадъ више увести немогу.

Србїя в доста стеньала подъ Спаїяма и Даїяма; тай тереть спао в съ нѣ; одъ како в спаиска свеза у Србїи престала, свакій Србинъ сада не само да в уживаоць оне землѣ, кою обдѣлава, као што в то пређе у она тежка времена было, него в савршеный господарь, да по своіой вољи са своимъ добромъ може располагати и за живота и на случай смрти. —

Чланъ 60-тый Устава говори о томе, да свакій Србинъ и великій и малый има данакъ плаћати; а Чиновницы, да су дужни плаћати по саразмѣрности добара, коя имаю; само в духовенство ослобођено одъ данка.

И право в, да свакій, кои ужива права и слободе свогъ отечества, по мери тога и терете истога помаже сносити. Нивдна држава не може обстати безъ нужды средства за свое издржанѣ. У Србїи треба обштеполезна заведе-нїя одъ сваке струке да се установе и умложе, чиме ће она процветати, а на то су средства нужна; никомъ дакле, кои свою землю люби, нетреба да в тежко плаћати оно, што на нѣга у прирезу спадне.

Ко више има, право в, да више и плаћа. Само праведанъ разрезъ треба да в, па колико в држави нужно, валя дати, ако се жели напредовати. —

После овогъ прелази се на Устроєнѣ унутрашњи Полацайны властїй; о томе говоре

чланци 61, 62, 63, 64 и 65. — О томе види У-
 строеніе Окружны Началничества' и главне дуж-
 ности Срезски' Началника' одъ 12 Юлія 1839 год.
 Нам. № 391.
 Сав. № 1008. на страни 78-ой прве свезке Збор-
 ника Закона'. —

Чланъ последний 66-тый Устава повтора-
 ва изреченый већъ онай главный пропись: *Да
 никакавъ Србинъ, безъ свакогъ изузетка, не може
 быти гонѣнъ ни узнемираванъ ни тайно ни явно
 пре него што буде позванъ и осуђенъ предъ Су-
 довила.*

Мы смо укратко пропратили примѣтбама
 чланове нашегъ Устава.

Съ радошћу признали смо праведне и цѣ-
 лисходне наредбе нѣгове, а исто тако примѣти-
 ли смо и оно, што смо по нашемъ мышленю
 нашли, да нѣ цѣли сходно.

Нису сва времена у садашньости; све се
 може, што е добро, поправити, само кадъ е до-
 бре волѣ за усавршенѣмъ и напредкомъ; па и
 мы ово наше кратко разматранѣ завршавамо
 искреномъ желѣомъ: да се оно, што е недоста-
 точно, поправи, а све за унапређенѣ общтегъ
 блага, ков намъ е при овомъ разматраню жи-
 во предъ очима было; некъ насъ нико неосу-
 ди, што смо были дрзки, о овако важной ства-
 ри наше мысли изявити; мы држимо да треба
 свакій да е искренъ и да истину говори.

Радоваћемо се ако се овако узму ове на-
 ше кратке примѣтбе, ков смо у овой кнѣзизе из-
 ложили.

П Р И М Ъ Т Б А.

Я самъ желіо на последку изложити, шта значе оне турске речи, ков се у овой кнѣззи наоде, и да бы то могао учинити, пытао самъ о томе оне, кои знаду турски, а и набавіо самъ главный Регистеръ Хаммерове исторіе турскогъ царства. Но у овомъ, осимъ две речи ништа друго нема, а за остало разно су ми говорили, а понешто ми нико віе могао казати, шта значи.

Изложитѣу по реду што самъ дознао; ко зна болѣ и правіе, нека ми каже, а ѣу радо примити. —

Мола (на страни 27) значи научникъ, кнѣжевникъ, кои в вешть у законима. —

Оца - Ђанъ *) (страна 29) чинъ в државный; има више степеній тогъ чина.

У Хаммеровомъ Регистру нашао самъ
написано:

Chodscha Dschihan, па онъ вели да то значи научникъ, кои писма саставля; а после има и другчіе написано

---

*) Гос. Прота Ненадовићъ казивао ми в, да в оно писмо, ков в Оца-Ђанъ у Србію донео, было на грчкомъ, а не на турскомъ языку, као што в на страни 29-ой изложено; но може быти, да в са турскогъ оригинала на грчкій языкъ преведено, да бы се могло народу лагше протолковати.

Chods chagian и вели, да то значи господинъ каммере. —

Аваидъ и Зеваидъ (на страни 37). Аваидъ или обичнѣ *аваѣтъ* естъ она такса, коя е одпређе обычно одъ еспапа наплаћивана преко ђумручке таксе. Хаммеръ вели, да е Аваидъ остатакъ некогъ Египетскогъ давая. А Зеваидъ е опетъ тако исто преко Аваѣта наплаћиванъ.—

Рефтиѣ и Амедиѣ (на страни 76). Рефтиѣ естъ такса на еспапе, кадъ изъ ђумрука *полази*. А Амедиѣ естъ такса ђумручка на еспапъ, кои е у ђумрукъ *приспѣо*. —

Ихтисабъ. На страни 80. стои да значи *штемпль-такса*; но мени су казали, да е то некій ђумручкій наметъ, кои се одъ свачега наплаћуѣ, (по неколико одъ стотине) осимъ прописане ђумручке таксе. Казали су ми, да правителство турско даѣ тай Ихтисабъ подъ закупъ оддвоѣно одъ ђумрука. —

Бачъ (на страни 82) естъ такса чувара' ђумручки' (колѣја').—

Конкордатъ (на страни 98) значи погодба, преговоръ мирске власти са духовномъ. —

Индиктъ (на страни 105) естъ старый лѣтоброй, кои се и у мѣсецослову и у нашимъ црквенимъ кнѣигама наоди.

Сабори и Наместници.

Р19 Ср II 538.1

ПОГРЕШКЕ.

Страна.	Врста.	У место.	Треба.
1.	19.	„унушрашню“	„унутрашню.“
5.	6.	„као и пре, већъ“	„као и пре већъ“
9.	10.	„Чинovníку“	„Чинovníку.“
10.	9.	„тзй“	„тай.“
—	21.	„непрестано“	„непрестано.“
11.	13.	„ни“	„ни“
14.	15.	„опредѣлявасе“	„опредѣлява се“
21.	10.	„Єдренскогъ“	„Єдренскогъ,“
—	11.	„шестый“	„шестый,“
22.	20.	„годнне“	„година.“
24.	24.	„началника“	„началника;“
32.	31.	„ѣвь	„већъ.“
33.	9.	„ій“	„в.“
36.	26.	„нееме“	„несме.“
38.	19.	„сношеяи“	„сношенія.“
39.	7.	„своій“	„свои?.“
40.	16.	„опредѣлительно“	„опредѣлительно.“
—	19.	„заповѣсть“	„заповѣсть.“
42.	27.	„готове“	„готово.“
44.	9.	„посланичествомъ“	„посланичествомъ.“
47.	4.	„цѣну“	„цѣну.“
61.	13.	„ндуѣ“	„ндуѣ.“
84.	25.	„аа“	„за.“
95.	2.	„наноно“	„наново.“
110.	6.	„казикскій“	„кизикскій.“
111.	14.	„Србів“	„Србів;“
112.	14.	„права“	„нравій *).“

*) Истина у Уставу стои: права; но ова речъ прави има у родителномъ вишебройномъ „нравій“, а не „права.“

Нарава